

Järjestäytynyt rikollisuus rangaistuksen koventamisperusteena

Inka Alvila
Maisteritutkielma
Rikosoikeus
Oikeustieteiden tiedekunta
2020

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Järjestäytynyt rikollisuus rangaistuksen koventamisperusteena

Tekijä: Inka Alvila

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustieteen maisteri, Rikosoikeus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: 74

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tutkimuksessani analysoin rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa koventamisperustetta, sen soveltamisedellytyksiä ja niissä ilmeneviä ongelmia. Kyseinen koventamisperuste koskee rikoksen tekemistä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (liigaperuste). Rikoslain järjestäytyntä rikollisuutta koskeviin säännöksiin toteutettiin yhtenäistämisuudistus vuonna 2015, jonka tarkoitus oli yhtenäistää pirstaleista lainsäädäntöä ja helpottaa sen soveltamista. Tutkimuksessani tarkastelen myös sitä, miten edellä mainittu muutos on vaikuttanut myöhempään liigaperustetta koskevaan oikeuskäytäntöön.

Aloitan järjestäytyntä rikollisuutta ja koventamisperustetta koskevan sääntelypohjan tutkimuksella. Tutkimuslähteeni sisältävät kansainvälisiä sopimuksia, EU lainsäädäntöä ja kansallisia lakeja sekä lain esitöitä ja oikeuskirjallisuutta. Selvitän säännöksen soveltamisedellytyksiä, tarkoitusta ja tulkintaa sekä oikeuslähteiden keskeistä painoarvoa. Tarkastelen myös muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöratkaisuja koskien järjestäytyntä rikollisuutta.

Lainsäädäntöä koskevan osion jälkeen tutkin koventamisperusteen soveltamista käytännössä. Tutkimus sisältää tapauksia ennen ja jälkeen yhtenäistämisuudistuksen (2015). Tapauksia on kerätty käräjäoikeudesta, hovioikeudesta ja korkeimmasta oikeudesta. Käräjäoikeuden ja hovioikeuden tapaukset tukevat lainsäädäntöä koskevaa tutkimusta ja korkeimman oikeuden ennakkopäätökset ovat erillään oikeuskäytäntöosiossa, jossa tutkin liigaperusteen soveltamista ja siinä ilmenneitä ongelmia.

Ensimmäinen ennakkotapauksissa ilmennyt ongelma liittyy riittävään näyttöön rikollisryhmän järjestäytyneisyyden tarkoituksesta. Myös toisessa tapauksessa käsiteltiin yhteenliittymisen tarkoitusta koskevaa vaatimusta sekä riittävää näyttöä. Konkreettiseen näyttöön olisi siis kiinnitettävä huomiota jo esitutkintavaiheessa. Kolmas ennakkotapaus on yhtenäistämisuudistuksen jälkeiseltä ajalta ja selkeyttää järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa sääntelyä sekä säännösten soveltamista oikeuskäytännössä.

Avainsanat: julkisoikeus, rikosoikeus, järjestäytynyt rikollisuus, koventamisperuste

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Aiheen rajaus ja ajankohtaisuus	1
1.2 Tutkimuksessa käytetyt lähteet.....	2
1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkielman rakenne	3
2. Järjestäytynyt rikollisuus ja kansainväliset sääntelyvelvoitteet	5
2.1 Ylikansallinen sääntely ja vaikutus rikoslain koventamisperusteeseen	6
2.2 Euroopan unionin sääntelyn ja rikoslain koventamisperusten välinen suhde.....	8
2.3 Kansallisen sääntelyn uudistamistarve.....	11
2.4 Määritelmäsäännös EU- sekä kansainvälisellä tasolla	14
3. Järjestäytyneen rikollisuuden kansallinen sääntelypohja	17
3.1 Perus- ja ihmisoikeudet sekä laillisuusperiaate.....	17
3.3 Rangaistuksen määrääminen	19
3.3.1 Rangaistuksen mittaaminen.....	21
3.3.2 Rangaistuksen koventamisperusteet	23
3.4 Järjestäytynyt rikollisuus Ruotsin lainsäädännössä.....	24
3.5 Järjestäytynyt rikollisuus Norjan lainsäädännössä	26
4. Rangaistuksen koventaminen ja järjestäytynyt rikollisuus	28
4.1 Määritelmäsäännös – järjestäytynyt rikollisryhmä	29
4.2 Yhtenäistämisuudistuksen vaikutuksia liigaperusteeseen ja määritelmäsäännökseen.....	31
4.3 Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa	33
5. Järjestäytynyt rikollisuus muualla rikoslaisissa ja sen vaikutus koventamisperusteeseen	35
5.1 Toissijaisuuslauseke.....	35
5.2 Rikoksen kvalifiointiperuste – törkeä huumausainerikos	37
5.3 Rikostunnusmerkistön osana – järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen	40
6. Liigaperuste ja kaksoiskvalifioinnin kieltö	43
6.1 Kaksoiskvalifiointi kiellon sisältö	43
6.2 Kaksoiskvalifioinnin kiellosta poikkeaminen	45
7. Liigaperusteen sovellettavuus oikeuskäytännössä	48
7.1 KKO 2011:41: Liigaperuste ja korkeimman oikeuden tulkinta	49
7.1.1 Alempien oikeusasteiden tulkinta liigaperusteen soveltamisedellytyksistä.....	49
7.1.2 Liigaperusteen soveltamisedellytykset ja jäsenyusedellytyksen käsittely hovioikeudessa..	50
7.1.3 KKO:n ratkaisu ja lain tulkinta	51

7.1.4 Rikoksen tekotarkoituksen arviointi ja näyttöongelma korkeimmassa oikeudessa	52
7.2 KKO 2013:90: Liigaperusteen soveltamisedellytysten tulkinta ja riittävä näyttö	54
7.2.1 Liigaperusteen soveltamisedellytysten tulkinta alemmissa oikeusasteissa.....	54
7.2.2 KKO:n ratkaisu ja laintulkinta järjestäytymisestä	57
7.2.3 Johdon käsky ja todistaminen oikeuskäytännössä.....	59
7.3 KKO 2018:89: Yhtenäistämisuudistuksen vaikutus liigaperusteen soveltamiseen	60
7.3.1 Liigaperusteen soveltaminen alemmissa oikeusasteissa	60
7.3.2 KKO:n laintulkinta ja sovellettavat oikeussäännöt	61
7.3.3 KKO: Ensimmäinen edellytys – Määritelmäsäännöksen täytyminen.....	62
7.3.4 KKO: Toinen edellytys – Rikosten tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa	65
7.4 Johtopäätökset liigaperusteen sovellettavuudesta oikeuskäytännössä	65
8. Pohdintaa	68
8.1 Tutkimustulokset.....	69
8.2 Järjestäytyneen rikollisuuden muutokset	71
8.3 Järjestäytyneet rikollisryhmät ja toimivan sääntelyn erityispiirteet	73

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Allum, Felia – Longo, Francesca – Irrera, Daniela – Kostakos, Panos A.: Defining and Defying Organised Crime Discourse, Perceptions and Reality. Taylor & Francis Group 2010.

Dan, Frände – Dan, Helenius – Petra, Hietanen-Kunwald – Tuomas, Hupli – Risto, Koulumäki – Juha, Lappalainen – Heidi, Lindfors – Johanna, Niemi – Jaakko, Rautio – Timo, Saranpää – Santtu, Turunen – Jyrki, Virolainen – Mikko, Vuorenpää: Prosessioikeus. Alma Talent Oy. Talentum Fokus verkkokirjajhyly.

Frände, Dan: Den straffrättsliga legalitetsprincipen, Utgave 52 av Juridiska föreningens i Finland publikationsserie, Akademiska bokhandel i distribution 1989.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus, Edita Publishing Oy 2012.

Galeotti, Mark: Global Crime Today: The Changing Face of Organised Crime. Taylor & Francis Group 2005.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Alma Talent oy 2018.

Kimpimäki, Minna: Kansainvälinen rikosoikeus. Helsinki 2015.

Melander, Sakari: EU-rikosoikeus. Alma Talent 2015.

Metsäranta, Tuomas: Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Painosalama Oy, Turku 2015.

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus, 1997.

Nuutila, Ari-Matti: Huumausainerikokset. Teoksessa Heinonen, Olavi & Koskinen, Pekka & Lappi-Seppälä, Tapio & Majanen, Martti & Nuotio, Kimmo & Nuutila, Ari-Matti & Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki 2002.

Palo, Sanna: Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. Helsinki 2010.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 5. painos. Helsinki 2012.

Raitio, Juha – Euroopan unionin oikeus, Alma Talent 2016.

Rider, Barry – Xing, Li-Hong – Tupman, Bill: Organised crime. Emerald Publishing Limited 2015.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus - Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano, Alma Talent 2016.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa, vastuuoppi. Alma Talent 2019.

Virkkala, Marja-Leena – Rangaistuksen koventamisperusteet. Teoksessa Raimo Lahti ja Timo Ojala (toim.): Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. 2004. Saatavissa osoitteesta https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rikosoikeudenuudistuneetyleisetopit2004/OB93klLv/Rikosoikeuden_uudistuneet_yleiset_opit_2004.pdf.

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitykset

HE 125/1975 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.

HE 180/1992 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä.

HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 44/2002 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 23/2003 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi aravalain, aravarajoituslain 23 §:n sekä vuokra-asuntolainojen ja asumisoikeustalolainojen korkotuesta annetun lain 39 §:n muuttamisesta

HE 32/2003 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta

HE 263/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.

Perustuslakivaliokunnan mietinnöt

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp).

Lakivaliokunnan mietinnöt

LaVM 35/2014, LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 35/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.

ARTIKKELIT

Ketola, Jukka: Rikosten keskinäinen yhteys ja muut yhteisen rangaistuksen mittaamisperusteet. Löytyy osoitteesta:https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rangaistuksenmaaraaminen2013/MkTijKNSx/04_Rikosten_keskenainen_yhteys_ja_muut_yhteisen_rangaistuksen_mittaamisperusteet_Jukka_Ketola.pdf. Viitattu 15.9.2019.

Lappi-Seppälä, Tapio: Vaikuttivatko lainmuutokset? Pohdintoja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosvaikutuksista, Artikkelijulkaisu Edilexissä 27.1.2012 www.edilex.fi/lakikirjasto/8586. Julkaistu aiemmin teoksessa LAINVALMISTELU, TUTKIMUS, YHTEISKUNTA Jyrki Talan juhlaKirja toim. Auri Pakarinen, Anna Hyvärinen ja Kaijus Ervasti Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet, 2019. Viitattu 13.12.2019.

Nuotio, Kimmo: Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely, Lakimies 7–8/2009.

Uusitalo, Kirsi: Korkeimman oikeuden ratkaisujen merkitys normaalirangaistuksen arvioinnissa alemmissa oikeusasteissa – määritteleekö korkein oikeus normaalirangaistustason?, löytyy osoitteesta https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rangaistuksenmaaraaminen2013/N5w0x18Kl/Rangaistuksen_maaraaminen_2013.pdf. Julkaistu 2013. Viitattu 22.4.2019.

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 1973 II 73

KKO 2004:46

KKO 2011:41

KKO 2013:90

KKO 2018:89

Hovioikeus

Kouvolan HO 15.6.2004 nro. 786/2004 R 03/1190

Turun HO, 29.5.2009, nro 1307 R 08/1889

Käräjäoikeus

Lahden KO 16.10.2003 nro. 2343 R 03/1397

Vantaan KO 26.4.2004 nro. 1136 R 03/2782

Vantaan KO 6.2.2006 nro. 391 R 06/92

Lappeenrannan KO 6.7.2006 nro. 884 R 06/636

Vantaan KO 8.9.2006 nro. 2714 R 06/2128

Vantaan KO 24.11.2006 nro. 3693 R 06/2822

Helsingin KO 12.4.2007 nro. 3529 R 07/2037

Helsingin KO 26.7.2007 nro. 6657 R 07/5163

EUROOPAN UNIONI**Euroopan unionin puitepäätökset**

2004/757/YOS Neuvoston puitepäätös laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta.

2008/841/YOS Neuvoston puitepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta

Yhteisöjen tuomioistuin

Asia C-105/03 – Pupino, 16.6.2005.

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

United Nations: Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, New York 2004.

United Nations: Single Convention on Narcotic Drugs, 1961.

United Nations: Convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances, 1988.

MUUT LÄHTEET

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus 2017, Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy, Tampere 2018.

En redegjørelse for straffeloven § 79 c), herunder særlig om vilkåret «organisert kriminell gruppe – Organisert kriminell gruppe. Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, 2017.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/60599/599.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

Euroopan unioni: Järjestäytyneen ja vakavan kansainvälisen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n toimintapoliittinen sykli. Bryssel 2014. Saatavissa.

<https://www.consilium.europa.eu/media/30217/qc0114638fin.pdf>. Viitattu 22.04.2019.

Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti: Rikollisuustilanne 2014, Katsauksia 4/2015. Helsinki 2015-+,

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2. Viitattu 22.4.2019.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta -käsikirja, Poliisihallitus, 2019. Löytyy osoitteesta

https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polisenaxwwwstructure/79346_JR-kasikirja_netiversio.pdf?bbe1899d20b4d688. Viitattu 24.8.2019.

Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2002:27. YK:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen ns. Palermon sopimuksen hyväksyminen.

Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta. Saatavissa http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/valmisteilla/lakihankkeet/seuraamusjarjestelma/6G8gRI1 Wx/JR-strategia_PTJ_SUOMI.pdf. Viitattu 22.4.2019.

ULKOMAALAINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

SFS 1962:700, Brottsbalken, Ruotsi.

Lov om straff (Straffeloven), LOV-2005-05-20-28, Justis- og beredskapsdepartementet, Norja.

Ulkomaalaiset lain esityöt

Prop. 131 L (2012-2013) Endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.), Norja. Löytyy osoitteesta:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/dffe7c8cf03f46e69840a264c176a78f/no/pdfs/prp201220130131000dddpdfs.pdf>.

Regeringens proposition 2015/16:113, Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet, Ruotsi. Löytyy osoitteesta:

[https://www.regeringen.se/492b29/contentassets/3f9ea04805c4420da57fc6834c49b8d9/battre-
straffrattsliga-verktyg-mot-organiserad-brottslighet-prop.-
201516113?fbclid=IwAR2VzkJVUSR1fKu3EhhdQrdC2e3spseCVcELP6hr2F8nR5J1lyDV9ovG4Kk](https://www.regeringen.se/492b29/contentassets/3f9ea04805c4420da57fc6834c49b8d9/battre-
straffrattsliga-verktyg-mot-organiserad-brottslighet-prop.-
201516113?fbclid=IwAR2VzkJVUSR1fKu3EhhdQrdC2e3spseCVcELP6hr2F8nR5J1lyDV9ovG4Kk).

LYHENNELUETTELO

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EN	Euroopan neuvosto
EU	Euroopan unioni
Europol	Euroopan poliisivirasto
EY	Euroopan yhteisö
EYVL	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KO	Käräjäoikeus
KP- oikeudet	Kansalais- ja poliittiset oikeudet
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki 731/1999
SOCTA	Serious and Organized Crime Threat Assessment
SopS.	Sopimussarja
UNODC	YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaava toimisto (United Nations Office on Drugs and Crime)
YOS	Neuvoston puitepäätös
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. JOHDANTO

1.1 Aiheen rajaus ja ajankohtaisuus

Tutkielmani aiheena on rikoslain 6 luvun 5 pykälän 2 kohdan koventamisperuste eli ”*rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa*” (liigaperuste). Tutkin sitä, minkälaisin edellytyksin koventamisperustetta on tarkoitettu sovellettavaksi rangaistuksen mittaamisessa? Soveltamisedellytysten tutkiminen jakautuu sekä lain tasolle että oikeuskäytäntöön. Sekä minkälaisia haasteita tai ongelmia koventamisperusteen soveltamisessa on ilmennyt? Pyrin esittämään ratkaisuja liigaperusteen soveltamisessa esiintyviin ongelmiin.

Järjestäytyneen rikollisuuden muuttuminen aiheuttaa lainsäädännön sovellettavuudelle lisähaasteita. Kasvava maahanmuutto on luonut uudenlaisen toimintaympäristön järjestäytyneiden rikollisryhmien rekrytointiyriyksille ja levittäytymismahdollisuuksille Suomessa. Rikollisryhmät ovat sidoksissa siihen elinympäristöön, jossa ne toimivat. Tämän vuoksi ryhmät pyrkivät muuttamaan toimintatapojaan operoidakseen parhaalla mahdollisella tavalla.¹ Järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttama uhka ja preventiiviset toimet vaativat tuekseen tehokkaan lainsäädännöstä sekä säännösten käytännön sovellettavuuden tuomioistuimissa.

Järjestäytyneet rikollisuus on rajat ylittävää rikollisuutta, jossa kansainvälinen ulottuvuus on vahvasti läsnä. Rikollisliigat pyrkivät taitavasti hyödyntämään oikeusjärjestelmien välisiä eroja ja heikkouksia. Järjestäytyneen rikollisuuden kansainvälinen elementti on korostanut valtioiden välistä ylikansallista sääntelytarvetta, joka on otettu huomioon niin kansainvälisellä kuin EU-tasollakin. Tehokas sääntely edellyttää sitä, että se on mahdollisimman aukotonta eri maiden välillä.²

Järjestäytyneitä rikollisuutta koskevaa kansallista sääntelyä on kritisoitu sen epämääräisen ja pirstaleisen sisällön sekä hankalan sovellettavuuden vuoksi. Ongelmia pyrittiin korjaamaan yhtenäistämisuudistuksella vuonna 2015. Yhtenäistämisuudistuksella pyrittiin pääasiassa olemassa olevan oikeustilan selkeyttämiseen ja pirstaleisen sääntelykokonaisuuden johdonmukaistamiseen. Tavoitteena oli myös helpottaa liigaperusteen sovellettavuutta tuomioistuimissa. Lakimuutoksen yhteydessä liigaperuste sai uuden sanamuodon ja näin ollen vaikutti hieman myös säännöksen soveltamisalaan, vaikka tähän ei muutoksella pyrittykään.³ Esittelen tutkielmassani uudistuksen tuomat keskeiset muutokset järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyyn.

¹ Poliisihallituksen käsikirja, 2019, s. 17.

² Kimpimäki, 2015, S. 301-304.

³ HE 263/2014 vp, s. 1.

1.2 Tutkimuksessa käytetyt lähteet

Oikeuslähteet voidaan jakaa kansainväliseen oikeuteen, EU-oikeuteen sekä kansallisiin säädöksiin. Kansainvälinen sääntely muodostuu Suomea velvoittavista sopimuksista. Tutkimuksen kannalta tärkeitä sopimuksia ovat Palermon yleissopimus järjestäytyneestä rikollisuudesta ja YK:n huumausaineyleissopimus.

EU-oikeus ja EU-rikosoikeus vaikuttavat merkittäväällä tavalla tutkielmani aihepiiriin, ne ovat muun muassa olleet tärkeitä oikeuslähteitä kansallisen järjestäytyneen rikollisuutta koskevan sääntelypohjan luomisessa sekä sitä muutettaessa. Rikoslaki saa osittain sisältönsä esimerkiksi EU-oikeudesta.⁴ EU-oikeus vaikuttaa kansalliseen lainsäädäntöön monin eri tavoin esimerkiksi suoralla sovellettavuudellaan, välittömällä oikeusvaikutuksella, tulkintavaikutuksella sekä EU-oikeuden etusijalla. EU-oikeuden vaikutus tutkielman aiheeseen riippuu sovellettavasta EU-oikeudellisesta instrumentista. EU-oikeus vaikuttaa sekä sovellettavan lain sisältöön että myöhemmin tarkasteltaviin oikeustapauksiin.⁵

Rikosoikeus mielletään usein yhdeksi valtion suvereniteetin kannalta tärkeimmistä osa-alueista. Kansainvälisessä oikeudessa ja EU-oikeudessa tämä on tavallisesti pyritty ottamaan huomioon. Ylikansalliset tahot ovat usein jättäneet valtioille vaihtoehtoja velvoitteiden implementointiin ja tilaa muodostaa kansallista tulkintaa kuitenkin niin, ettei edellä mainittu tee sopimusvelvoitteita ja sääntelyn tarkoitusta tyhjiksi.⁶ Ylikansallisen tahon suoma joustavuus velvoitteiden kansallisessa implementoinnissa kuitenkin johtaa joissain määrin erilaisiin lainsäädäntöratkaisuihin maiden välillä, kuten tulemme myöhemmin huomaamaan. Tästä syystä tulkintatuen hakeminen naapurimaiden oikeuskäytännöstä voi muodostua joissakin määrin ongelmalliseksi, vaikka oikeusjärjestelmät ovat muuten lähellä toisiaan.

Työni tavoite ei ole vertailla pohjoismaisia lainsäädäntöratkaisuja toisiinsa, nostan kuitenkin lyhyesti esiin Ruotsin ja Norjan lainsäädännölliset ratkaisut järjestäytyneen rikollisuuden ja rangaistusten koventamisen osalta. Tuon kyseisen näkökulman esiin siksi, että se mahdollistaa kansallisen lainsäädännön ja lähestymistavan vertaamisen toisiin yhteiskuntajärjestykseltä samankaltaisiin maihin. Tällä tavoin voimme kyseenalaistaa omat toimintamallimme toimivuuden ja varautua muutoksiin.

⁴ Melander, 2010, s. 147

⁵ Melander, 2010, s. 93–113.

⁶ Raitio, 2016, s. 204-205.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkielman rakenne

Aloitan tutkimuksen esittelemällä järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan kansainvälisen sääntelypohjan. Kansainvälinen sääntely ohjaa sekä lainsäätäjää että lain käyttäjää säätämiseen ja soveltamiseen liittyvissä asioissa. Käsittelen samassa jaksossa myös EU-sääntelyä, joka kuuluu ylikansallisiin oikeuslähteisiin ja velvoittaa sekä lainsäätäjää että tuomioistuinta. EU:ssa on pyritty lähentämään jäsenvaltioiden järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä.

Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kansallista järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa sääntelyä. Tässä yhteydessä nostan esiin perus- ja ihmisoikeuksien vaikutuksen tutkielman aiheeseen, rangaistuksen määräämistä ja mittaamista koskevat säännöt yleisellä tasolla sekä Pohjoismaista Ruotsin ja Norjan lainsäädännölliset ratkaisut järjestäytyneen rikollisuuden osalta.

Neljännessä luvussa perehdyn järjestäytyneeseen rikollisuuteen rangaistuksen koventamisperusteena. Liigaperusteen soveltamisedellytyksiin liittyy tiiviisti rikoslain järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmäsäännös. Yhtenäistämisuudistus toi määritelmäsäännöksen koventamisperusteen yhteyteen ja määritelmäsäännös liittyy nyt kiinteästi liigaperusteen soveltamisedellytyksiin. Määritelmäsäännöksellä on keskeinen rooli tutkielmassani. Pohdin säännöksen sanamuotoa, sen kansainvälistä säädöspohjaa sekä sen asettamia edellytyksiä järjestäytyneille rikollisryhmille. Viides luku käsittelee järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyä muualla rikoslaissa. Sääntelykokonaisuuden hahmottaminen on tärkeää aiheen kannalta, koska luvussa kuusi käsittelen kaksoiskvalifioinnin kieltoa, joka liittyy tiiviisti koventamisperusteen soveltamiseen tuomioistuimissa.

Järjestäytyneestä rikollisuudesta säädetään Suomen rikoslaissa kolmessa eri yhteydessä: yleisenä koventamisperusteena, rikostunnusmerkistön osana ja eräiden rikosten kvalifiointiperusteena. Kaksoiskvalifioinnin kieltoa koskevaa säännöstä ei löydy suoraan laista, mutta se mainitaan lain esitöissä. Kaksoiskvalifioinnin kiellon juuret ovat kohtuullisuusperiaatteessa ja sen tarkoituksena on estää kohtuuttomien lopputulosten syntyminen tilanteissa, joissa rangaistusta määrättäessä saman seikan huomioon ottaminen olisi mahdollista kumuloivalla tavalla.⁷ Kaksoiskvalifioinnin kielto vaikuttaa joissakin tapauksissa koventamisperusteen soveltamisedellytyksiin ja yksittäistapauksen lopputulokseen. Perehdyn luvussa kuusi kaksoiskvalifioinnin kieltoon sekä tilanteisiin, joissa kiellosta poikkeaminen voi olla perusteltua.

Tutkin koventamisperusteen soveltamista oikeuskäytännössä luvussa seitsemän. Valitsin tutkittavakseni kolme korkeimman oikeuden ennakkotapausta, joihin syvennyn tarkemmin. Näiden

⁷ Palo, 2010, s. 368.

tuomioiden pohjalta pyrin selvittämään, miten koventamisperustetta on tulkittu sekä sovellettu yksittäistapausten kohdalla tuomioistuimissa. Korkeimman oikeuden ennakkotapausmateriaali on vielä aika lailla suppeaa ja muutaman ennakkotapauksen varassa. Tämän vuoksi liigaperusteen tulkinnasta on hankala tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä ihan jo senkin vuoksi, että ryhmärakenteissa on nähty viime aikoina muutoksia. Olemassa olevat ennakkotapaukset tuovat kuitenkin tärkeää ennakkopäätösmateriaalia perusteen soveltamistilanteiden ja -edellytysten tulkittamiseen.

Lopuksi esitän omia pohdintoja tutkielman aiheesta ja pyrin nostamaan esiin myös tulevaisuuden haasteita järjestäytyneen rikollisuuden osalta.

2. Järjestäytynyt rikollisuus ja kansainväliset sääntelyvelvoitteet

Järjestäytyneiden rikollisryhmien ja niiden jäsenten määrät ovat olleet kuluneina vuosina kasvamaan päin. Globalisaatio- ja teknologiakehitys on nähty tärkeimpinä tulevaisuuden kehityssuuntina järjestäytyneen rikollisuuden kannalta. Erityisen haavoittuvaisessa asemassa ovat maat, joissa korruptio on syvällä valtion rakenteissa⁸. Taloudellinen hyöty on edelleen yksi rikollista toimintaa ohjaavista tarkoituspäristä. Viime aikoina järjestäytyneet rikollisryhmät ovat kuitenkin käyttäneet yhä enemmän samoja taktiikoita voittojen lisäämiseen kuin laillisen liiketoiminnan harjoittajat. Tehokkuutta haetaan muun muassa organisoitumalla, erikoistumalla, erilaisella yhteistyöllä niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin sekä uutta teknologiaa hyödyntämällä. Ryhmän sisäisen kurinpidon sekä todistajiin ja viranomaisiin kohdistuvien uhkien on arvioitu kasvavan tulevaisuudessa. Syrjäytyneet nuoret ovat yksi vaikutusaltteimmista ryhmistä rikollisjärjestöjen rekrytointiryityksille, minkä vuoksi syrjäytymistä tulisi ehkäistä etenkin nuorten keskuudessa.⁹

Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan asetetun asiantuntijatyöryhmän selvityksen mukaan, rikollisryhmiä oli vuonna 2014 Suomessa 75–80 kappaletta. Lukumäärässä ei ole tapahtunut viime vuosina suuria muutoksia mutta luvun arvioidaan olevan tällä hetkellä 90, joista tunnuksellisia ryhmiä oli runsaat 70 vuoden 2019 alussa¹⁰. Yhden rikollisryhmän jäsenmäärän arvioidaan olevan noin 1 000 jäsentä¹¹. Euroopassa on arvioitu toimivan tuhansia järjestäytyneitä rikollisryhmiä¹². Vankilat ovat rikollisryhmien perustamisen kannalta otollisia paikkoja niiden sisällä välittyvän vahvemman yhteenkuuluvuuden tunteen vuoksi. Rikollisjärjestöjen jäsenistä suurin osa on suomalaisia ja toiseksi suurin osa virolaisia. Viro on myös merkittävä lähtö- ja kauttakulkumaa Suomeen tuotavien huumeiden kannalta.¹³

Huumausainerikollisuuden alalla toimii tunnistetuista rikollisryhmistä yli 40 kappaletta. Suomen sisällä järjestäytyneen rikollisuuden toiminta on aktiivisinta Etelä- ja Länsi-Suomen maakunnissa. Järjestäytyneen rikollisuuden kehityssuuntina on havaittu myös tiivistynyttä verkostoitumista ja ryhmien välistä yhteistyötä. Tunnukselliset rikollisryhmät, jotka voivat olla kansallisia tai kansainvälisiä, ovat aktivoituneet ja vaikuttavat erityisesti huumausainerikollisuuden alalla. Ryhmät käyttävät

⁸ Allum, Longo, Irrera, Kostakos, 2010, s. 75.

⁹ Palo, 2010, s. 36–37.

¹⁰ Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta, 2019, s. 19.

¹¹ HE 263/2014 vp, s. 19.

¹² Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta, 2019, s.17.

¹³ Palo, 2010, s. 37–39.

apunaan yritystoimintaa ja pyrkivät tulevaisuudessa yhä useammin laajentamaan toimintaansa talousrikollisuuteen.¹⁴

Maahanmuuton arvioidaan lisääntyvän entisestään tulevina vuosina, mikä voi vaikuttaa myös järjestäytyneen rikollisuuden luonteeseen. Vuoden 2014 rikollisuustilannekatsauksen mukaan Suomessa ei ole vielä erotettavissa merkittäviä etnisiä rikollisjengejä, joita jo esiintyy muissa Pohjoismaissa. Vuoden 2019 poliisihallituksen rikollisuustilannekatsauksen mukaan monikansalliset rikollisryhmät ovat lisääntymään päin mutta sen niiden vaikutuksista kärsitään edelleen eniten Tanskassa, Saksassa ja Ruotsissa¹⁵. Suomessa omaisuusrikosten taustalla on kuitenkin havaittu järjestäytyneiden ulkomaalaisten liigojen toiminnan lisääntymistä.

Rajat ylittävän rikollisuuden erottelemiseksi nykyinen tilastointijärjestelmä ei kuitenkaan ole riittävän tehokas. Esimerkiksi törkeään huumausainerikokseen sisältyy usein rajat ylittävää toimintaa, mutta rajat ylittävän rikollisuuden erotteluun tilastollisesti ei vielä pystytä. Tilastointijärjestelmää tulisi muuttaa siten, että epäiltyjen kotimaat ja kytkökset järjestäytyneeseen rikollisuuteen kyettäisiin selvittämään helpommin ja kattavamman, jotta tiedon saaminen olisi jatkossa mahdollista.¹⁶

2.1 Ylikansallinen sääntely ja vaikutus rikoslain koventamisperusteeseen

Yhdistyneet kansakunnat (YK) ilmaisi vuosituhaten vaihteessa huolensa lisääntyvästä rajat ylittävästä rikollisuudesta ja sen aiheuttamasta sääntelyntarpeesta. Huomattiin, että rajat ylittävä rikollisuus käyttää hyväkseen toisissa maissa olevaa heikompa infrastruktuuria ja todettiin, että tällaiset maat eivät kykene yksin kamppailemaan vahvistuvaa rikollistoimintaa vastaan, millä on enenevässä määrin kansainvälisiä liittymäkohtia. Palermon sopimuksen päätarkoituksena on rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden torjunta maiden välisen sääntely-yhteistyön avulla niin, etteivät rikollisryhmät kykenisi käyttämään maiden eriarvoista asemaa hyväkseen.¹⁷

Järjestäytyneessä rikollisuudessa on läsnä vahva kansainvälinen elementti, minkä vuoksi valtiot ovat pyrkineet solmimaan sopimuksia järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamiseksi. Kansainväliset sopimusoikeudelliset juuret ulottuvat pitkälle historiaan. Ensimmäisiä järjestäytyntä

¹⁴ Palo, 2010, s. 37–39.

¹⁵Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta, 2019, S. 21.

¹⁶ Rikollisuustilanne 2014, Katsauksia 4/2015, s. 227-236 ja s. 258. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin laatima rikollisuustilanne-katsaus. Katsauksessa on käytetty hyväksi viranomaisien laatimia tilastoja tietoon tulleista rikoksista sekä kokonaisrikollisuutta paremmin kuvaavia tutkimuksia, kuten uhritutkimuksia.

¹⁷United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto, 2004, s. iii–iv. Foreword of the Secretary-General Kofi A. Annan about the nature of transnational organized crime.

rikollisuutta käsitteleviä sopimuksia solmittiin jo 1900-luvun alkupuolella. Niiden rikosoikeudelliset määräykset olivat kuitenkin yleisluontoisia ja varsin vähäisiä. Kansainvälisten sopimusten tehokkuuden edellytyksenä on ennen kaikkea siihen liittyneiden valtioiden lukumäärä. Laajasti velvoittavissa sopimuksissa rikollisryhmät eivät pääse käyttämään hyväksi eri valtioiden lainsäädännöllisiä heikkouksia.¹⁸

Järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva sääntely perustuu YK:n yleissopimukseen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisesta toiminnasta eli Palermon sopimukseen (SopS 18/2004), joka saatettiin voimaan vuonna 2004. Palermon sopimus otettiin osaksi suomalaista oikeusjärjestelmää blankettilaililla (1371/2003) ja sopimusveloitteet tulivat osaksi lainsäädäntöämme sellaisina kuin Suomi oli niihin sopimuksen allekirjoitushetkellä sitoutunut. Muutamien rikoslakiin tehtyjen muutosten jälkeen kansallinen lainsäädäntö vastasi Palermon sopimusta.¹⁹

Nykyisin järjestäytyntä rikollisuutta käsittelevien kansainvälisten sopimusten joukko on varsin epäyhtenäinen. Sopimukset koskevat järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä tehtyjä rikoksia tai itse järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa. Yhteistä sopimuksille on lainsäädännöllisten veloitteiden asettaminen sopimusvaltioille. Järjestäytyntä rikollisuutta koskevat kansainväliset sopimukset ovat siltä kannalta onnistuneita, että niiden vastuumalleja sekä toimintatapoja koskevia ratkaisuja on hyödynnetty muidenkin rikosten sääntelyssä, esimerkiksi terrorismirikoksissa.²⁰

Järjestäytyntä rikollisuutta koskevia sopimuksia on laadittu useissa kansainvälisissä toimielimissä. Suomea velvoittavat Yhdistyneiden kansakuntien (YK), Euroopan neuvoston (EN) ja Euroopan unionin (EU) keskuudessa tehdyt sopimukset. Kansainvälisellä sektorilla merkittävimmät järjestäytyntä rikollisuutta ja huumausainerikollisuutta säätelevät sopimukset on laadittu nimenomaan YK:n piirissä, koska niihin on liittynyt kansainvälisesti eniten valtioita. YK:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaista yleissopimusta eli Palermon sopimusta on pidetty tähän asti laajimpana sekä tärkeimpänä rajat ylittävää rikollisuutta koskevana sopimuksena. Palermon sopimus on niin sanottu sekasopimus, jonka Suomi sekä silloinen Euroopan yhteisö (EY) molemmat ratifioivat. Suomi allekirjoitti sopimuksen siltä osin, kun se kuului kansalliseen toimivaltaan. Sopimuksesta EY:n toimivallan piirissä oli lähinnä rahanpesuun liittyvät määräykset, mistä johtuen suurin osa velvoitteista jäi jäsenvaltioiden kansallisen toimivallan alaan.²¹

¹⁸ Kimpimäki, 2015, s. 301–304.

¹⁹ HE 32/2003 vp, s. 1.

²⁰ Kimpimäki, 2015, s. 301–304.

²¹ HE 32/2003 vp, s. 4.

Järjestäytyneellä rikollisuudella on tutkittu olevan tiivis yhteys huumausainerikollisuuteen. Huumausainerikollisuutta pidetäänkin yhtenä järjestäytyneen rikollisuuden päärikostoimialoista.²² Huumausainerikollisuuden ollessa tiiviissä yhteydessä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, YK:n alaisuudessa on laadittu sopimuksia myös kansainvälisen huumausainerikollisuuden kitkemiseksi. Huumausainerikollisuuden sääntelyssä kansainvälinen yhteistyö perustuu YK:n huumausaineyleissopimukseen vuodelta 1961 (SopS 43/65) sekä vuoden 1971 sopimukseen psykotrooppisista aineista (SopS 60/76). Vuonna 1988 saatettiin kansainvälisesti voimaan YK:n yleissopimus laitonta huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden kauppaa vastaan (Wienin sopimus, SopS 44/1994), jonka tarkoituksena oli täydentää aikaisempia sopimuksia. Wienin sopimuksen keskeisenä tavoitteena on huumetalouden tukahduttaminen.²³ Wienin sopimus sisältää määräyksiä muun muassa rahanpesusta sekä rikoksella saadun hyödyn menettämisseuraamuksista²⁴.

Euroopan neuvosto (EN) on eräänlainen taloudellinen ja poliittinen unioni, jonka tarkoituksena on ihmisoikeuksien suojaaminen.²⁵ Euroopan neuvostossa on laadittu monia sopimuksia, jotka liittyvät järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseen ja torjuntaan. Sopimuksien sääntelykohteena on kuitenkin viranomaisyhteistyö sekä oheisrikokset, eivätkä ne suoraan koske järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa.²⁶ Edellä mainitun vuoksi ne eivät ole järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyssä keskeisimpiä sopimuksia, vaan pikemminkin muuta sääntelyä tukevia sopimuksia. Edellä mainitun vuoksi olen jättänyt sopimukset tutkielman ulkopuolelle, koska ne eivät palvele tämän tutkielman pääasiallista tarkoitusta.

2.2 Euroopan unionin sääntelyn ja rikoslain koventamisperusten välinen suhde

Euroopan unionin piirissä on laadittu useita sopimuksia jäsenmaiden rikosoikeudellisen yhteistyön edistämiseksi. Tällä hetkellä sääntely on kohdistunut lähinnä rikosasioissa annettujen tuomioiden vastavuoroiseen tunnustamiseen. Sopimuksia on tehty myös jäsenmaiden aineellisen rikoslainsäädännön lähentämiseksi. Yksi tärkeimmistä poliisiyhteistyötä koskevista asiakirjoista on yleissopimus Euroopan poliisiviraston (Europol) perustamisesta (EYVL C 316). Europolin toimialaa on

²² Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta, s. 5–6.

²³ HE 180/1992 vp, Yleisperustelut, luku 1.

²⁴ United Nations: Convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances, 1988, s. 13 – 16 (article 5) ja Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2002:27, s. 7.

²⁵ Pellonpää, Gullans, Pölönen, Tapanila, 2012, s. 1–2.

²⁶ HE 32/2003 vp, s. 5.

sittemmin laajennettu koskemaan erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden sekä kansainvälisten terrorismirikosten torjumista.²⁷

Europol julkaisee muun muassa uhka-arvioita vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi sekä toimintalinjojen kehittämiseksi (SOCTA, Serious and Organised Crime Threat Assessment). SOCTA:a varten tietoja on kerätty eri viranomaisilta, yksityisiltä kumppaneilta sekä avoimista lähteistä.²⁸

Euroopan unionin neuvoston puitepäättös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta (2008/841/YOS) kumosi puitepäättöksen yhteisestä toiminnasta rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista (98/733/YOS). Puitepäättöksellä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta on kriminalisoitu rikollisjärjestöön osallistumiseen liittyvät rikokset ja pyritty yhtenäistämään jäsenvaltioiden välistä lainsäädäntöä.²⁹ Puitepäättös on hyväksytty ja saatettu voimaan EU:ssa Palermon sopimukseen liittymisen jälkeen, minkä vuoksi puitepäättöksen artiklat ovat samankaltaisia Palermon sopimuksen sopimusvelvoitteiden kanssa.³⁰

Järjestäytyneellä rikollisuudella ja sen torjumistoimilla on ollut kautta aikojen merkittävä rooli EU-rikosoikeudessa. Euroopan unionin sisällä ongelmaan on puututtu erilaisin sääntelytoimenpitein. Toimet ovat olleet lähinnä viranomaistoiminnan tehostamiseen ja yhteistyön lisäämiseen liittyviä. Myös jäsenvaltioiden aineellista rikosoikeutta on pyritty lähentämään. Rikollisjärjestön toimintaan osallistumista sääntelevä puitepäättös (98/733/YOS) velvoitti artiklassa kaksi lainsäätäjän muuttamaan kansallista rikoslakia niin, että rangaistavaksi tuli myös järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen. Puitepäättös, osin muiden kansainvälisten velvoitteiden kanssa, johti järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan säännöksen ottamisen rikoslain 17 luvun 1a §:än. Myöhemmin puitepäättös yhteisestä toiminnasta korvattiin järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevalla puitepäättöksellä 2008/841/YOS, jotka ovat lähes samansisältöiset.³¹

Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (koventamisperuste) saa tukensa EU-rikosoikeudesta. Tarkemmin ottaen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevan (2008/841/YOS) puitepäättöksen velvoitteista. Puitepäättöksen 3 artikla velvoittaa jäsenvaltioita toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet taatakseen sen, että rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen on kansallisen lainsäädännön puitteissa rangaistavaa. Lisäksi artikla velvoittaa jäsenvaltiot

²⁷ HE 32/2003 vp, s. 5.

²⁸ Euroopan unionin neuvosto, Järjestäytyneen ja vakavan kansainvälisen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n toimintapoliittinen sykli, 2014, s. 2.

²⁹ Neuvoston puitepäättös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta 2008/841/YOS, s. 1–4.

³⁰ Palo, 2010, s. 156.

³¹ Melander, 2010, s. 380–383.

mahdollistamaan rikollisjärjestön osana tehtyjen rikosten käyttämisen rangaistuksen koventamisperusteena kansallisessa lainsäädännössä. Tältä osin rikoslaisissa säädetty koventamisperuste nojaa puitepäätöksen sääntelyyn ja näyttäisi siltä, että puitepäätöksessä koventamisperusteen kriminalisoinnilla viitataan osallistumisrikoksessa lueteltuihin tekoihin. Tämän vuoksi katson, että koventamisperusteen soveltamisessa tulisi ottaa huomioon puitepäätöksen 2 ja 3 artiklat.

Suomen rikoslain ja sen esitöiden rinnalla koventamisperusteen tulkinnassa kyseiselle puitepäätökselle on sen voimaantulon jälkeen annettava tulkintavaikutus koventamisperustetta koskevissa tapauksissa. Tulkintavaikutus tulee ajankohtaiseksi esimerkiksi säännöksen sanamuodon kohdalla ”rakenteeltaan jäsentynyt”, mikä ei tarkoita sitä, että yhteenliittymän jäsenillä tulisi olla muodollisesti määritellyt erilaiset tehtävät tai hierarkkiset käskyvaltasuhteet. Löyhempikin yhteenliittymä voi siis täyttää jäsenyisvaatimuksen.³²

Puitepäätöksen koventamisperustetta koskeva velvoite on saanut moitteita sen epäselvästä muotoilusta. Koventamisperusteen ja EU-rikosoikeuden välistä suhdetta onkin pohdittu kahdessa korkeimman oikeuden ratkaisussa: Korkeimman oikeuden tuomiossa 2011:41 puitepäätöksen vaikutuksesta järjestäytyneen rikollisuuden määritelmän tulkintaan sekä KKO 2013:90 tuomiossa puitepäätöksen 3 artiklan tulkintaulottuvuudesta.³³

KKO 2011:41 tuomiossa korkein oikeus katsoi, ettei kansainvälisten sopimusten tai EU-instrumenttien määritelmiä järjestäytyneestä rikollisuudesta voinut käyttää lähteinä lakia sovellettaessa, koska koventamisperustetta ei ole niiden seurauksena muutettu. Korkeimman oikeuden mukaan rikoslain 6 luvun 5 pykälän 2 kohta on rangaistuksen määräämistä koskeva itsenäinen säännös ja sen merkityssisältö onkin ensisijaisesti haettava koventamisperusteen sanamuodosta sekä sen esitöistä. Kansainvälisillä sopimuksilla ja EU-instrumenteilla saattaa kuitenkin olla vaikutusta arvioitaessa, mitkä seikat osoittavat rikollisryhmän järjestäytyneisyyttä. Melander kuitenkin huomauttaa, että korkeimman oikeuden kanta on hieman harhaanjohtava ensinnäkin siksi, että tulkintavaikutuksen edellytyksenä ei ole, että kansallista säännöstä olisi muutettu unioni-instrumenttien implementoinnin seurauksena. Ja toisekseen siksi, että 2 artiklan määritelmässä rikoksilla tarkoitetaan rikollisryhmän tekemiä rikoksia, joita tulee puitepäätöksen mukaan pitää myös kansallisesti rangaistuksen koventamisperusteena.³⁴

³² Melander, 2010, s. 385–386.

³³ Melander, 2010, s. 387–388.

³⁴ Melander, 2010, s. 387.

KKO 2013:90 tuomiossa korkein oikeus katsoi, ettei puitepäätöksen 3 artiklasta voitu johtaa vaatimusta yleisen koventamisperusteen soveltamisesta, määrättäessä rangaistuksia puitepäätöksen 1 artiklassa tarkoitetuista rikoksista. Korkeimman oikeuden mukaan 3 artiklan sanamuoto viittaa järjestäytyneen ryhmän toimintaan osallistumiseen tai toiminnasta sopimiseen liittyviin kriminalisointeihin. 1 artiklassa taas tarkoitetaan ryhmän toiminnan yhteydessä tehtyjä rikoksia tai muita sen toimintatavoitteita edistäviä rikoksia. Edellä mainitun vuoksi korkein oikeus päätti, ettei 3 artiklasta ollut johdettavissa rikoslain koventamisperusteen soveltamista koskevaa tulkintaohjetta.³⁵

Melanderin mukaan korkeimman oikeuden tekemä tulkinta on epätarkoituksenmukainen, koska 3(2) artiklan, sanamuodon ei voida katsoa viittaavan pelkästään järjestäytyneen ryhmän toimintaan osallistumiseen tai toiminnasta sopimiseen liittyviin kriminalisointeihin. Melanderin mukaan 3(2) artiklan sanamuoto viittaa ryhmän puitteissa tehtyihin 1 artiklassa tarkoitetun vakavuustason ylittäviin rikoksiin. Näin sen vuoksi, että muuten se tarkoittaisi rikoksen tekemisen osana rikollisryhmän toimintaa käyttämistä koventamisperusteena rikollisryhmän toimintaa koskevassa osallistumisrikoksessa, mikä olisi epätarkoituksenmukaista.³⁶

2.3 Kansallisen sääntelyn uudistamistarve

Järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva lakimuutos tuli voimaan lokakuussa 2015. Muutoksen päätavoitteina oli järjestäytyneitä rikollisuutta koskevan sääntelyn selkeyttäminen ja johdonmukaisuuden lisääminen pirstaleiseen säännösjoukkoon. Muutoksella ei pyritty muuttamaan rangaistavuuden alaa tai ankaruutta. Yhtenäistämällä saattoi kuitenkin olla vaikutuksia myös säännösten soveltamisalaan.³⁷

Ennen lakiuudistusta järjestäytyneitä rikollisuutta koskevat säännökset koettiin epäyhtenäisiksi ja vaikeasti sovellettaviksi. Seurauksena oli se, että niiden soveltaminen tuomioistuimessa koettiin hankalaksi. Myös eri viranomaisilla oli toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, mikä määritelmä järjestäytyneellä rikollisryhmällä kansallisessa lainsäädännössä on.³⁸ Syynä tähän oli pitkälti se, että Suomea velvoittavissa kansainvälisissä asiakirjoissa järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmät erosivat toisistaan, vaikka ne olivatkin pitkälti saman tyyppisiä. Yhteistä määritelmää ei siis ollut

³⁵ KKO 2013:90, korkeimman oikeuden perustelut, kohta 13 ja Melander, 2010, s. 387–388.

³⁶ Melander, 2010, s. 387–388.

³⁷ HE 263/2014 vp, s. 1.

³⁸ HE 263/2014 vp, s. 26.

kansallisesti eikä kansainvälisesti. Tämä vaikutti muun muassa tulkintaan järjestäytyneen rikollisuuden määristä.³⁹

Oikeusvertailun alalla huomattiin, että järjestäytyneen rikollisuuden sääntely oli toteutettu monella eri tavalla, eikä yhtenäistä linjaa löytynyt edes Suomen oikeusjärjestelmää lähellä olevista maista. Sääntelymallien yhtenäistymiseen eivät olleet sanottavasti vaikuttaneet edes ylikansalliset instrumentit. Maiden lainsäädännöissä aiemmin omaksutut perusratkaisut jäivät ylikansallisesta sääntelystä huolimatta voimaan ja lainsäädäntö täytti kansainväliset vaatimukset vain pienten muokkauksen jälkeen. Hallitsevaa mallia järjestäytyneen rikollisuuden sääntelystä ei kansainvälisesti ollut. Järjestäytyntä rikollisuutta koskevan perusmääritelmän luominen kansalliseen lainsäädäntöön olikin yksi tärkeimmistä tavoitteista lakiuudistuksen yhteydessä.⁴⁰

Yhtenäistetyn sääntelyn tavoitteena oli järjestäytyneen rikollisuuden tehokkaampi torjunta. Uudistuksella tavoiteltiin myös sääntelyn ymmärrettävyyden ja sovellettavuuden helpottumista, mikä puolestaan tehostaa järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa. Merkittäviä vaikutuksia viranomaistoimintaan ei uudistuksella kuitenkaan arvioitu olevan. Tarpeettomien epäyhtenäisyyksien poistamisen jälkeen viranomaistoiminnan toivottiin helpottuvan.⁴¹

Kansallisen lainsäädännön merkittävimpänä epäkohtana pidettiin sääntelyn epäyhtenäisyyttä⁴².

Etenkin seuraavat viisi asiaa lisäsivät epäyhtenäisyyttä lainsäädännössä:

1. *Käsitteelliset erot*
2. *Järjestäytymisen tarkoitus*
3. *Harjoitetun rikollisuuden luonne*
4. *Määritelmä yhteenliittymästä rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä*
5. *Teknisluonteiset ja aikamuodolliset erot*

Aiemmassa määritelmäsäännöksessä ilmaisu ”rikollisryhmän jäsenestä” eroaa käsitteellisesti nykyisestä sanamuodosta. ”Rikollisryhmän jäsen” ilmaisu oli omiaan aiheuttamaan sekaannusta sanamuodon tarkoituksien suhteen ja sitä jouduttiin muuttamaan. Eroja säännöksissä oli myös järjestäytymisen tarkoituksen suhteen. Edellytys ryhmäksi järjestäytymisestä oli joko tiettyjen rikosten tekemiseksi tai säännöksessä ei edellytetty järjestäytymistä tiettyjen rikostyyppien tekemistä varten ollenkaan. Kolmantena erona oli ryhmän harjoittaman rikollisuuden luonne. Rikosten luonnetta on

³⁹ Palo, 2010, s. 151.

⁴⁰ HE 263/2014 vp, s. 21–22.

⁴¹ HE 263/2014 vp, s. 26–27.

⁴² HE 263/2014 vp, s. 25.

kuvattu säännöksessä muun muassa ”vakavuudella” tai teosta seuraavan enimmäisrangaistuksen määrällä.⁴³

Eräissä kvalifiointiperusteissa on määritelty rikostyyppi ja asetettu lisämääreeksi ”laajamittainen”. Tämä malli on omaksuttu esimerkiksi rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdassa, jossa oli silloin kyse huumausainerikoksen laajamittaisesta tekemisestä erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Sanamuotoa on sittemmin muutettu mutta rikostyyppi eli mistä rikoksesta on kyse sekä lisämääre säilyivät ennallaan. Neljäntenä eroavaisuutena oli yhteenliittymän nimenomainen määritelmä rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä. Rikollisryhmän yksiselitteinen määritelmä kuitenkin puuttui. Lisäksi teknisluonteiset ja aikamuodolliset erot lisäsivät epäyhtenäisyyttä.⁴⁴

Teknisluonteisina eroina voidaan mainita muun muassa tilanteet, joissa ensin käytettiin sanaa ryhmä ja toisaalla sanaa rikollisryhmä, tarkoittaen kuitenkin samaa asiaa.⁴⁵ Lakimuutoksen tavoitteena ei kuitenkaan ollut sääntelyn täydellinen yhtenäistäminen, vaan lähinnä tarpeettomien eroavaisuuksien poistaminen.⁴⁶ Edellä mainitulla esimerkillä ei katsottu olevan suurempaa vaikutusta lain soveltamiseen. Ilmaisut toki saavat lakitekstin kuulostamaan epäyhtenäiseltä, mutta niiden ei katsottu tosiasiaissa haitanneet lakipykälien tulkitsemista yhtenäistämisuudistuksen jälkeen. Käsitteellinen ero ryhmän ja rikollisryhmän välillä on pieni ja yhtenäinen määritelmäsäännös selvensi epätietosuutta käsitteiden sisällöistä.

Rikoslaisissa järjestäytyneen rikollisuuden sääntely on toteutettu seuraavaa systematiikkaa käyttäen. Järjestäytynyt rikollisuus esiintyy rikoslaisissa:

1. *yleisenä koventamisperusteena*
2. *rikostunnusmerkistön osana*
3. *eräiden rikosten kvalifiointiperusteena*

Lain esitöiden mukaan näiden kolmen sääntelytason ei tarvitse eikä niiden pidäkään olla luonteeltaan täysin yhtenäisiä. Järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevat luonnehdinnat saavat erota toisistaan sääntelytasojen kesken. Erilainen sääntely on myös joissakin määrin tarpeellista eri rikostyypeittäin. Yhtenäistämisen todettiin olevan mahdollista vanhaa rikoslaisissa omaksuttua perusratkaisua muuttamatta. Ainoana edellytyksenä sääntelylle on, että se täyttää kansainväliset ja eurooppalaiset

⁴³ HE 263/2014 vp, s. 21.

⁴⁴ HE 263/2014 vp, s. 21.

⁴⁵ HE 263/2014 vp, s. 21.

⁴⁶ HE 263/2014 vp, s. 21–22.

velvoitteet.⁴⁷ Yhtenäistämisuudistuksen jälkeen nämä velvoitteet kansallisessa lainsäädännössä täytettiin.

Ennen vuoden 2015 uudistusta edellytys järjestäytymisestä tiettyä tarkoituserää varten oli eräs säännöksiä erottava tekijä. Osassa säännöksistä edellytettiin, että järjestäytyminen oli tapahtunut säännöksessä mainittujen rikosten tekemistä varten. Osassa säännöksistä tällaista edellytystä ei ollut ollenkaan. Uudistuksen jälkeen *järjestäytyneisyyden tarkoitus* poistettiin koventamisperusteen yhteydestä rikoslain 6 luvun 5 §:stä. Sen sijaan yksittäisiin kvalifointiperusteisiin sisällytetyt järjestäytyneisyyden tarkoitusta koskevat edellytykset säilytettiin. Näissä säännöksissä järjestäytyneisyys tarkoittaa sellaisen ryhmämuodon omaksumista, joka palvelee säännöksessä mainittujen rikosten tekemistä. Järjestäytymisen tarkoituksen ei tarvitse edelleenkään ilmetä esimerkiksi ryhmän perustamissopimuksesta tai muusta vastaavasta.⁴⁸

Säännöksissä erona oli myös edellytys rikoksen tekemisestä ”järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä” ja vaihtoehtoisesti ”osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa”. Tällaiselle jaolle ei kuitenkaan nähty muutoksen yhteydessä tarvetta, koska käsitteet vastasivat pitkälti toisiaan soveltamisalaltaan. Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa nähtiin laajempänä kokonaisuutena, koska se ei edellyttänyt nimenomaista ryhmän jäsenyyttä. Uudistuksen jälkeen päädyttiinkin käsitteeseen ”osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa”, koska edellä mainittu vastasi paremmin eurooppalaisissa ja kansainvälisissä instrumenteissa olevia ilmaisuja.⁴⁹

2.4 Määritelmäsäännös EU- sekä kansainvälisellä tasolla

Yksiselitteisen määritelmän luominen järjestäytyneille rikollisryhmille on ollut haasteellista monestakin syystä. Viime aikoina jäykkien ja hierarkkisten rikollisryhmien osuus on laskenut ja löyhien verkostoiden lisääntynyt. Rikollisryhmät harjoittavat monenlaista toimintaa ja toimia monilla eri rikollisuuden osa-alueilla. Yksiselitteisen määritelmän puuttuminen heijastui etenkin oikeudellisina vaikeuksina tuomioistuimissa.⁵⁰

Euroopan unionin neuvoston päätöksessä 6204/2/97 ENFOPOL 35 REV 2 on EU:n alueella käytössä oleva ENFOPOL -määritelmä. ENFOPOL-määritelmä tarkoittaa EU:n 11 kohtaista määritelmää järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelystä. Euroopan neuvoston käytössä oleva määritelmä vastaa ENFOPOL-määritelmää sisällöllisesti ja rakenteellisesti. ENFOPOL-määritelmä koostuu 11

⁴⁷ HE 263/2014 vp, s. 21–22.

⁴⁸ HE 263/2014 vp, s. 23–24.

⁴⁹ HE 263/2014 vp, s. 24.

⁵⁰ HE 263/2014 vp, s. 18–19.

edellytyksestä, joista kohtien 1, 3, 5 ja 11 on aina täytyttävä. Tämän lisäksi vähintään kahden muun edellytyksen on täytyttävä.⁵¹ ENFOPOL -määritelmä:

- 1) *Ryhmään kuuluu enemmän kuin kaksi henkilöä.*
- 2) *Kullakin ryhmän jäsenellä on ryhmässä oma, määrätty tehtävä.*
- 3) *Ryhmä toimii pitkän tai rajoittamattoman ajan.*
- 4) *Ryhmässä on sisäinen kuri ja kontrolli.*
- 5) *Ryhmää epäillään törkeistä rikoksista.*
- 6) *Ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla.*
- 7) *Ryhmä käyttää väkivaltaa tai muita uhkailukeinoja.*
- 8) *Ryhmä käyttää peiteyhtiöitä.*
- 9) *Ryhmä harjoittaa rahanpesua.*
- 10) *Ryhmä pyrkii vaikuttamaan poliittikkoihin, julkiseen hallintoon, tiedotusvälineisiin, oikeusviranomaisiin tai talouselämän edustajiin.*
- 11) *Ryhmän toiminnassa taloudellisen hyödyn ja/tai vallan tavoittelu määrävänä tekijänä.*

On hyvä huomata, että ENFOPOL-määritelmä on ohjeellinen ja siitä voi olla tulkinta-apua mutta määritelmä ei ole oikeudellisesti sitova. Vantaan käräjäoikeus totesi ratkaisussaan 26.4.2004, ettei ENFOPOL-määritelmällä ole säädännäisen oikeuden asemaa eikä suoraa merkitystä kyseisen tapauksen arvioinnissa.⁵² Määritelmän tarkoituksena on lainvalvontaviranomaisten toimintatapojen ja tilastoinnin yhtenäistäminen sekä yhteisen rikollisuustilannekuvan muodostaminen. ENFOPOL-määritelmällä ei ole varsinaista tulkintavaikutusta. Määritelmä on rajoittavampi kuin kotimaiset määritelmät ja sen yksityiskohtainen soveltaminen johtaisi helposti tilanteeseen, jossa sääntelyn soveltamisala rajoittuisi liikaa ja estäisi kansainvälisten veloitteiden toteuttamisen.⁵³

YK:ssa aikaan saadun Palermon sopimuksen mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa rakenteeltaan jäsentynyttä ryhmää, joka on ollut koossa jonkin aikaa. Ryhmän tarkoituksena tulee olla yleissopimuksessa kriminalisoidun teon tai yhden tai useamman vakavan rikoksen tekeminen. Vakavalla rikoksella tarkoitetaan yleissopimuksen mukaan rikosta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi ryhmän edellytetään toimivan saadakseen välitöntä tai välillistä taloudellista tai muuta aineellista etua.⁵⁴

⁵¹ Neuvoston puitepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta 2008/841/YOS, s. 1–4.

⁵² Vantaan KO 26.4.2004, s. 8 ja Palo, 2010, s. 160.

⁵³ Palo, 2010, s. 158–160.

⁵⁴ HE 23/2003 vp, s. 10–11.

Palermion sopimuksen sanamuoto on kansallista lainsäädäntöä velvoittava järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelyssä.⁵⁵ Neljän vuoden vankeusuhka sisältyy rikoslaisessa olevaan määritelmään järjestäytyneen rikollisryhmän edellytyksistä, mutta järjestäytymistä taloudellisen tai muun aineellisen edun tavoittelemiseksi ei kansallisessa lainsäädännössä edellytetä.⁵⁶ Rikosprosessuaalisia ja yhteistyötä koskevia säännöksiä ei ole rajattu koskemaan vain yleissopimuksessa kriminalisoituja tekoja. Niitä sovelletaan myös muiden vakavien ja kansainvälisten rikosten torjuntaan, joissa järjestäytynyt rikollisuus on osallisena.⁵⁷

Käsitteistön yhtenäistämiseksi järjestäytyneelle rikollisryhmälle luotiin yhteinen perusmääritelmä, joka vastasi ylikansallisia veloitteita. Sopiva määritelmä oli rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä, mutta tälle määritelmälle etsittiin uudistuksen yhteydessä uusi sopivampi paikka. Määritelmä päätyikin rikoslain 6 luvun 5 §:än koventamisperusteen yhteyteen.⁵⁸

⁵⁵ United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto, s. 15 (artikla 15) ja HE 263/2014 vp, s. 26.

⁵⁶ United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto, s. 5 (artikla 2) ja HE 263/2014 vp, s. 32.

⁵⁷ United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto, s. 19–20 (artikla 18). ja HE 23/2003 vp, s. 10–11.

⁵⁸ HE 263/2014 vp, s. 23–24.

3. Järjestäytyneen rikollisuuden kansallinen sääntelypohja

3.1 Perus- ja ihmisoikeudet sekä laillisuusperiaate

Perus- ja ihmisoikeuksien asettamat velvoitteet vaikuttavat kaikkeen voimassa olevaan sääntelyyn. Hyvänä esimerkkinä tästä on *laillisuusperiaate*, joka vaikuttaa rangaistuksen määräämiseen. Laillisuusperiaatteen juuret ovat Suomen perustuslaissa (PL, 731/1999) sekä erilaisissa kansainvälisissä sopimuksissa. Laillisuusperiaatteella on tosiasiallista merkitystä koventamisperusteen soveltamisen yhteydessä luoden rajat lain käyttäjälle. Muun muassa aiemmin mainittu yleisten oppien kodifiointi on seurausta laillisuus- eli legaliteettiperiaatteesta sekä oikeusturvaan liittyvistä vaatimuksista⁵⁹. Nimenomaan järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva sääntely sivuaa myös esimerkiksi kokoontumis- ja yhdistymisvapautta, minkä vuoksi perus- ja ihmisoikeudet tulee ottaa täysimääräisenä huomioon järjestäytyntä rikollisuutta koskevan sääntelyn tulkinnassa⁶⁰.

Laillisuusperiaatteesta säädetään perustuslain lisäksi myös kansainvälisissä sopimuksissa, esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS, 18/1990 ja 19/1990) sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia (KP-oikeudet) koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 7-8/1976) on nimenomaiset maininnat laillisuusperiaatteesta. Perustuslain 8 §:ssä säädetään laillisuusperiaatteesta seuraavasti:

”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.”

Laillisuusperiaatteen mukaan rikoksesta rankaisemisen on aina perustuttava lakiin, koska kansalaisten perusoikeuksiin puuttumiselle on oltava olemassa selvät rajat. Laillisuusperiaate suojaa nimenomaan kansalaisten oikeusturvaa. Laillisuusperiaate tunnetaan myös nimillä *”nulla poena sine lege”* ja *”nullum crimen sine lege”*, se sääntelee sekä oikeustositseikastoon että oikeusseuraamusten piiriin kuuluvia asioita. Laillisuusperiaatteesta voidaan erottaa myös alaperiaatteita, jotka täsmentävät itse laillisuusperiaatetta.⁶¹ Laillisuusperiaate sisältää seuraavat vaatimukset:

1. rikoksina rangaistavien tekojen määrittely laissa,
2. taannehtivan rikoslain kiellon,
3. rikoslain analogisen soveltamisen kiello,
4. vaatimuksen rikoksesta seuraavien rangaistusten määrittely laissa,

⁵⁹ HE 44/2002 vp, s. 8.

⁶⁰ LaVM 35/2014, yleisperustelut, s. 2.

⁶¹ HE 44/2002 vp, s. 29–30.

5. *tekohetkellä säädettyä ankaramman rangaistuksen käytön kiellon sekä*
6. *vaatimuksen rikosoikeudellisten normien laintasoisuudesta.*⁶²

Tässä yhteydessä voidaan mainita myös rikoslainsäädännölle asetettu vaatimus riittävästä täsmällisyydestä, joka kuuluu yhtä lailla laillisuusperiaatteen alaan.⁶³ Edellä mainittu epätäsmällisyyskielto koskee lainsäätäjää ja edellyttää rikoslailta sisällöllistä täsmällisyyttä sekä sen säännöksiltä tarkkarajaisuutta. Epätäsmällisyyskiellon puuttuminen tekisi tyhjäksi sekä ”*praeter legem-*” että *analogiakiellon*. Täsmällisyysvaatimus edellyttää, että rangaistuksen alaisen toiminnan kuvaus sekä teosta seuraava rangaistus on määritelty riittävän tarkasti. Minimiehtona täsmällisyydestä on se, että ainakin oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt pystyvät ymmärtämään ennakolta teon rangaistavuuden sekä rangaistuksen ankaruuden.⁶⁴

”*Praeter legem*” -kiellolla viitataan lakisidonnaisuuden vaatimukseen.⁶⁵ Kielto on suunnattu nimenomaan lainsoveltajalle. Rangaistuksen tuomitsemisharkinnassa se tarkoittaa kieltoa tuomita sellaisesta teosta tai tuomita sellaiseen rangaistukseen, jota ei ole laissa säädetty. Toisin sanoen sekä rikoksen, että siitä tuomittavan rangaistuksen on oltava nimenomaisesti laissa säädetty. Tuomarin on perustettava toimintansa lakiin.⁶⁶ Huomion arvoista on, että edellä mainittu kielto sisältää myös vaatimuksen siitä, ettei rangaistus saa olla kohtuuton rikoksen laatuun tai rikosten määrään nähden⁶⁷. Näin ollen painoarvoa annetaan myös tapauksen kokonaisarviointille, eikä tuomari voi sitä arvioinnissaan sivuuttaa.

Tuomaria velvoittaa myös analogiakielto (*”nullum crimen nulla poena sine lege stricta”*). Analogiakiellolla on sama tavoite, kuin ”*praeter legem*” -kiellolla eli perustaa lainkäyttöpäätökset rikoslain nimenomaisiin säännöksiin. Analogiakielto kieltää lainkäyttäjää tekemästä analogiapäätelmiä eli täydentämään lakia syytetyn vahingoksi.⁶⁸ Tällainen tuomarin tekemä analogiapäätelmä ei sido tuomittua lain edessä.

Taannehtivan rikoslain kielto koskee sekä lainsäätäjää että sen soveltajaa. Säättäjä ei saa muuttaa rikoslakia taannehtivasti säätäen jonkin teon rangaistavaksi tekohetken jälkeen ja soveltaja ei saa määrätä rangaistusta sellaisesta teosta, joka ei tekohetkellä ollut rangaistava laissa. Poikkeuksen taannehtivan rikoslain kieltoon tekee ”*lievemman lain periaatteeksi*” kutsuttu sääntö. Sen mukaan

⁶² HE 309/1993 vp, s. 50.

⁶³ PeVM 25/1994, s. 8. Ks. myös Frände, 2012, s. 29 sekä Nuutila, 1997, s. 66–67.

⁶⁴ HE 44/2002 vp, s. 29.

⁶⁵ Nuutila, 1997, s. 48–49.

⁶⁶ HE 44/2002 vp, s. 29.

⁶⁷ Frände, 1989, s. 223.

⁶⁸ HE 44/2002 vp, s. 29.

tuomarin on tuomittava syytetty rikoksen tekohetken jälkeen voimaan tulleen, syytetylle lievempään lopputulokseen johtavan lain mukaan.⁶⁹

3.3 Rangaistuksen määrääminen

Rangaistuksen määrääminen voidaan luonnehtia yläkäsitteeksi, jonka alaan kuuluvat *lajinvalinta* sekä *rangaistuksen mittaaminen*. Säännöksen yleisperiaatteet pätevät molempiin alakäsitteisiin.⁷⁰ Rikoslain 6 luvun 3 pykälässä säädetään rangaistuksen määräämisen lähtökohdat:

”Rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys.”

Säännöksessä korostetaan oikeuskäytännön yhtenäisyyttä. Edellä mainittu perussäännös luo suhteellisuusperiaatteelle normatiivisen perustan. Suhteellisuusperiaate on oikeudenmukaisuusperiaatteen alaperiaate.⁷¹ Suhteellisuusperiaatteella on kaksi merkityssisältöä:

1. *Absoluuttinen näkökulma*
2. *Relatiivinen näkökulma*

Absoluuttinen näkökulma määrittää rikosten ja rangaistusten välistä suhdetta ja relatiivinen näkökulma rikosten asemaa suhteessa toisiin rikoksiin. Absoluuttinen näkökulma tarkoittaa tiettyä absoluuttista tasoa, jolle rangaistusten pitäisi asettua. Relatiivisen näkökulman mukaan eri törkeysasteen omaavien rikosten rangaistuksien tulee erottua toisistaan ja rikosten moitittavuusasteiden erot täytyy olla rangaistuksissa oikeasuhtaisesti näkyvillä.⁷²

1970-luvulla mittamuudistuksen yhteydessä rangaistusharkinnan tueksi nousi *normaalirangaistusajatteluksi* (nykyisin tyyppirangaistusajattelu) kutsuttu päätöksentekomalli, joka pyrki tarjoamaan mittaukselle konkreettisen lähtökohdan ja kiintopisteen, joka sijaitsee oikeuskäytännössä ja haettaisiin sieltä. Tuomioistuimen tehtävänä on verrata tapausta rikoksen tavallisiin ilmenemismuotoihin ja tuomita rangaistus, joka joko vastaa keskimääräisrikosta tai poikkeaa siitä. Rikosten piiriin muodostui näin tyyppitilanteita ja vastaavasti tyyppirangaistusvyöhykkeiden kuvaaminen tilastollisesti tuli mahdolliseksi estäen suuret yksittäispoikkeamat.⁷³ Tilastoinnilla pyrittiin

⁶⁹ Id.

⁷⁰ HE 44/2002 vp, s. 186.

⁷¹ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 16–17.

⁷² Tapani – Tolvanen, 2016, s. 17-18.

⁷³ HE 44/2002 vp, s. 187.

parantamaan rangaistuskäytännön yhdenmukaisuutta ja välttämään suuria poikkeamia, jotka lisäävät rangaistusjärjestelmän epäoikeudenmukaisuutta.

Tyyppirangaistusajattelu on edelleen rikoslain säännösten ja tuomioistuimen määräämisharkinnan kannalta ajankohtainen periaate. Tyyppirangaistusajattelussa tuomioistuin pyrkii ensin määrittämään rikoksen tavalliset ilmenemismuodot. Tuomioistuimella on tiedossaan eri rikosten tyyppirangaistusvyöhykkeet sekä edellä mainittuja vyöhykkeitä vastaavat tyyppirikokset. Jos teko ei poikkea keskimääräisrikoksesta, määrää tuomioistuin rangaistuksen, joka vastaa tyyppillisesti tuomittavia rangaistuksia. Teon poiketessa keskimääräisrikoksesta törkeämpään tai lievempään suuntaan, pyritään sille löytämään asteikolta oikea paikka.⁷⁴

Tuomioistuimilta edellytetään yksimielisyyttä törkeysarvosteluun vaikuttavista perusteista. Ongelmaksi on kuitenkin muodostunut ratkaistavien tapausten suhteuttaminen vallitsevaan käytäntöön. Lajinvalinnassa ja mittaamisharkinnassa on edelleen suuria paikkakuntakohtaisia eroja. On huomattu, ettei mittaamis- ja lajinvalintanormien ottaminen rikoslakiin yksistään riitä parantamaan rangaistusten yhdenmukaisuuteen liittyviä eroja. Rikosten rangaistuskäytännöistä annettavaa jatkuvaa ja ajantasaista tietoa onkin pyritty tehostamaan. Tuomari saa määräämisharkinnalleen tukea myös korkeimman oikeuden ratkaisuksista sekä rangaistustaulukoista ja mittaamisselvityksistä.⁷⁵

Loppujen lopuksi järjestelmän toimivuus ja rangaistuksien oikeasuhtaisuus, etenkin relatiivisesta näkökulmasta katsottuna, ovat pitkälti yksittäisten tuomarien varassa.

Oikeusperiaatteista *yhdenvertaisuusperiaate* on luonteeltaan tuomaria oikeudellisesti sitova mittaamisperiaate ja sen sivuuttamisesta tuomari voi joutua virkavastuuseen.⁷⁶ Yhdenvertaisuusperiaate tarkoittaa tiivistetysti samanlaisten tapausten samanlaista kohtelua ja erilaisten tapausten erilaista kohtelua. Vaikka periaate vaikuttaa yksinkertaiselta, sen haastavuus piilee tapausten samankaltaisuusarviointissa. Arvioinnissa tulisikin pyrkiä täyden vastaavuuden sijasta olennaiseen vastaavuuteen ja pyrkiä erittelemään tapausten rikosoikeudellisesti olennaiset kohdat.⁷⁷

Koventamisperusteen edellytyksiä koskevan tutkimustiedon kohdalla tuomioistuimia kannustetaan tuomiolauselmien laatimiseen selvällä ja kattavalla tavalla.⁷⁸ Sama vaatimus näyttäisi palvelevan sekä yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista että koventamisperusteen soveltamisedellytyksistä saatavaa tietoa. Tuomioistuinten päätöslauselmat ovat mielestäni keskeisessä roolissa

⁷⁴ Uusitalo, 2013, s. 13–14.

⁷⁵ Uusitalo, 2013, s. 13–14.

⁷⁶ HE 44/2002 vp, s. 187 sekä KKO 1973 II 73.

⁷⁷ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 19–20.

⁷⁸ HE

soveltamistilanteista saatavan tutkimustiedon ja todellisen oikeustilan määrittämisessä sekä yleisen oikeusvarmuuden parantamisessa.

3.3.1 Rangaistuksen mittaaminen

Rangaistuksen mittaamisella on suora vaikutus syytetyn asemaan. Rangaistuksen mittaamista pidetään syytetyn kannalta yhtenä tärkeimmistä rikosoikeudenkäynnin osa-alueista. Vuonna 1976 syytetyn oikeusturvaa pyrittiin parantamaan täsmentämällä lakitekstissä olevia rangaistuksen mittaamisessa noudatettavia sääntöjä. Muutos tapahtui uudistuksen yhteydessä, jossa rikoslain 6 luvun uusimissäännökset korvattiin yleisillä rangaistuksen mittaamisohjeilla.⁷⁹

Rikoslain 6 luvun 4 pykälässä säädetty rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate on seuraava:

”Rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.”

Edellä mainittu mittaamisen perussäännös oli jo vuoden 1976 mittaamisuudistuksessa. Vuonna 2003 rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä uutena mittaamisperusteena säännökseen lisättiin teon vaikuttimet. Muutoksen tarkoituksena oli teon motiivien huomioon ottaminen muutoinkin, ei vain nimenomaisesti koventamis- tai lieventämisperusteessa ilmaistuina. Edellä mainitun muutoksen taustalla oli ajatus, että koventamis- ja lieventämisperusteilla on mahdollista tuoda esiin vain rajattu määrä erilaisia motiiveja.⁸⁰

Suhteellisuusperiaate on edelleen rangaistuksen mittaamisen pääperiaatteena. Seurausten osalta lähtökohtana on vahingollisuus ja vaarallisuus, arviointi tapahtuu suhteessa annettuun rikoskuvaukseen ja painoarvo on rikoksen tunnusmerkistössä. Vaara ja vahinko tarkoittaa niin realisoitunutta kuin realisoitumatontakin vaaraa ja vahinkoa. Vaaran arviointi tapahtuu asteikolla, jota määrittää seurausten todennäköisyys sekä niiden laatu ja vakavuus. Seurausten huomioon ottamista rajoittaa tekijän syyllisyyden ulottuvuus.⁸¹

Teon vaikuttimet lisättiin säännökseen vuoden 2003 yleisten oppien uudistuksessa. Rikoslain tarkoituksena ei ole olla moralisoinnin väline ja rangaistuksen käytölle sekä koventamisperusteille tulee olla järkevät käytännön syyt. Tämän vuoksi tietyt motiivit, vaikka niillä onkin arvoa yleisessä moraalikeskustelussa, jäävät rikoslain ulkopuolelle. Edellä mainittuja motiiveja ovat esimerkiksi ilkeys,

⁷⁹ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 5.

⁸⁰ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 45-46.

⁸¹ HE 44/2002 vp, s. 187.

ahneus ja mustasukkaisuus. Rangaistusta koventavilta motiiveilta edellytetään sitä, että niillä pystytään riittävän riidattomasti todistamaan tekijän suurempi syyllisyys tai teon vaarallisuus. Epäitsekkäät motiivit taas voivat toimia teon arvioinnissa lieventävinä tekijöinä. Lieventäviä motiiveja voivat olla esitöiden mukaan esimerkiksi voimakas inhimillinen myötätunto. Epäitsekkäistä motiiveista tehdyt teot ovat yleisesti lievemmin rangaistavia.⁸²

Rikoksesta ilmenevä muu tekijän syyllisyys on *tekosyyllisyyttä* ei tekijäsyyllisyyttä. Arvostelun kohteena ei siten ole esimerkiksi tekijän elämäntavat vaan syyllisyysarvostelu rajataan konkreettisiin yksittäistekoihin. Syyllisyysarvosteluun vaikuttavat syyksiluettavuuden lajien lisäksi tekijän harkinta ja suunnitelmallisuus, joka esiintyy rikoslaisissa sekä koventamisperusteena että kvalifiointiperusteena. Arvostelussa otetaan huomioon myös tekijän toisin toimimisen mahdollisuus ja tekotapa, vaikkei sitä ole mainittu lainkohdassa erikseen.⁸³

Oikeuskirjallisuuden mukaan muutoksella ei ole katsottu olevan vaikutusta rangaistuksen mittaamisen konkreettiseen sisältöön. Syynä tähän on se, että syyllisyysarvostelussa teon motiivit oli otettu huomioon jo ennen muutosta. Sen sijaan lakitekstin informaatioarvon voidaan katsoa kasvaneen. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin kyseenalaistettu, oliko teon vaikuttimien erottaminen muusta syyllisyydestä välttämätöntä lakitekstin tasolla, kun syyllisyysarvostelu pitää sisällään myös teon motiivien arvottamisen. Tällainen arviointi tulee kysymykseen muun muassa tahallisuuden analysoinnissa, jossa pyritään selvittämään ja selittämään tekijän tarkoitusperiä.⁸⁴

Rangaistusta määrättäessä vaikuttavina tekijöinä voidaan pitää *mittaamisperiaatteita* ja *-perusteita*. Oikeuskirjallisuudessa Tapani tarkoittaa mittaamisperiaatteilla normiainesta, jossa keskeiset arvot, päämäärät ja tavoitteet tiivistyvät vaikuttaen rangaistuksen määräämiseen eli tarkemmin lajinvalintaan ja mittaamiseen. Mittaamisperusteella hän puolestaan tarkoittaa konkreettista seikkaa, jolla on merkitystä määritettäessä teon rikosoikeudellista moitittavuutta ja päätettäessä seuraamuksen ankaruudesta.⁸⁵ Rikoslain 6 luvun 5 pykälässä mainitut koventamisperusteet ovat rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia perusteita.

Mittaamisuudistuksen tavoitteena oli, että rangaistukset kohdennettaisiin oikeudenmukaisesti ja yleisestäävyyden kannalta tarkoituksenmukaisesti. Lieventämis- ja koventamisperusteiden kirjaamisella lakiin pyrittiin siihen, että samanlaisesta teosta määrättäisiin jatkossa samanlainen rangaistus. Edellä mainittujen tavoitteiden toimivuuden edellytyksenä on, että lieventämis- ja koventamisperusteet

⁸² HE 44/2002 vp, s. 188.

⁸³ HE 44/2002 vp, s. 188–189.

⁸⁴ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 45–46.

⁸⁵ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 6.

otetaan huomioon tapauksen tutkinnassa ja edellä mainittujen edellytysten täytyessä niitä pystytään soveltamaan yksittäisiin tapauksiin.⁸⁶

3.3.2 Rangaistuksen koventamisperusteet

Rangaistuksen koventamisperusteiden sisällyttäminen rikoslakiin on seurausta aiemmin käsitellystä laillisuusperiaatteesta ja sen alaperiaatteista. Rangaistuksen mittaamisessa eli rangaistuksen määrällisessä vahvistamisessa on kyse teon moitittavuudesta. Moitittavuuden lisäksi huomioon otetaan erilaiset kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperusteet.⁸⁷

Rangaistuksen koventamisperusteet säädetään rikoslain (39/1889) 6 luvun 5 pykälässä. Rangaistuksen yleisiä koventamisperusteita ovat:

1. *rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;*
2. *rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;*
3. *rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;*
4. *rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja*
5. *tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.*

Rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä koventamisperusteita ei päädytty sisällöllisesti muuttamaan. Rikoksen uusiminen eli koventamisperusteiden kohta 5 on lain esitöiden mukaan tärkein rangaistuksen koventamisperuste. Suomen rikoslaissa on yleisesti hyväksytty periaate, jonka mukaan ensikertalainen ansaitsee lievemmän kohtelun ja uuden mahdollisuuden. Kääntöpuolena tähän on periaate, jonka mukaan rikoksen uusija ansaitsee ankaramman kohtelun. Periaatetta pidetään varsin riidattomana. Periaatteen taustalla vaikuttaa ajatus tekijän kohonneesta syyllisyydestä, joka heijastuu tekijän piittaamattomuutena oikeusjärjestystä, toisten suojattuja intressejä sekä aiemmin saamaansa moitetta ja varoitusta kohtaan.⁸⁸

⁸⁶ HE 125/1975 II vp, s. 7.

⁸⁷ HE 44/2002 vp, s. 190.

⁸⁸ HE 44/2002 vp, s. 193.

Rikoksen uusimista koskevaan koventamisperusteeseen on kohdistettu myös kritiikkiä alentuneen toisintoimimismahdollisuuden vuoksi, koska laitosrangaistukset heikentävät tekijöiden lain noudattamismahdollisuuksia. Rikoksen uusimiseen liittyy esitöiden mukaan usein rikoksia suosiva ja urautunut elintapa, jonka johdosta teot seuraavat toisiaan ilman erityistä harkintaa ja tekijän tosiasialliset mahdollisuudet vaikuttaa tapahtumien kulkuun ovat rajoitetut. Uusimissäännöstä onkin muutettu erottamalla toisistaan tekijän piittaamaton uusiminen sekä tekijän sosiaalisesta avuttomuudesta johtuvat syyt.

Vaikka uusimisen yhteydessä koventamisen vastasyyt on huomioitava ennen rangaistuksen ankaroittamista, eivät ne välttämättä riitä ankaroittamisesta luopumiseen. Rangaistusjärjestelmäämme sisältää *intressisuoja* tavoitteen, jonka vuoksi rikoslain rangaistuksen on oltava sitä ankarampi, mitä arvokkaammasta intressistä on kyse. Rangaistuksilta edellytetään myös uskottavuutta ja vakavasti otettavuutta. Painoarvoa on annettava erityisesti rikoksille, joiden kohdalla on kyse rikoksen toistamisesta. Toistamisen kannata huomionarvoista on erityisesti tekijän tietoinen ja ilmeinen oikeusjärjestyksen uhmaaminen eikä niinkään rikoksiin urautunut elämäntapa. Rikostorjunnan kannalta vakavien rikosten ennaltaehkäisemiseen tulee käyttää enemmän voimavaroja kuin lievempien rikosten.⁸⁹

Koventamisperusteen tutkimatta jättäminen johtaa siihen, että normaalirangaistuksen ala laajenee ja sitä sovelletaan liian erilaisiin tapauksiin. Järjestäytyneisyyden selvittämisessä ja toteennäyttämässä voi mennä kuitenkin huomattavasti aikaa ja resursseja niin esitutkinnan kuin oikeudenkäynninkin aikana.⁹⁰ On otettava huomioon, miten järjestäytyneisyyden toteennäyttäminen vaikuttaa esimerkiksi tapauksen käsittelyaikoihin, jolloin pidentyneet käsittelyajat saattavat aiheuttaa kritiikkiä tai rikkoa kansainvälisiä sopimusvelvoitteita. Näkökulma on otettava huomioon siksi, että oikeudenkäyntien viivästymien on ollut jo pidemmän aikaan Suomen ongelma, jonka vuoksi Suomi on joutunut myös kansainvälisen kritiikin kohteeksi.⁹¹

3.4 Järjestäytynyt rikollisuus Ruotsin lainsäädännössä

Rikosoikeuden yleisten oppien alueella esiintyvät ongelmat ovat eri maissa varsin samantyyppisiä. Yleisten oppien alueella toisistaan poikkeavien perusratkaisujen omaksuminen on mahdollista, mutta yleensä vähemmän tyyppillistä. Rikoslain erityisen osan säännösten sekä seuraamusten ja

⁸⁹ HE 44/2002 vp, s. 194.

⁹⁰ Palo, 2010, s. 201–202.

⁹¹ Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus, 2017, s. 115.

rangaistuskäytäntöjen alalla saatetaan päätyä hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin maasta riippuen. Poikkeavuuksien taustalla ovat yleensä kulttuuriset ja yhteiskunnalliset erot.⁹²

Järjestäytyneitä rikollisuutta koskeva sääntely Ruotsissa ennen rikoslakiin tehtyä lakimuutosta vuonna 2015 muistutti Suomessa ollutta oikeustilaa ennen yhtenäistämisuudistusta. Ruotsista puuttui esimerkiksi yhteisesti hyväksyty määritelmä järjestäytyneelle rikollisuudelle. Toisaalta Ruotsi ei aiemmin ole pitänyt tarkoituksenmukaisena tällaisen määritelmän luomista rikoslakiin. Myös järjestäytyneen rikollisuuden muuttuminen puolsi kyseisen lakimuutoksen tekemistä. Ruotsissa huomattiin, että järjestäytyneet rikollisryhmät saattoivat muodostua entistä väljemmistä yhteenliittymistä ja väliaikaisista ryhmittymistä, jotka on voitu muodostaa suorittamaan tietty rikos.⁹³

Järjestäytyneitä rikollisuutta koskevissa lain esitöissä Ruotsi näkee ongelmalliseksi laillisen ja laittoman toiminnan sekoittumisen järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnassa, luoden harmaita alueita ja viemällä valtaa yhteiskunnalle keskeisissä toiminnoissa. Ruotsi on pyrkinyt tunnistamaan ne rikokset, jotka ovat tyypillisiä järjestäytyneille rikollisryhmille ja liittämään tällaisten rikosten yhteyteen kvalifioidun tekemuodon.⁹⁴ Ruotsin rikoslaisissa (SFS 1962:700 Brottsbalken) rikosten törkeisiin tekemuotoihin ei ole haluttu sisällyttää toimimista järjestäytyneessä rikollisryhmässä sellaisenaan kvalifioivaksi tekijäksi, vaan törkeiden tekemuotojen tunnusmerkistöihin on otettu tiettyjä toimintatavat, jotka ovat tyypillisiä järjestäytyneiden rikollisryhmien keskuudessa. Brottsbalken 4 luvun 4 §:n 2 momentin 2 kohdassa säädetään seuraavasti:

«2. har innefattat hot som påtagligt har förstärkts med hjälp av vapen, sprängämne eller vapenattrapp eller genom anspelning på ett våldskapital eller som annars har varit av allvarligt slag, eller»

Kvalifiointikriteereihin kuuluu esimerkiksi väkivallalla uhkailu – ns. väkivaltapääomaan sitominen ja rikollisen päämäärän vahvistaminen aseiden tai räjähteiden käytöllä. Kvalifioivien kriteerien osalta Ruotsi painottaa lain esitöissä aina kokonaisharkintaa, vaikka jokin tunnusmerkistössä olevista kvalifiointikriteereistä olisi läsnä.⁹⁵ Tiettyjen järjestäytyneelle rikollisryhmille tyypillisten rikosten yhteydessä on säädetty rangaistavaksi yritys, valmistelu ja salaliitto rikoksen tekemiseksi.⁹⁶

Ruotsissa ei kuitenkaan ole vielä säädetty rangaistavaksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista sellaisenaan, eikä rikoslaista löydy myöskään järjestäytyneen rikollisryhmän

⁹² HE 44/2002 vp, s. 12–13.

⁹³ Prop. 2015/16:113, Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet, s. 31.

⁹⁴ Prop. 2015/16:113, Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet, s. 107–108.

⁹⁵ Prop. 2015/16:113, Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet, s. 108.

⁹⁶ Prop. 2015/16:113, Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet, s. 34. ja kts. myös HE 263/2014 vp, s. 17.

määritelmää. Ruotsin rikoslain 29 luvun 2 §:n 6 kohdassa rangaistuksen koventamisperusteeksi on säädetty rikoksen tekeminen osana järjestäytyneessä muodossa tapahtuvaa rikollisuutta tai systemaattisesti tai erityisen suunnitelmallisesti (*”om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering”*). Lain esitöissä esimerkkirikoksina on mainittu muun muassa rikoksella saadut väärin maksetut sosiaalietuudet tai perättäiset kauppa/pankkiryöstöt, joissa toimintatapa on ollut samanlainen.⁹⁷

3.5 Järjestäytynyt rikollisuus Norjan lainsäädännössä

Aiemmin Norjan rikoslaista puuttuivat erilliset rangaistuksen määräämistä koskevat yleisnormit. Varsinaisten mittaamismäärien puute paikattiin pääosin Norjan korkeimman oikeuden antamalla ennakkopäätöksillä, joissa kiinnitettiin erityishuomiota ongelmiin rangaistuksen määräämisessä. Norjan rikoslaista on löydettävissä joukko asteikon alittamiseen oikeuttavia vähentämisperusteita.⁹⁸ Nykyisin Norjan rikoslaista (Straffeloven 79 §) löytyy koventamisperuste, joka viittaa nimenomaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Koventamisperusteiksi on säädetty useiden rikosten tekeminen, aiempi rikostausta (uusintaperuste) ja rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Tämän lisäksi tiettyjen yksittäisten rikosten törkeiden tekemuotojen kohdalla rikosentekijöiden järjestäytyminen rikoksen tekemiseksi on otettu kvalifioivana tekijänä huomioon. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan viitata ”järjestäytyneeseen rikollisryhmään” vaan ainoastaan järjestäytymiseen. Esimerkkinä tällaisista rikoksista ovat törkeä petos ja törkeä vakuutuspetos.⁹⁹ Törkeän huumausainerikoksen kohdalla arvostelussa kvalifioivina seikkoina on mainittu huumeen laatu ja määrä sekä rikoksen laatu. Toisin kuin Suomessa, Norjassa järjestäytyneen rikollisryhmän osana tekemistä ei ole haluttu sisällyttää huumausainerikokseen, vaan se löytyy ainoastaan koventamisperusteesta.¹⁰⁰

Koventamisperuste (Straffeloven 79 §:n c) sisältää järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä. Määritelmäsäännös eroaa Suomen rikoslaista siinä määrin, että neljän vuoden sijaan Norjassa edellytetään tehdyksi rikoksia, joista voi saada vähintään kolmen vuoden vankeustuomion. Koventamisperustetta voidaan soveltaa myös silloin, jos voidaan olettaa, että merkittävä osa

⁹⁷ Prop. 2015/16:113, Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet, s. 31–32.

⁹⁸ HE 44/2002 vp, s. 173.

⁹⁹ Lov om straff 372 § Grovt bedrageri ja 376 § Grovt forsikringsbedrageri.

¹⁰⁰ Lov om straff 232 § Grov narkotikaovertrædelse.

rikollisryhmän toiminnasta koostuu tällaisista teoista.¹⁰¹ Myös Norjan rikoslaisissa arvioitavaksi tulee se, sopiiko tehdyt rikokset ryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Rikolliseen tekoon syyllistyneiltä ei kuitenkaan edellytetä ammattimaisuutta eli kyseessä ei tarvitse olla ammattimainen järjestäytynyt rikollisryhmä. Säännöksen soveltamisedellytyksiä ei myöskään ole haluttu rajoittaa yksinomaan vakavien rikosten tekemiseen.¹⁰²

Koventamisperusteen lisäksi Norjan rikoslain 198 §:ssä rangaistavaksi on säädetty salaliitto rikosten tekemiseksi osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmäsäännös on kirjoitettu auki myös tämän pykälän kohdalla samansisältöisenä kuin aiemmin. Norja on tehnyt tietoisin valinnan jättämällä mainitsematta yksittäiset teot, joiden suunnittelusta voidaan rangaista. Tuomioistuin päättää loppukädessä, onko kyse järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa tehdystä salaliitosta.

¹⁰¹ Lov om straff 79 § Fastsetting av straff ut over lengstestrafen (flere lovbrudd, gjentakelse, organisert kriminalitet)

¹⁰² Prop. 131 L (2012-2013), s. 77 ja En redegjørelse for straffeloven § 79 c herunder særlig om vilkåret organisert kriminell gruppe, 2017 s. 37.

4. Rangaistuksen koventaminen ja järjestäytynyt rikollisuus

Rikoslain 6 luvun 5 pykälässä säädetään yleisistä rangaistuksen koventamisperusteista sekä määrittellään se, mitä järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan. Liigaperuste eli ”rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa” otettiin rikoslakiin jo vuonna 1976 mittaamisuudistuksen yhteydessä ja se sai nykyisen sanamuotonsa järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevan säännösten yhtenäistämishankkeen osana vuonna 2015.¹⁰³ Edellä mainittu koventamisperuste tunnetaan oikeuskirjallisuudessa myös nimellä liigaperuste. Yhtenäistämishankkeen yhteydessä järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmäsäännös siirrettiin koventamisperusteen yhteyteen ja löytyykin nykyään 5 § 2 momentista¹⁰⁴.

Liigaperusteen säätämisen taustalla oli ajatus järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamasta erityisestä uhasta oikeusjärjestyksen suojaamille eduille. Rangaistuksen määräämisharkinnassa koventamisperuste ankaroittaa rangaistusta, mutta kuitenkin rikoksesta säädetyn asteikon puitteissa. Liigaperusteella on merkitystä rangaistuslajin valinnassa sekä rangaistuksen mittaamisessa.¹⁰⁵

Ennen sanamuodon muutosta korkein oikeus painotti KKO 2011:41 ennakkotapauksen perusteluissa sitä, että liigaperusteen tulkintaan vaikuttaa säännöksen sanamuoto ja säännöksen kotimaiset valmisteluasiakirjat. Tässä yhteydessä painoarvoa annettiin rikollisryhmän yhteenliittymisen syyllä – eikä sovellettavuus kytkeytynyt rikoksen vakavuuteen.¹⁰⁶

KKO 2013:90 tuomion kohdalla korkein oikeus kuitenkin linjasi, ettei säännöksen sanamuotoon ja kotimaisiin valmisteluasiakirjoihin voinut enää yksinomaan nojautua. Syynä tähän on EU:n puitepäättös 2008/841/YOS, joka oli annettu ennen epäiltyjen rikosten tapahtumishetkeä. Tulkintalinjan muutoksella (puitepäättöksen 1 artiklan 1 ja 2 kohdat) ei kuitenkaan ollut merkitystä kyseisen tapauksen lopputulokseen.¹⁰⁷

Järjestäytyneen rikollisryhmän tosiasiallisesta määrittelemisestä hankalaa tekee se, ettei tälle monitahoiselle ilmiölle ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Eroavuuksia on löydettävissä ainakin rikollisryhmien jäsenistöstä, toimintatavoista ja rakenteesta. Rikollisryhmät voivat myös ajan saatossa muuttua ja usein muuttuvatkin. Hierarkkiset ja jäykät ryhmärakenteet ovat vähenemässä löyhempien verkostoranteiden lisääntyessä. Vaikka järjestäytyneiden rikollisryhmien tilastointia on

¹⁰³ HE 263/2014 vp, s. 3.

¹⁰⁴ LaVM 35/2014, s.1.

¹⁰⁵ HE 263/2014 vp, s. 3.

¹⁰⁶ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 79.

¹⁰⁷ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 79–80.

haitannut yhtenäisen määritelmän puuttuminen, on kuitenkin selvää, että ryhmien määrä on lisääntynyt.¹⁰⁸

4.1 Määritelmäsäännös – järjestäytynyt rikollisryhmä

Vuoden 2015 lakiuudistuksen jälkeen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä löytyy rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentista:

”Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.”

Ennen vuoden 2015 yhtenäistämisuudistusta määritelmäsäännöksestä oli erotettavissa seuraavat kriteerit¹⁰⁹:

1. Koko
2. Kesto aika
3. Järjestäytyneisyys
4. Yhteistuumaisuus
5. Ryhmän suunnitteleminen rikosten vakavuus

Vuoden 2015 yhtenäistämisuudistuksen jälkeen, lain esitöiden perusteella järjestäytyneellä rikollisryhmällä on neljä peruspiirrettä, jotka koskevat seuraavia kriteereitä¹¹⁰:

1. Kesto aika
2. Jäsenistö – koko
3. Rakenne – jäsenyys
4. Ryhmän toiminta ja tarkoitus – yhteistuumaisuus ja rikosten määrä, laatu ja tekoajankohta

Ryhmä on ajalliselta kestoaltaan usein tarkoitettu toimimaan pidemmän aikaa sekä toistaiseksi. Ominaista on, että rikokset tapahtuvat yleensä pitkällä tai epämääräisellä aikavälillä ja niitä on useampia. Harkinta ajallisesta kestoasta tehdään yksittäistapauksittain. Esitöissä todetaan vuoden olevan jo vahva osoitus ryhmän olemassaolosta, kun taas viikkoja koossa ollut ryhmä ei vielä täytä

¹⁰⁸ HE 263/2014 vp, s. 19.

¹⁰⁹ Palo, 2010, s. 162.

¹¹⁰ HE 263/2014 vp, s. 31– 32.

kriteeriä.¹¹¹ Tavallinen ryhmärikollisuus ei täytä järjestäytyneisyyden kriteeriä. Tavallinen ryhmärikollisuus on suunnittelematonta ja organisoimatonta. Siinä rikoksia tehdään spontaanisti, yleensä järjestäytyen yhden rikoksen tai rikoskokonaisuuden tekemistä varten.¹¹²

Rikollisryhmän jäsenten on oltava rikosoikeudellisen vastuun piirissä, mutta laissa vaaditut vähintään kolme henkilöä voivat olla eri henkilöitä eri ajankohdista riippuen – henkilö voi siis vaihtua. Rakenteeltaan ryhmän on oltava jäsentynyt, vaikka rakenteelta ei edellytetäkään erityistä kehittyneisyyttä. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei käskyvaltasuhteiden tarvitse olla erityisen hierarkkisia tai työnjaon pitkälle eriytyneitä. Käskyvaltasuhteiden edellytetään kuitenkin olevan olemassa ja työnjaon on oltava ryhmän sisällä jollain tapaa eriytyneitä. Tehtävien ei kuitenkaan tarvitse olla muodollisesti määriteltyjä. Ryhmän on kyettävä päätöksentekoon sekä päätösten toteuttamiseen. Internetin kautta järjestäytyneet rikollisryhmät voi myös kuulua edellä mainitun säännöksen soveltamisalaan.¹¹³

Liigaperusteen soveltamisen esteenä ei ole ollut vahvan ryhmäkurin tai sosiaalisen paineen käyttö ryhmän sisällä. Monesti järjestäytyneille rikollisryhmille on ominaista, että kumpikin elementti on olosuhteista riippuen enemmän tai vähemmän läsnä. Rikoksen tekijään voidaan siis soveltaa liigaperustetta, vaikka hänet on painostettu rikoksen tekemiseen muiden ryhmän jäsenten toimesta. Tällöin pohdittavaksi tulee kuitenkin, olisiko tapaukseen aihetta soveltaa rikoslain 6 luvun 6 pykälässä olevia lieventämisperusteita. Lieventämisperusteena sovellettavaksi voi tulla rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka.¹¹⁴ Perusteen soveltavuus on kuitenkin aina yksittäistapauksissa tutkittava ja edellyttää tapauskohtaista arviointia.

Järjestäytyneisyydeltä edellytetään sitä, että se palvelee ryhmän perustarkoitusta, joka on yhteistuumin tapahtuva sellaisten rikosten tekeminen kuin säännöksessä tarkemmin edellytetään. Satunnainen yhteenliittyminen on säännöksen soveltamisalan ulkopuolella. Taloudellisen tai aineellisen hyödyn tavoittelulla voi olla merkitystä harkinnan kannalta, mutta se ei ole välttämätön edellytys. Esitöissä todetaankin, että määritelmäsäännöksessä ei ollut tarkoitus rajata rikoksia sillä perusteella, onko tavoiteltava hyöty taloudellista hyötyä tai muuta aineellista hyötyä vai ei. Vaikka ryhmältä edellytetään säännöksessä mainittujen rikosten tekemistä tiettyjen tunnusmerkistöjen kohdalla, ei ryhmän kuitenkaan tarvitse olla alun perin perustettu juuri näiden rikosten tekemistä varten.¹¹⁵

¹¹¹ HE 263/2014 vp, s. 31.

¹¹² Palo, 2010, s. 178.

¹¹³ HE 263/2014 vp, s. 31

¹¹⁴ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 76.

¹¹⁵ Id.

Järjestäytyneen rikollisryhmän olemassa oloa arvioitaessa huomiota voidaan kiinnittää muun muassa tehtyjen ja suunniteltujen rikosten määrään, laatuun ja tekoajankohtiin. Rikosten vakavuus ja paljous puoltavat järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Jäsenten rikosrekisterien pohjalta ei tulisi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä syystä, että rikokset on saatettu tehdä ryhmän ajallisen tai alallisen toiminnan ulkopuolella. Lain esitöissä ei haluta ottaa kantaa rikosten määrään tai tiheyteen, vaan tältäkin osin painotetaan kokonaisharkintaa. Korkein oikeus on ottanut kantaa järjestäytyneisyyden tuomiossa KKO 2013:90, jonka perusteella toisessa asiassa annetun ratkaisun johtopäätöksiä järjestäytyneisyyden luonteen arvioinnista ei pitäisi asettaa uuden asian ratkaisun pohjaksi, sillä muussa asiassa annetulla tuomiolla ei ole positiivista oikeusvoimavaikutusta. Todistusvaikutusta tuomiolla voi arvioinnissa kuitenkin olla.¹¹⁶

4.2 Yhtenäistämisuudistuksen vaikutuksia liigaperusteeseen ja määritelmäsäännökseen

Ennen yhtenäistämisuudistusta vuonna 2015 usean määritelmän samanaikainen olemassaolo aiheutti sekaannusta vanhan määritelmän sovellettavuudessa ja siihen viittaamisessa. Epätietoisuus johti tuen hakemiseen niin kansainvälisistä määritelmistä kuin lainvalvontaviranomaisten käyttämistä määritelmistäkin. Etenkin lain ennakoitavuus on kärsinyt edellä mainitusta, koska rikollisryhmän määrittämiseen ei ole ollut selvää määritelmäsäännöstä.¹¹⁷

Epämääräisen määritelmäsäännöksen vuoksi tulkinta-apua jouduttiin hakemaan muun muassa korkeimmalta oikeudelta. Keski-Suomen syyttäjänvirasto haki valituslupaa rikollisryhmäksi toteamista koskevassa asiassa vuonna 2008. Ongelmaksi muodostui ”järjestäytyneen rikollisryhmän” tulkinta ja järjestäytyneisyyden asteen alaraja, koska voimassa olevan lain, lainvalmisteluasiakirjojen ja kansainvälisen oikeuden välillä oli eroja. Syyttäjä painotti valituslupahakemuksessa määritelmän tarkkarajaisuutta ja ennakoitavuutta, koska kyse on rikosvastuuta ankaroittavasta tekijästä ja tunnusmerkistön osatekijästä. Valituslupaa ei kuitenkaan myönnetty.¹¹⁸

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen KKO 2004:46 mukaan saman sisällön antaminen samanlaiselle ilmaisulle tietyn säädöksen sisällä (esimerkiksi rikoslaisa) olisi suositeltavaa. Käsitteellä voi olla eri merkitys myös rikoslain sisällä, jos se nimenomaisesti ilmenee lakitekstistä. Käsitteellinen samankaltaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö samanlaisten ilmaisujen välillä voisi olla käsitteellisiä eroja eri oikeudenaloja koskevien säädösten kesken.¹¹⁹ Järjestäytyneitä rikollisryhmiä

¹¹⁶ HE 263/2014 vp, s. 32.

¹¹⁷ Palo, 2010, s. 202–203.

¹¹⁸ Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus KKO:lle 8.12.2008, s. 3–4 ja Palo, 2010, s. 202–203.

¹¹⁹ KKO 2004:46, korkeimman oikeuden perustelut, kohta 9.

koskeva sääntely oli kuitenkin siinä määrin puutteellista, ettei rikoslaista ollut luettavissa samalle ilmaisulle tarkoitettu erilainen sisältö. Korkeimman oikeuden tulkinta teki tarkoituksenmukaiseksi järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien käsitteiden yhtenäistämisen.

Sanamuodon muutostarpeen taustalla oli myös järjestäytymistarkoitukseen liittyvät käytännön näyttöongelmat. Näyttöongelmat johtuivat muun muassa epämääräisestä määritelmäsäännöksestä ja sen vaikeatulkintaisuudesta. Ennen vuoden 2015 lakimuutosta koventamisperusteen sanamuoto erosi nykyisestä sanamuodosta seuraavalla tavalla:

VANHA VERSIO

”Rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä”

UUSI VERSIO

”Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;”

Koventamisperusteessa henkilöiltä edellytettiin aiemman sanamuodon mukaan myös ryhmän järjestäytymistä *”vakavien rikosten tekemistä varten”*. Sanamuodolla ei viitattu rikosten vakavuuteen vaan rikollisryhmän yhteenliittymisen syyhyn. Poikkeustapauksissa koventamisperustetta voitiin kuitenkin soveltaa myös vähäisiin rikoksiin edellyttäen, että ne edistivät välittömästi ryhmän yhteistä toimintatavoitetta¹²⁰. Edellä mainitun lisäksi rikokset tuli tehdä osana ryhmän järjestäytymisen perusteena ollutta toimintaa.¹²¹

Yhtenäistämisuudistuksen yhteydessä vuonna 2015 näyttöongelmia pyrittiin vähentämään muotoilemalla koventamisperusteen sanamuoto uudelleen niin, että tässä yhteydessä rikollisryhmän järjestäytymisen alkuperäisestä tarkoituksesta luovuttiin. Palo on jo väitöskirjassaan todennut, että ryhmän alkuperäiselle tarkoitukselle ei pitäisi antaa painoarvoa sillä se voi muuttua. Ryhmällä voi myös olla useita tarkoituksia ja ryhmän virallinen tarkoitus ei aina vastaa sen todellista tarkoitusta. Ryhmän alkuperäisellä tarkoituksella olisi merkitystä vain niissä tapauksissa, joissa se vastaa ryhmän nykyistä tosiasiallista toimintaa.¹²²

Liigaperusteen sanamuoto edellyttää nykyisin määritelmäsäännöksen soveltamista rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperusteen yhteydessä siksi, että liigaperusteen sanamuoto on nykyisin sidottu *ryhmän toimintaan* eikä enää ryhmän järjestäytymisen alkuperäiseen tarkoitukseen. Tarkoitukseen

¹²⁰ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 75–76.

¹²¹ Tapani – Tolvanen, 2016, s. 79.

¹²² Palo, 2010, s. 179.

liittyvästä vaatimuksesta ei kuitenkaan ole kokonaan luovuttu, sillä korvaavakin ilmaisu sisältää tarkoitukseen liittyvän vaatimuksen soveltamisen.¹²³

4.3 Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa

Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa eli niin sanottu *relevanssikriteeri* on eräissä tapauksissa rangaistuksen koventamisperuste. Lain esitöiden mukaan relevanssikriteeri voidaan jakaa seuraaviin edellytyksiin:

1. *rikos on katsottava ryhmän hyväksymäksi*
2. *se on tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä*
3. *se on ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen*

Arvio ryhmän hyväksynnästä suoritetaan tekemällä kokonaisarvio ilmi tulleiden olosuhteiden perusteella. Ryhmän hyväksymisellä ei tarkoiteta nimenomaista julkilausumista tai muuta määrättyä muotoa. Ryhmän hyväksymistä saattaa ilmentää esimerkiksi ryhmän johdon päätös rikoksen tekemisestä ja sitä koskeva käsky tai muu aloite. Päätös voi olla myös jäsenten yhteinen tai rikos ryhmän yleisesti hyväksymä, jolloin tiettyjä rikoksia voidaan tehdä ilman erillistä määräystä tai päätöstä.¹²⁴

Yksipuolisesti ryhmään liitetyt rikokset eivät kuitenkaan kuulu määritelmän alaan. Esimerkiksi ryhmään pääsyn toivossa henkilön oma-aloitteisesti ja itsenäisesti tekemä rikos ei kuulu säännöksen soveltamisalaan.¹²⁵ Jos ryhmän hyväksyntä ylettyisi kattamaan myös esimerkiksi yksipuolisesti tehdyt rikollisryhmään liitetyt rikokset, niin liigaperusteen soveltamisala laajentuisi perusteettoman suureksi eikä vastaisi enää sen alkuperäistä tarkoitusta. Järjestäytyneen rikollisuuden kriminalisoinnin tarkoituksena on taistella sitä suurentunutta uhkaa vastaan, jonka se luo oikeusjärjestykselle. Yksittäisen henkilön tekemä rikos, ennen järjestäytymisen varsinaista alkamishetkeä, ei riittäisi tällaisen edellytyksen täyttämiseen, vaikka se olisikin muuten ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen.

Rikoksen tekeminen ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä edellyttää sitä, ettei rikosta voida katsoa tehdyksi rikoksen tekijän itsensä lukuun. Rikos voidaan katsoa tehdyksi ryhmän puolesta muun muassa silloin, kun rikoshiöty luovutetaan ryhmälle. Rikoksen tekeminen voidaan tulkita ryhmän puolesta

¹²³ LaVM 35/2014, s. 2.

¹²⁴ HE 263/2014 vp, s. 29.

¹²⁵ HE 263/2014 vp, s. 29.

tapahduksi myös silloin, kun rikoksen tekemisessä käytetään rikollisryhmän tunnuksia. Pelkkä jäsenyys ei kuitenkaan ole riittävä edellytys siihen, että rikos tulkitaan ryhmän puolesta tehdyksi.¹²⁶

Rikollisryhmän jäsenyys voi olla puoltava seikka silloin, kun rikos tehdään juuri jäsenen ominaisuudessa. Jäsenen on tiedettävä ryhmän rikollisesta toiminnasta ja ymmärrettävä rikoksen olevan osa tätä toimintakokonaisuutta. Lain esitöissä edellytetään muiden edellytysten täyttymistä sekä erityisiä perusteluja, jos henkilö ei ole rikollisryhmän jäsen.¹²⁷

Toimintakokonaisuuden mukaisuus -vaatimuksessa pääsääntönä on, että rikoksen on selvästi palveltava rikollista toimintakokonaisuutta. Edellytystä voidaan esitöiden mukaan soveltaa, vaikka rikollisjärjestö muuttaisi toimintakokonaisuuttaan laajentamalla tai korvaamalla jonkin rikollisuuden alueen.¹²⁸

Kostorikokset voidaan katsoa tehdyksi osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, jos ne toteuttavat muuten määritelmän edellytykset. Edellytyksillä viitataan siihen, että ryhmä hyväksyy teon ja että rikos on tehty ryhmän hyväksi, puolesta tai nimissä.¹²⁹

¹²⁶ HE 263/2014 vp, s. 29–30.

¹²⁷ HE 263/2014 vp, s. 29–30.

¹²⁸ HE 263/2014 vp, s. 30.

¹²⁹ HE 263/2014 vp, s. 30.

5. Järjestäytynyt rikollisuus muualla rikoslaisissa ja sen vaikutus koventamisperusteeseen

Järjestäytyneen rikollisuuden kansallinen sääntely noudattaa rakennetta, jossa järjestäytynyt rikollisuus esiintyy rikoslaisissa kolmessa eri ominaisuudessa: yleisenä koventamisperusteena, eräiden rikosten kvalifiointiperusteena ja rikostunnusmerkistön osana. Käsitteellisesti rikoslain yleistä koventamisperustetta aiemmin. Kvalifiointiperusteena järjestäytynyt rikollisuus esiintyy muun muassa rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdassa *törkeä huumausainerikos*. Rikostunnusmerkistön osana järjestäytynyt rikollisuus puolestaan esiintyy rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä ”*järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen*”.

Lakiteknisen ratkaisun takia järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva sääntely voi näyttäytyä osittain päällekkäisenä ja tämän vuoksi aiheuttaa ongelmia lain soveltamisvaiheessa. Edellä mainitun takia rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon se, mitä lain esitöissä sanotaan kaksoiskvalifioinnin kiellosta. Kaksoiskvalifioinnin kiellon taustalla on kohtuullisuusperiaate, jonka vuoksi samaa perustetta ei saisi käyttää esimerkiksi sekä koventamisperusteena että kvalifiointiperusteena. Edellä mainittu tilanne konkretisoi säännön, josta käytetään lain esitöissä nimitystä kaksoiskvalifioinnin kiello.¹³⁰

Kaksoiskvalifioinnin kiello voi tulla relevantiksi esimerkiksi silloin, kun henkilöä syytetään törkeästä huumausainerikoksesta rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdan mukaan, mutta järjestäytyneessä rikollisryhmässä toimiminen voitaisiin ottaa huomioon myös yleisenä koventamisperusteena rangaistusta määrättäessä. Kaksoiskvalifioinnin kiellon tarkoituksena on pyrkiä välttämään kohtuuttoman ankaria rangaistuksia.¹³¹ Keskityn kaksoiskvalifioinnin kielloon tarkemmin luvussa kuusi.

5.1 Toissijaisuuslauseke

Järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyyn vaikuttaa lisäksi *toissijaisuuslauseke*, joka sisältyy osallistumisrikoksen tunnusmerkistöön. Toissijaisuuslauseke eli *subsidiariteettilauseke* estää rangaistuksen tuomitsemisen teosta, josta jo muualla lainsäädännössä on säädetty yhtä ankara tai ankarampi rangaistus¹³². Tällainen lauseke löytyy esimerkiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:stä, jossa säädetään järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta:

¹³⁰ Palo, 2010, s. 368.

¹³¹ Nuutila, Melander, 2009, s. 1396.

¹³² HE 263/2014 vp, s. 41.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus.

Rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdan törkeän huumausainerikoksen tunnusmerkistön perusteella tuomitussa rangaistuksessa osallisuus järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on jo otettu huomioon tunnusmerkistön yhteydessä. Edellä mainitun vuoksi toissijaisuuslauseke estää henkilön tuomitsemisen erikseen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta.¹³³

Toissijaisuuslausekkeessa on kysymys lainkonkurrenssista eli rikosten keskinäisestä yhteydestä.¹³⁴ Lainkonkurrenssioppien mukaan tekijäntoimi kattaa yleensä myös osallisuustilanteet esimerkiksi yllytyksen tai avunannon. Lisäksi täytetyn rikoksen katsotaan kattavan rikoksen esiasteet esimerkiksi rikoksen valmistelun ja yrityksen. Myös rikoksen tavallisen tekemuodon katsotaan sisältyvän rikoksen törkeään tekemuotoon.¹³⁵ Rikoslaisissa edellä mainittu on säädetty nimenomaisesti törkeän osallistumisrikoksen yhteyteen, minkä vuoksi törkeä huumausainerikos kattaa osallistumisrikoksen.

Oikeuskirjallisuudessa toissijaisuuslausekkeet on koettu enemmän tai vähemmän tulkinnanvaraisiksi. Palon mukaan lainsäätäjän osallistumisdeliittiä koskevat toissijaisuuskannanotot ovat tulkinnanvaraisia tai jopa suoraan ristiriitaisia. Palo perustelee näkemystään lakitekstin ja lain esitöiden välisellä ristiriidalla. Lain esitöiden mukaan: *jos osallistuminen on laajempaa ja liittyy rikollisryhmän muuhunkin toimintaan kuin siihen, johon hänet on katsottava esimerkiksi avunantajaksi, rangaistus tuomitaan sekä osallistumisrikoksesta että avunannosta*. Palon mukaan asia edellyttää tekojen samankaltaisuus pohdintaa.¹³⁶ Lain esityöt siis sallisivat poikkeuksen toissijaisuuslausekkeeseen niissä tilanteissa, kun teot katsotaan tarpeeksi erilaisiksi eikä esimerkiksi järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan yksittäisen tunnusmerkistön katsota täyttävän myös osallistumisrikosta.

Käytännössä toissijaisuuslausekkeen kannalta tulkinnanvaraisissa tapauksissa syyttäjä on esittänyt osallistumisrikoksen osalta toissijaisen syytteen tuomioistuimessa. Tämän syyttäjä on tehnyt siltä varalta, että ensisijainen syyte ei menesty oikeudessa.¹³⁷ Näyttäisi siis siltä, että hallituksen esityksessä mainittu tilanne, jossa toissijaisuuslauseketta ei sovelleta, ei käytännön kannalta toteudu kovinkaan usein. Toisin sanoen syyttäjä ei mielellään ole ottanut eriävää kantaa rikoksen samankaltaisuusarvioinnissa niin, että olisi nähnyt tarpeelliseksi lähteä syyttämään teosta kahden eri rikostunnusmerkistön mukaan.

¹³³ HE 263/2014 vp, s. 41.

¹³⁴ Ketola, Rikosten keskinäinen yhteys ja muut yhteisen rangaistuksen mittaamisperusteet, s. 41.

¹³⁵ Palo, 2010, s. 281–282.

¹³⁶ Palo, 2010, s. 281–283.

¹³⁷ Palo, 2010, s. 283.

5.2 Rikoksen kvalifiointiperuste – törkeä huumausainerikos

Rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdassa järjestäytynyt rikollisuus on törkeän huumausainerikoksen kvalifiointiperusteena. Törkeästä huumausainerikoksesta säädetään seuraavaa:

Jos huumausainerikoksessa

1) rikoksen kohteena on erittäin vaarallinen huumausaine tai suuri määrä huumausainetta,

2) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,

3) rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun, huumausainerikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, (8.5.2015/564)

4) aiheutetaan usealle ihmiselle vakavaa hengen tai terveyden vaaraa, tai

5) levitetään huumausainetta alaikäisille tai muuten häikäilemättömällä tavalla

ja huumausainerikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä huumausainerikoksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Kvalifiointiperusteen juuret ovat Wienin yleissopimuksessa, joka kieltää huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laittoman kaupan. Wienin yleissopimus on solmittu YK:n alaisuudessa. Yleissopimuksen 3 artiklan 5 kohdan mukaan huumausainerikoksen tekemisestä järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä tulee voida rangaista kansallisen lain nojalla ankarammin, mitä normaalista tekemuodosta.¹³⁸ Edellä mainitut tekemuodot tulee siis voida erottaa toisistaan kansallisen lain tasolla, minkä vuoksi järjestäytynyt rikollisuus on sisällytetty huumausainerikoksen törkeän tekemuodon yhteyteen.

Wienin yleissopimuksen lisäksi törkeän huumausainerikoksen sääntelyyn on vaikuttanut EU:n puitepäätös laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta 2004/757/YOS eli huumausainepuitepäätös. Huumausainepuitepäätöksen 4 artiklan 3 kohdassa jäsenvaltiot veloitetaan toteuttamaan ne toimenpiteet, jotka mahdollistavat huumausainerikoksen tuomitsemisen puitepäätöksen mukaisesti,

¹³⁸ United Nations: Convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances, 1988, s. 9 ja Palo, 2010, s. 183.

jos henkilö on tehnyt rikoksen järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa. Huumausaineuiputepäätöksen implementoinnin yhteydessä päädyttiin pohtimaan sitä, onko kansallisen lain rikollisryhmän määritelmä ja EU:n yhteisestä toiminnassa mainittu määritelmä samanlainen.¹³⁹

Lain esitöiden mukaan erona oli kansallisen lain kohdalla viittaaminen nimenomaan huumausainerikosten törkeään tekemiseen ja huumausaineuiputepäätöksessä mihin tahansa riittävän vakavan rikoksen tekemiseen, esimerkiksi taloudellisten tai poliittisten rikosten tekemistä varten järjestäytyminen.¹⁴⁰ Ristiriita ratkaistiin tulkitsamalla huumausaineuiputepäätöksen määräystä niin, että järjestäytyneisyydeltä edellytetään edelleen huumausainerikosten tekemistä varten järjestäytymistä.¹⁴¹ Päinvastainen tulkinta olisi joissakin tilanteissa voinut johtaa liigaperusteen tarkoituksen vastaiseen lopputulokseen, jos esimerkiksi muuta kuin huumausainerikollisuutta harjoittavan järjestäytyneen rikollisryhmän jäsen syylistyisi huumausaineinerikokseen ja liigaperustetta sovellettaisiin järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyyden perusteella. Toki tällöin teon tulisi olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Ongelma lienee siinä, että liigaperustetta ei tulisi soveltaa henkilöön, joka kuuluu järjestäytyneeseen rikollisryhmään mutta jäsenen tekemä rikos ei kuulu ryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen.

Törkeän huumausainerikoksen yhteydessä järjestäytyneisyydeltä edellytetään seuraavien kriteerien täyttymistä, jotta kvalifiointiperustetta voidaan käyttää:

1. *organisointuminen ryhmäksi on tapahtunut etukäteen,*
2. *jossakin määrin eriytynyt työnjako ja*
3. *suunnitelma laajamittaisesta rikollisesta toiminnasta*

Rikollisryhmän organisoinnin on siis tullut tapahtua etukäteen. Etukäteen organisointuminen on edellytyksenä kvalifiointiperusteen soveltamiselle törkeän huumausainerikoksen yhteydessä. Organisoinnin on oltava tapahtunut selvästi etukäteen ja organisoinnilla on tullut tavoitella huumausainerikoksen laajamittaista toteuttamista. Rikollisryhmän organisointuminen etukäteen ja suunnitelma laajamittaisesta tekemisestä liittyvät siis toisiinsa tällä tavalla. Estettä ei ole nähty sille, että sama ryhmä tekee toimintansa ohessa myös muita rikoksia, mutta ryhmän organisaation tulee palvella itse huumausainerikosten tekemistä. Luonnollisesti rikollisryhmän tulee myös tehdä huumausainerikoksia.¹⁴²

¹³⁹ Neuvoston uiputepäätös 2004/757/YOS laittoman huumausaineuipute rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta s. 3 (artikla 4) ja Palo, 2010, s. 184.

¹⁴⁰ HE 53/2006 vp.

¹⁴¹ Palo, 2010, s. 184.

¹⁴² Palo, 2010, s. 183.

Organisoitumisesta saadun hyödyn tulisi kohdistua rikoksen laajamittaiseen tekemiseen. Organisoituminen etukäteen voidaan ottaa huomioon, vaikka rikos ei olisi toteutunut laajamittaisena. Tällöin laajamittaisesta tekemisestä tulee olla suunnitelma. Suunnitelmassa laajamittaisuuden on tultava ilmi esimerkiksi rikollisryhmän etukäteen tekemästä työnjaosta tai organisaatorakenteesta¹⁴³ Organisoitumisella tavoitellaan yleensä toiminnan tehokkuutta lisäämistä, niin laillisen kuin laittomankin toiminnan osalta. Näin ollen järjestäytyneisyys aiheuttaa korkeamman uhan oikeusjärjestyksen suojaamille oikeushyville.

Järjestäytyneessä rikollisuudessa ryhmää johtavat, organisoivat ja rahoittavat tahot eivät yleensä osallistu rikoksen konkreettiseen täytäntöönpanoon¹⁴⁴. Tekijän oman osuuden ei edellytetä täyttävän kaikkia törkeältä huumausainerikokselta vaadittavia seikkoja. Osallisuus rikoksen tekemisessä voi olla henkilöstä riippuen vähäisempääkin.¹⁴⁵ Lisäksi henkilöiltä edellytetään heidän oman osuutensa tiedostamista järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnassa¹⁴⁶. Kvalifiointiperusteen täytyminen edellyttää tältä osin tahallisuutta¹⁴⁷. Jos henkilö ei tiedosta osuuttaan järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnassa ja rikoksen tekemisessä järjestäytyneen rikollisryhmän lukuun, ei häneen voida soveltaa kvalifiointiperustetta ja tuomita törkeän tekemuodon mukaan.

Lain esitöiden mukaan laajamittaisuus edellyttää rikollisjärjestön toiminnalta tiettyä kestoa, minkä tarkoituksena on rajata ulkopuolelle satunnaiset ja yksittäiset rikokset. Pelkkä yhteistoiminta ei täytä järjestäytyneisyyden kriteeriä¹⁴⁸. Huumausaineiden avoin katukauppa on Suomessa varsin harvinaista, joskin viime aikoina lisääntymään päin. Vaihanta tapahtuu tyypillisesti pienissä ryhmissä, luottamuksellisten suhteiden kautta, minkä vuoksi tietyn asteinen yhteistoiminta on tyypillistä suomalaisessa huumausainerikollisuudessa. Yhteistoiminta huumausaineiden hankkimiseksi on rajattu organisoitumiskäsitteen ulkopuolelle.¹⁴⁹

Yksittäiset vakavatkaan rikokset eivät välttämättä indikoi rikollisryhmän järjestäytyneisyydestä, vaikka rikoksiin liittyisi paljonkin suunnitelmallisuutta. Kyse voi olla yhteistoiminnasta siinäkin tapauksessa, että rikos tai rikossarja toteutetaan useamman henkilön toimesta. Järjestäytyneisyyden ja yhteistoiminnan erottamisessa toisistaan korostuu niin sanottu *aikaelementti*. Palon mukaan järjestäytyneelle rikollisryhmälle hyvin ominaista on sen pidempiaikainen tai jatkuva suunnitelmallinen toiminta. Toiminnan tarkoituksena on yleensä rakentaa, ylläpitää ja parantaa rikollisen toiminnan

¹⁴³ Palo, 2010, s. 183.

¹⁴⁴ Kimpimäki, 2015, s. 308.

¹⁴⁵ Palo, 2010, s. 183.

¹⁴⁶ HE 263/2014 vp, s. 10.

¹⁴⁷ HE 263/2014 vp, s. 38.

¹⁴⁸ Frände, Matikkala, Tapani, Tolvanen, Viljanen, Wahlberg, 2014, s. 905.

¹⁴⁹ HE 180/1992 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, luku 1, 47 luku. Huumausainerikoksista.

edellytyksiä sekä minimoida kiinnijäämisen riski. Organisaatiossa huomion kohteina ovat valtarakenne, tehtävien jako ja tietoyhteydet, joiden olemassaolosta ja toiminnasta voidaan tehdä päätelmiä ryhmän järjestäytyneisyyden asteesta.¹⁵⁰

Käsite ”osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa” kattaa edelleen vanhan lain soveltamisalan rikollisjärjestön jäsenenä toimimisesta, joka ennen yhtenäistämisuudistusta tarkoitti nimenomaan rikoksen tekemistä ryhmän jäsenen ominaisuudessa ja roolissa. Nykyisen sanamuotonsa vuoksi säännös kattaa myös tilanteet, joissa rikos voidaan katsoa tehdyksi osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ilman, että henkilö on rikollisryhmän jäsen. Edellä mainittu tulkinta edellyttää kuitenkin painavia perusteluja, eikä pelkkä tekeminen ryhmän jäsenen ominaisuudessa riitä.¹⁵¹

5.3 Rikostunnusmerkistön osana – järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta on säädetty rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä seuraavasti:

Se, joka

- 1) perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä henkilöitä sitä varten,*
- 2) varustamalla tai yrittämällä varustaa järjestäytynyttä rikollisryhmää räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai tarvikkeilla taikka muilla vaarallisilla esineillä tai aineilla,*
- 3) järjestämällä, yrittämällä järjestää tai antamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle koulutusta rikollista toimintaa varten,*
- 4) hankkimalla, yrittämällä hankkia tai luovuttamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle toimitiloja tai muita sen rikollista toimintaa varten tarvitsemia tiloja taikka kulkuvälineitä tai muita ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä välineitä,*
- 5) suoraan tai välillisesti antamalla tai keräämällä varoja järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi,*

¹⁵⁰ Palo, 2010, s. 60.

¹⁵¹ HE 263/2014 vp, s. 24.

6) hoitamalla järjestäytyneen rikollisryhmän tärkeitä taloudellisia asioita tai antamalla ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä taloudellisia tai oikeudellisia neuvoja tai

7) järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista muulla vakavuudeltaan näihin verrattavalla olennaisella tavalla aktiivisesti edistämällä osallistuu 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi lainkohdassa mainittu rikos, ja jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, on tuomittava järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentin 6 kohdassa säädetään oikeudellisesta neuvonnasta, ei koske rikoksen esitutkintaan tai tuomioistuinkäsittelyyn taikka rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtävien hoitamista.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus.

Osallistumisrikoksessa osallistumiskohteena on nimenomaan *rikollisryhmän toiminta*. Rikoksen tulee edistää ryhmän rikollista toimintaa, eikä niinkään yksittäistä rikosta. Osallistumisrikosta koskevien lain esitöiden mukaan rikolliselta toiminnalta edellytetään jonkinlaista *toistuvuutta tai jatkuvuutta*. Palon mukaan yksittäinen osallistumisteko voisi vain poikkeustapauksessa riittää täyttämään osallistumisrikoksen tunnusmerkistön. Tällaisesta poikkeuksesta voisi olla kysymys siinä tapauksessa, että yksittäinen teko on ryhmän rikollisen toiminnan kannalta *erityisen olennainen*.¹⁵²

Osallistumisen ei kuitenkaan tarvitse olla aina samanlaista, vaan se voi muodostua myös useiden eri osallistumismuotojen yhdistelmästä (aseiden toimittaminen, varojen kerääminen järjestäytyneen rikollisryhmän rikolliseen toimintaan jne.). Jos osallistumisrikoksen tunnusmerkistö ei täyty esimerkiksi sen vuoksi, että toiminnan katsotaan palvelevan lähinnä yksittäistä rikosta, voi kyseinen teko silti täyttää avunannon vaatimukset ja tulla näin ollen rangaistavaksi.¹⁵³

Oikeuskäytännössä on edellytetty, että osallistumisteko yksilöidään syytteessä eikä osallistumistekoa voi jättää epämääräiseksi. Osallistumisrikokseen ja tavalliseen osallisuuteen liittyvät näyttökynnykset

¹⁵² Palo. 2010, s. 266.

¹⁵³ Palo, 2010, s. 278–279.

eivät tämän hetkisen oikeuskäytännön perusteella näytä eroavan toisistaan¹⁵⁴. Palon mukaan osallistumisrikos eroaa tavallisesta osallisuudesta kuitenkin *osallistumisteon, osallistumisen kohteen sekä osallistumisteon ja pääteon välisen suhteen* osalta.¹⁵⁵ Edellä mainitut osa-alueet herättävät useita kysymyksiä ja jättävät tulkinnan varaa oikeuskäytännölle tuomioistuimissa sekä oikeustieteelliselle tutkimukselle.

¹⁵⁴ Helsingin KO 12.4.2007, s. 36.

¹⁵⁵ Palo, 2010, s. 281.

6. Liigaperuste ja kaksoiskvalifioinnin kieltö

Kaksoiskvalifioinnin kiellon juuret ovat kohtuullisuusperiaatteessa mutta itse kaksoiskvalifioinnin kiellosta ei ole laintasoista säännöstä, kieltö kuitenkin mainitaan lain esitöissä. Ilman kohtuullisuusnäkökulman tarkastelua yksittäisten tekojen kohdalla rangaistusten kohtuullisuus voisi vaarantua oikeuskäytännössä ja johtaa rangaistusjärjestelmän kannalta ei-toivottuihin lopputuloksiin. Yksittäistä koventamisperustetta ei siten voi soveltaa ilman, että huomioon otetaan myös muut lopputulokseen vaikuttavat tekijäkohtaiset sekä lainsäädäntöä ohjaavat seikat. Kohtuullisuusperiaatteen tarkoituksena on estää tilanne, jossa saman seikan huomioon ottaminen kumuloivalla tavalla voisi johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen. Kaksoiskvalifioinnin kiellon taustalla on pyrkimys nimenomaan kohtuuttoman lopputuloksen välttämiseen sekä oikeudenmukaisen suhteen luomiseen teon ja rangaistuksen välille.¹⁵⁶

Tilanteissa, joissa rikoksen kvalifiointiperusteisiin ja rangaistuksen koventamisperusteisiin liittyy osittain samankaltaisia seikkoja, on kaksoiskvalifioinnin kieltöön kiinnitettävä huomiota. Käytännössä kaksoiskvalifioinnin kieltö tulee relevantiksi esimerkiksi silloin, kun on kyse rikoksen törkeästä (kvalifioidusta) tekemuodosta ja törkeän tekemuodon rikostunnusmerkistössä on edellytys ”rikoksen tekemisestä järjestäytyneen rikollisryhmän osana”. Edellä mainittu yleensä poissulkee järjestäytyneisyyden huomioon ottamisen toistamiseen mittaamisvaiheessa rangaistuksen koventamisperusteena. Liityntää rikollisryhmän toimintaan ei siis tulisi ottaa huomioon kahteen kertaan ankaroittavana tekijänä ilman painavaa syytä¹⁵⁷.

Kaksoiskvalifioinnin kiellon puuttuminen kokonaan voisi vaarantaa rangaistuksien kohtuullisuuden sekä rangaistusjärjestelmän tarkoituksen siinä määrin, että lainsäädäntövaiheessa asetettu tulkinta rangaistuksen kohtuullisuudesta ei toteutuisi järjestelmässä olevien seikkojen yhteisvaikutuksen vuoksi. Kaksoiskvalifiointiin vaikuttavat seikat ovat tavallaan piileviä ja tulevat mahdollisesti ongelmaksi vasta soveltamisvaiheessa yksittäisten rikosten kohdalla.

6.1 Kaksoiskvalifiointi kiellon sisältö

Kaksoiskvalifioinnin kieltöä ei siis löydy suoraan laista, mutta se on löydettävissä lain esitöistä. Kiellon sisältö on oikeusoppineiden kesken vielä jossain määrin täsmentymätön.¹⁵⁸ Lain esitöissä kaksoiskvalifioinnin kiellosta sanotaan seuraavaa:

¹⁵⁶ Palo, 2010, s. 368.

¹⁵⁷ Palo, 2010, s. 269.

¹⁵⁸ Palo, 2010, s. 369.

Yleisten mittaamisperusteiden sekä tunnusmerkistöstä ilmenevien erityisten mittaamisperusteiden samanaikaisen soveltamisen varalta on eräiden maiden lainsäädäntöön kirjattu niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kieltö. Sen mukaan tunnusmerkistötekijää ei tule uudelleen arvottaa mittaamisessa. Kiellolla on merkitystä lähinnä törkeysporttusteperusteiden yhteydessä. Kaksoiskvalifioinnin kiellosta seuraa yksittäistapauksissa siis se, ettei samaa tunnusmerkistötekijää oteta huomioon tuomion mittaamisessa uudelleen.¹⁵⁹

Palo pohtii väitöskirjassaan sitä, estääkö kaksoiskvalifioinnin kieltö tunnusmerkistöjen samanaikaisen soveltamisen osallistumisrikoksen ja rikollisryhmän puitteissa tehdyn yksittäisen rikoksen osalta, jos tähän rikokseen sovelletaan liigaperustetta? Ongelmaan ei löydy yksiselitteistä ratkaisua laista eikä sen perusteluista. Kohtuullisuusperiaate edellyttää lain soveltajalta tapauskohtaista tarkastelua ja kokonaisarvion tekemistä. Arviointia ohjaavana tekijänä tulee olla nimenomaan kokonaisratkaisun kohtuullisuus.¹⁶⁰ Kohtuullisuuden ja kaksoiskvalifioinnin arvioinnissa tapauskohtaiset seikat ovat niin keskeisessä asemassa lopullisen kokonaisarvion muodostamiseen nähden, että laintasoinen säännös on ehkä tästäkin syystä jätetty rikoslain muutostarpeiden ulkopuolelle. Rikosten oikeustositseikatot voivat erota paljonkin toisistaan, minkä vuoksi ennakkotapausratkaisujen soveltuvuus muihin samankaltaisiin tapauksiin on harvoin itsestäänselvyys.

Kaksoiskvalifioinnin kiellolla ei kuitenkaan ole yhtä paljon merkitystä tilanteissa, joissa rikoksia koskevat rangaistusvaatimukset käsitellään toisistaan erillään niin, että tekojen välillä on useampi vuosi. Rangaistusta määrättäessä on myös otettava huomioon, että rikollisryhmän vaikutukset voivat olla muulla tavoin kumuloituvia ja kokonaisratkaisun kohtuullisuuteen on kiinnitettävä huomiota kaikkia ratkaisuja tehtäessä.¹⁶¹

Seuraava tapaus auttaa hahmottamaan kvalifiointiperusteen kohdalla käytettävää logiikkaa, vaikka varsinaisesti kvalifiointiperusteesta ei tapauksessa kyse:

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa (07/6657 R 07/5163) ryhmän jäsenyyden huomioon useampaan kertaan katsottiin johtavan kohtuuttoman ankaraan lopputulokseen. Tuomiossa oli kyse kiristystilanteesta, jossa rikollisryhmän jäsen oli paikalla rikollisryhmän liiveihin pukeutuneena. Tapauksessa järjestäytyneen rikollisryhmän liiveihin pukeutunut henkilö oli ainakin ollut paikalla, mutta ei tietävästi houkutelut tai puhuttanut kohdetta. Tapauksessa ryhmän jäsenyyttä ei otettu

¹⁵⁹ HE 44/2002 vp, s. 190.

¹⁶⁰ Palo, 2010, s. 369–371.

¹⁶¹ Palo, 2010, s. 370.

huomioon rangaistuksen koventamisperusteena, koska edellä mainittu seikka oli otettu hänen kohdallaan huomioon kiristyksen tunnusmerkistön täytymisen yhteydessä.¹⁶²

6.2 Kaksoiskvalifioinnin kiellosta poikkeaminen

Lain esitöissä mainitaan, ettei kaksoiskvalifioinnin kiellole ole ehdoton ja sen soveltamista arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tästä johtuen rikostyyppiä määrittävä tunnusmerkistötekijä voidaan poikkeuksellisesti ottaa huomioon kaksoiskvalifioinnin kiellosta huolimatta, jos se ilmenee tapauksessa erityisen vahvana tai lievänä. Edellä mainittu vaatii kuitenkin poikkeuksellisia olosuhteita.¹⁶³

Nuutilan mukaan kaksoiskvalifiointikiellon alaan kuuluva peruste voidaan ottaa mittaamisessa huomioon vain, jos se esiintyy poikkeuksellisen korostuneena. Tapauskohtaisen arvioinnin perusteella on siis mahdollista, että sama seikka otetaan huomioon rangaistusta mitatessa kahdesti. Poikkeuksellisuus edellyttää perusteellista ja tapauskohtaista arviointia.¹⁶⁴

Helsingin hovioikeuden mukaan *suunnitelmallisuusperusteen soveltaminen liigoittumisperusteen ohella* edellyttää, että suunnitelmallisuusperuste ylittää sen suunnitelmallisuuden, jota edellytetään järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnalta¹⁶⁵. Palo mainitsee väitöskirjassaan, että suunnitelmallisuus ja rikollisryhmän osana toimiminen ovat läheistä sukua keskenään. Näitä kahta erottaa *suunnitelmallisuuden* kytkeytyminen yksittäiseen rikokseen ja *rikollisryhmän osana toimimisen* kytkeytyminen rikolliseen toimintakokonaisuuteen sekä sen toteuttamiseksi rakennettuun infrastruktuuriin.¹⁶⁶

Lahden käräjäoikeuden tuomiossa (2343/2003 R 03/1397) rikoksen törkeysarvostelussa järjestäytyneen rikollisryhmän osana toimiminen otettiin huomioon koventamisperusteena (liigaperuste) sekä osoituksena lain kiellosta piittaamattomuutena (*uusimisperuste*). Kouvolan hovioikeuden tuomiossa (786/2004 R 03/1190), koskien samaa tapausta, päädyttiin sen sijaan jättämään järjestäytyneessä rikollisryhmässä toimiminen tapausta kvalifioivien tekijöiden ulkopuolelle eli toisin kuin käräjäoikeus, hovioikeus käytti kvalifiointiarvioinnissaan hieman eri tekijöitä. Törkeän teosta teki hovioikeuden perustelujen mukaan sen suuri taloudellinen hyöty ja huumausaineiden suuri määrä. Järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisen otettiin kuitenkin huomioon rangaistuksen

¹⁶² Palo, 2010, s. 638–369 ja 311.

¹⁶³ HE 125/1975 II vp, s. 8–10.

¹⁶⁴ Nuutila, 2002, s. 1471.

¹⁶⁵ Virkkala, 2004, s. 306.

¹⁶⁶ Palo, 2010, s. 370.

koventamisperusteena, mikä mahdollisti kaksoiskvalifioinnin kiellon kiertämisen ja järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisen huomioon ottamisen tällä tavoin.¹⁶⁷

Edellä mainitusta hovioikeuden tuomiosta päätellen näinkin voidaan menetellä, mikäli tapauksen törkeysarvostelu on mahdollista tehdä muiden tekijöiden perusteella, eikä törkeysarvostelussa viitata kvalifiointiperusteena rikoksen tekemiseen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Luultavasti tällaisten tapausten kohdalla tuomioistuin kuitenkin joutuu tekemään hieman tarkempaa tapauskohtaista arviointia ottaessaan järjestäytyneisyyden huomioon rangaistuksen koventamisperusteena, ettei kaksoiskvalifioinnin kiellon ”kiertäminen” johda kohtuuttoman ankaraan rangaistukseen. Lähtökohtaisesti kvalifiointiperusteet ja koventamisperusteet ovat kuitenkin rikoslaissa soveltamista varten.

Palo muistuttaa väitöskirjassaan siitä, että rikollisryhmäksi toteamisen vaikutukset saattavat olla muullakin tapaa kumuloituvia. On esimerkiksi huomattu, että useissa tuomioissa rikoksen tekeminen osana rikollisryhmän toimintaa on johtanut vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen ehdottomana, vaikka tuomitulla ei olisi aikaisempaa rikostaustaa.¹⁶⁸

Toinen relevantti kysymys, jota Palokin käsitteli väitöskirjassaan, on kaksoiskvalifioinnin kiellon ja koventamisperusteen välinen suhde tilanteessa, jossa henkilö tuomitaan osallistumisrikoksesta ja rikollisryhmän puitteissa tehdystä yksittäisestä rikoksesta. Voidaanko tällaisessa tilanteessa tämän yksittäisen rikoksen rangaistusta määrättäessä soveltaa koventamisperustetta kaksoiskvalifioinnin kiellon sitä estämättä?

Kysymyksenasetteluun vaikuttaa keskeisesti se, miten kaksoiskvalifioinnin kiello ymmärretään. Jos kiellon sisältö ymmärretään niin, että rikoksen tunnusmerkistöön sisältyvää seikkaa ei tulisi ottaa huomioon uudelleen rangaistuksen mittaamisessa, niin rikollisryhmään kuulumisen ei saisi sisältyä yksittäiseen rikokseen. Edellä mainittu rikollisryhmään liittyvä koventamisperuste olisi siis sovellettavissa kaikkiin muihin yksittäisrikoksiin paitsi osallistumisrikokseen. Lisäksi on hyvä huomata, että kaksoiskvalifioinnin kiello nousee esille sitä voimakkaammin, mitä lähempänä toisiaan rikoksia koskevat rangaistusvaatimukset käsitellään.¹⁶⁹

Laki ja lain esityöt eivät anna kysymykseen yksiselitteistä vastausta. Jos kuitenkin vallitseva käsitys kaksoiskvalifioinnin kiellosta on edellä mainittu, niin ongelmaa koventamisperusteen

¹⁶⁷ Lahden KO 16.10.2003, nro 2343 R 03/1397, s. 78 ja Kouvolan HO nro 786 15.6.2004 R 03/1190, s. 31 sekä Palo, 2010, s. 368–369.

¹⁶⁸ Palo, 2010, s. 371 ja Vantaan KO 06/2714 8.9.2006 R 06/2128, 24.11.2006 06/3693 R 06/2822 ja nro 391 6.2.2006, Lappeenrannan KO 06/884 R 06/636 6.7.2006.

¹⁶⁹ Palo, 2010, s. 370–371.

sovellettavuudessa ei pitäisi olla muuta kuin osallistumisrikoksen kohdalla. Sääntö pohjautuu kuitenkin yleiseen kohtuullisuusperiaatteeseen, minkä takia tapauskohtainen tarkastelu on aina tarpeen.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Palo, 2010, s. 370.

7. Liigaperusteen sovellettavuus oikeuskäytännössä

Tämän luvun tarkoitus on tutkia korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä ja tarkastella liigaperusteen soveltamisedellytyksiä käytännössä. Olen valinnut kolme korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä, joihin syvennyn tarkemmin. Luvun kappalejaossa esittelen ensin käsiteltävänä olevan oikeustapauksen, käyn lyhyesti läpi tapauksen käsittelyn alemmissa oikeusasteissa, minkä jälkeen syvennyn korkeimman oikeuden tuomion koventamisperustetta koskeviin osioihin. Tarkoituksena on tutkia, millaisissa olosuhteissa koventamisperuste on tullut sovelletuksi tai ei ole tullut sovelletuksi ja millä edellytyksillä? Tutkin myös sitä, onko sovellettavuudessa käytännön ongelmia ja miten ongelmia voisi välttää tulevaisuudessa.

Rikoslain 6 luvun 5 §:n järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevan koventamisperusteen eli liigaperusteen soveltamisedellytyksenä on *tehdyn rikoksen yhteys rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen*. Rikoksen tulee olla selvästi edistänyt ryhmän yhteistä toimintatavoitetta. Koventamisperustetta sovelletaan vain siihen henkilöön, jonka katsotaan toimivan järjestäytyneen rikollisryhmän osana, eikä esimerkiksi automaattisesti myös rikoskumppaniin. On muistettava, että joissakin tapauksissa ryhmän kuri ja painostus saattavat olla rangaistuksen lieventämisperusteita. Lisäksi tarkasteltavaksi tulee tekoajankohdan lainsäädäntö, jonka vuoksi säädöspohja eroaa hieman eri ennakkotapausten kohdalla.¹⁷¹

Kaksi tutkimistani korkeimman oikeuden tuomioista on ajalta ennen yhtenäistämisuudistusta (2015). Otan tämän huomioon kyseisten tapausten kohdalla. Yhtenäistämisuudistuksella ei kuitenkaan pyritty tekemään muutoksia säännösten soveltamisalaan¹⁷², joten uudistuksen vaikutukset aikaisemman ja myöhemmän oikeuskäytännön välillä eivät ole kovinkaan isoja. Yhtenäistämisuudistuksen ei siten pitäisi merkittävästi vaikuttaa koventamisperusteen soveltamisalaan tai näyttökysymyksiin kyseisten tapausten kohdalla ja siten alentaa ennakkotapausten tulkinta-arvoa.

Kolmas ja viimeinen ennakkotapaus on yhtenäistämisuudistuksen jälkeiseltä ajalta. Mielenkiintoisen tapauksesta tekee se, että kyseessä on ulkomaalainen järjestäytynyt rikollisryhmä ja tuomioon voidaan soveltaa yhtenäistämisuudistuksen jälkeistä lainsäädäntöä. Tämä mahdollistaa tarkastelun siitä, ovatko yhtenäistämisuudistuksen tavoitteiden toteutuneet oikeuskäytännössä.

¹⁷¹ HE 263/2014 vp, s. 26.

¹⁷² HE 263/2014 vp, s. 1.

7.1 KKO 2011:41: Liigaperuste ja korkeimman oikeuden tulkinta

Ennakkopäätöksessä KKO 2011:41 korkeimman oikeuden käsiteltävänä oli kysymys koventamisperusteen soveltamisen edellytyksistä ja rangaistuksen mittaamisesta. Erityisen tapauksesta tekee se, ettei aiempaa oikeuskäytäntöä rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperusteen soveltamisesta ollut käräjäoikeuden ratkaistessa asiaa. Korkeimman oikeuden tuomio oli ensimmäinen koskien liigaperusteen soveltamisedellytyksiä.¹⁷³

Kyseisen ennakkotapauksen kohdalla myös rikoksen tekoajankohdalla oli vaikutuksia korkeimman oikeuden tekemään lain tulkintaan. Laillisuusperiaate vaikuttaa kyseisessä ennakkotapauksessa konkreettisesti sovellettavaan lakiin. Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta seuraa se, että tehty teko tulee rangaistavaksi rikoksen tekoajankohdan lainsäädännön mukaisesti¹⁷⁴. KKO 2011:41 ennakkotapauksen kohdalla laillisuusperiaate vaikutti lain tulkintaan niin, ettei kaikkea voimassa olevaa sääntelyä voitu käyttää koventamisperusteen tulkinnassa. Tulkinta rajoittui voimassa olleeseen kansalliseen lakiin, koska tulkintaa ohjaava ylikansallinen EU säädös oli tullut voimaan vasta rikoksen tekoajankohdan jälkeen.¹⁷⁵

Tapauksessa vastaajien syyksi luettiin useita törkeitä huumausainerikoksia. Korkeimpaan oikeuteen valitusluvan sai vastaajista A, B, C, D ja E. Valituslupa myönnettiin koventamisperusteen soveltamisen ja rangaistuksen mittaamisen osalta. Oikeudenkäynnissä käsiteltiin myös F:n osalta menettämisseuraamusvaatimusta, johon virallinen syyttäjä sai valitusluvan.¹⁷⁶ Tutkimukseni rajautuu koskemaan vain koventamisperusteen soveltamisedellytyksiä ja rangaistuksen mittaamista.

7.1.1 Alempien oikeusasteiden tulkinta liigaperusteen soveltamisedellytyksistä

Käräjäoikeus luki vastaajille syyksi törkeitä huumausainerikoksia. Osaan vastaajista sovellettiin rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperustetta rangaistuksen mittaamisen yhteydessä. Törkeät huumausainerikokset sijoituivat eri ajankohtiin ja vastaajat olivat toimineet eri rooleissa tehdessään rikoksia. Törkeäksi huumausainerikokset luettiin huumausaineiden vaarallisuuden ja suuren määrän perusteella sekä tavoitellun huomattavan taloudellisen hyödyn vuoksi.¹⁷⁷

¹⁷³ KKO 2011:41, s. 5.

¹⁷⁴ PeVM 25/1994, s. 8. Ks. myös Frände, 2012, s. 29 sekä Nuutila, 1997, s. 66–67.

¹⁷⁵ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 7.

¹⁷⁶ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 1.

¹⁷⁷ KKO 2011:41, s. 1–3.

Nyt kyseessä olevien ryhmien toimintaa selitettiin tuomioistuimessa seuraavin oikeustosiselkoin. Huumaisainerikoksia tehtiin Bandidos-kerhon sekä Support Team X -kerhon (jatkossa myös Support Helsinki) jäsenten toimesta. Bandidoksen jäsenet käyttivät tunnuksenaan 1 % - merkkiä. Support Team X oli Bandidos-kerhon alaryhmä ja sillä oli käskyvalta alaryhmän jäseniin. Molemmilla ryhmillä oli omat sääntönsä, mutta Bandidoksen periaatteet koskivat myös alaryhmän jäseniä. Bandidoksen säännöt jakoutuivat kansainvälisiin sääntöihin ja kansallisiin sääntöihin. Ryhmän päärikos oli maailmanlaajuinen huumausainekauppa mutta myös omaisuusrikokset ja velkojen perintä.¹⁷⁸

Käräjäoikeus katsoi tuomiossa koventamisperusteen soveltamisedellytysten täyttyneen. Koventamisperusteen soveltamisedellytysten osalta huomioon otettiin seuraavat seikat: huumausainerikoksia oli tehty useamman kuin kahden henkilön yhteytyönä, kerhon jäsenillä oli eriytynyt tehtävänjako, ryhmä oli toiminut pitkän ja rajoittamattoman ajan, sääntöjen mukaan kerhossa käytettiin sisäistä kuria ja säännöt koskivat myös alaryhmää, käskyvaltasuhteet olivat selvästi esillä ja taloudellisen hyödyn tavoittelu oli määrävänä tekijänä ryhmän toiminnassa.¹⁷⁹

7.1.2 Liigaperusteen soveltamisedellytykset ja jäsenyydedellytyksen käsittely hovioikeudessa

Hovioikeus otti kantaa koventamisperusteen soveltamisedellytyksiin ja rangaistuksen mittaamiseen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota koventamisperusteen soveltamisen osalta. Hovioikeus kiinnitti huomiota järjestäytyneisyyden tiiviyyteen ja käskyvaltasuhteisiin sekä työnjaon eriytymiseen. Lisäksi hovioikeus kiinnitti huomiota rikosten luonteeseen. Ne rikokset, joita varten ryhmä oli järjestäytynyt tuli olla vakavia. Poikkeuksellisesti myös vähäisempi rikos riittää, jos se on välittömästi edistänyt liigan yhteistä toimintavelvoitetta. Liityntä rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen on oltava olemassa.¹⁸⁰

Jäsenyydedellytyksen osalta hovioikeus pohti etenkin henkilön A roolia ja liigaperusteen edellytysten täyttymistä. Rikoksen tehnyt henkilö A ei ollut Bandidos Helsinki eikä Support Helsinki -kerhojen jäsen, eikä omistanut moottoripyörää.¹⁸¹ Voiko tällaiseen henkilöön soveltaa koventamisperustetta, kun edellytetään toimintaa järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä?

Hovioikeus kiinnitti huomiota A:n tosiasialliseen toimintaan ja rooliin rikoksen tekemisessä vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Se ei siis antanut painoarvoa koventamisperusteen tulkinnassa sille, miten Bandidos Helsinki -kerho itse määrittäjä jäsenyytensä

¹⁷⁸ KKO 2011:41, sivu 4.

¹⁷⁹ KKO 2011:41, s. 5–6.

¹⁸⁰ KKO 2011:41, s. 7.

¹⁸¹ KKO 2011:41, s. 7.

ehdot. Hovioikeudessa koventamisperustetta sovellettiin A:han siitä huolimatta, ettei häntä kerhon omien jäsenmääritelmien mukaan voitu lukea jäseneksi.¹⁸²

A:n rooli huumausainerikoksen tekemisessä oli käräjäoikeuden selvityksen mukaan merkittävä. Hänen tehtäviinsä oli kuulunut yhteydenpito kerhon keskeisten henkilöiden välillä, rahoituksen hankkiminen, huumausaineen säilyttäminen, kaupoista huolehtiminen sekä rahojen tilittäminen. Tämän lisäksi A oleskeli usein Bandidos Helsinki -kerhon tiloissa. Hovioikeus määritteli A:n järjestäytyneen ryhmän tosiasialliseksi jäseneksi.¹⁸³

7.1.3 KKO:n ratkaisu ja lain tulkinta

Korkein oikeus otti kantaa alempien oikeusasteiden lain tulkintaan, jossa oikeusasteet viittasivat Euroopan unionin järjestäytyneen rikollisuuden kriteereihin kuitenkin tarkemmin määrittelemättä, mihin Euroopan unionin järjestäytyneen rikollisuuden määritelmä perustuu tai määritelmän vaikutusta lainkohtaa tulkittaessa.¹⁸⁴ Tässä yhteydessä esiin nousee normiperustan pirstaleisuus, joka vaikuttaa myös järjestäytyneen rikollisuuden tulkintaan oikeuskäytännössä. Kyseisen ennakkopäätöksen kohdalla haastavuutta lisäsi se, ettei vielä tässä vaiheessa järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmää löytynyt koventamisperusteen yhteydestä niin, että tuomioistuin olisi voinut suoraan käyttää tätä kansallista määritelmää liigaperusteen soveltamisessa.

Puitepäätös 2008/841/YOS 1 artikla sisälsi järjestäytyneen rikollisjärjestön määritelmän¹⁸⁵, mutta kansallista lainsäädäntöä ei ollut kansainvälisten sopimusten voimaansaattamisen tai Euroopan unionin yhteistyön seurauksena muutettu, minkä vuoksi näissä esiintyviä määritelmiä ei korkeimman oikeuden mukaan voitu sellaisenaan käyttää lainkohtaa tulkittaessa. Korkein oikeus ei kuitenkaan rajannut niiden käyttöarvoa kokonaan ulkopuolelle järjestäytyneisyyteen vaikuttavien edellytysten tulkinnassa. Euroopan unionin puitepäätöksen sovellettavuuteen vaikutti rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, jonka vuoksi puitepäätöksen sovellettavuus nyt kysymyksessä oleviin rikoksiin tuotti hankaluuksia. Lisäksi KKO totesi, että siltä osin kun puitepäätös saattaisi olla sovellettavissa oli huomioon otettava se, että puitepäätöksessä laaditut määritelmät yleensä tarkoitettiin määrittämään sopimuksen soveltamisalaa, eikä ne sen vuoksi olleet suoraan sovellettavissa oikeuskäytäntöön. KKO:n mukaan liigaperuste oli itsenäinen säännös.¹⁸⁶

¹⁸² KKO 2011:41, s. 7–8.

¹⁸³ KKO 2011:41, s. 7–8.

¹⁸⁴ KKO 2011:41, korkeimman oikeuden perustelut kohta 3.

¹⁸⁵ NEUVOSTON PUITEPÄÄTÖS 2008/841/YOS järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta, artikla 1.

¹⁸⁶ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 6 ja 7.

KKO päätyi siis soveltamaan koventamisperustetta ”sen omista tarkoituksesta lähtien”, mikä tarkoitti sitä, että tulkintaa haettiin ensisijaisesti säännöksen sanamuodosta ja kotimaisista esitöistä. Tässä yhteydessä rikollisryhmän yhteenliittymisen syy nousi ratkaisevaksi tekijäksi. KKO tulkitsi koventamisperusteen käytön edellytykseksi sen, mikä on ollut rikollisryhmän yhteenliittymisen nimenomaisena tarkoituksena eli järjestäytyminen vakavien rikosten tekemistä varten ja että väitetyt rikokset oli tullut tehtyä osana ryhmän järjestäytymisen perusteena ollutta toimintaa. KKO siirtyi tarkastelemaan sitä seikkaa, missä *tarkoituksessa* vastaajien syyksi luetut rikokset oli tehty.¹⁸⁷

7.1.4 Rikoksen tekotarkoituksen arviointi ja näyttöongelma korkeimmassa oikeudessa

Korkein oikeus arvioi alemmissa oikeusasteissa esitettyä selvitystä kerhojen järjestäytymisestä huumausainerikosten tekemistä varten. Korkeimman oikeuden mukaan ensisijaisesti oli arvioitava, oliko kerhojen toiminnasta ja *tehtyjen rikosten yhteydestä kerhojen toimintaan* esitetty sellaista selvitystä, että rikosten tekeminen kerhojen toiminnan yhteydessä muodostaisi perusteen koventamisperusteen soveltamiselle?¹⁸⁸

Koventamisperusteen soveltaminen edellytti korkeimman oikeuden mukaan sitä, että Bandidos Helsinki ja Support Helsinki -kerhojen pystyttiin nimenomaan näyttämään järjestäytyneen vakavien rikosten tekemistä varten. Syyttäjän selvitys alemmissa oikeusasteissa perustui tältä osin keskeisesti todistajana kuullun rikosylikonstaapelin lausuntoon. Korkeimman oikeuden mukaan todistajan kertomus ei ollut yksinomaan riittävä näytöksi siitä, että Bandidos Helsinki ja Support Helsinki -kerhot järjestäytyivät huumausainerikosten tekemistä varten.¹⁸⁹ Ongelmaksi muodostui siis *näytön riittämättömyys* tältä osin.

Korkeimman oikeuden mukaan törkeiden huumausainerikosten tekemistä sinänsä voidaan pitää koventamisperusteessa tarkoitettuina vakavina rikoksina.¹⁹⁰ Ongelma oli kuitenkin kerhojen toimintaa koskevan selvityksen vähäisyys, minkä vuoksi arvio edellytyksen täyttymisestä tuli perustaa siihen, osoittavatko vastaajien syyksi luetut rikokset kerhojen järjestäytyneisyyttä rikosten tekemistä varten?¹⁹¹

¹⁸⁷ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 8 ja 10.

¹⁸⁸ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 7.

¹⁸⁹ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 13.

¹⁹⁰ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 16.

¹⁹¹ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 15.

Arvioinnin kannalta keskeisessä asemassa oli nyt se, *sopivatko rikokset tekojensa ja vakavuutensa puolesta järjestäytyneen ryhmän rikollisuudeksi ja oliko rikokset tehty osana kerhojen toimintaa?* Osana kerhojen toimintaa -kriteerin kohdalla korkein oikeus pohti seuraavaa¹⁹²:

Oliko aloite rikoksiin tullut kerhoilta?

Ovatko rikokset hyödyntäneet tai edistäneet kerhojen väitettyä rikollista tarkoitusta?

Näyttöongelmaa syvensi se, ettei asiassa ollut kuultu muita kerhossa toimivia, esimerkiksi kerhon johtoa. Korkeimman oikeuden mukaan se, että vastaajat ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin ei yksinään riitä osoittamaan sitä, että kerhot ovat järjestäytyneitä rikollisryhmiä.¹⁹³ Kerhoissa kun järjestettiin myös laillista toimintaa, eikä rikollinen elämä ollut kerhoon liittymisen edellytys.¹⁹⁴ Myöskään se ei yksistään riitä, että vastaajat ovat toimineet kyseisten kerhojen yhteydessä.¹⁹⁵

Korkeimman oikeuden mukaan asiassa jäi näyttämättä sekin, että vastaajien tekemät rikokset olisi katsottu tehdyn kerhon nimissä tai lukuun, esimerkiksi kerhojen tunnuksia hyväksikäyttäen. Lisäksi rikoshyötyä ei osoitettu tulleen suoraan kerhojen hyväksi tai jaetuksi kerhojen toimintaan osallistuneiden henkilöiden kesken. Näyttämättä jäi myös se, että vastaajien rikokset olisi tehty kerhon aloitteesta.¹⁹⁶ Asiassa oli siis monia näyttöongelmia, joiden vuoksi yksittäisten jäsenten teoista ei voitu tehdä johtopäätöksiä ryhmän toimintakokonaisuuteen liittyen tai liittää rikollista toimintaa muihin ryhmän toimintakokonaisuuteen laajemmin koventamisperusteella vaaditulla tavalla.

Korkeimman oikeuden lopputulos oli se, etteivät Bandidos Helsinki tai Support Helsinki -kerhot olleet rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisia järjestäytyneitä rikollisryhmiä.¹⁹⁷ Ennakkotapaus selkeytti siis ainakin näyttöön liittyviä keskeisiä edellytyksiä koventamisperusteen soveltamisen kannalta. Korkein oikeus antoi painoarvoa nimenomaan ryhmän järjestäytymistarkoitukselle.

Tapauksen yhteydessä mielenkiintoista olisi ollut tietää (jos ryhmät olisi luettu järjestäytyneiksi rikollisryhmiiksi) millaisen suhtautumisen A:n osallisuus sekä ”tosiasiallista toimintaa” olisi saanut korkeimmalta oikeudelta ja olisiko A voitu katsoa järjestäytyneen rikollisryhmän jäseneksi? Kysymykseen vastaaminen olisi luonut tulkintaohjeen siitä, missä määrin näennäisesti ryhmän ulkopuolisia henkilöitä voidaan lukea ryhmän jäseniksi heidän oman osallisuutensa perusteella.

¹⁹² KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 15.

¹⁹³ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 18.

¹⁹⁴ KKO 2011:41, sivu 4.

¹⁹⁵ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 20.

¹⁹⁶ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 19.

¹⁹⁷ KKO 2011:41, KKO perustelut kohta 20.

7.2 KKO 2013:90: Liigaperusteen soveltamisedellytysten tulkinta ja riittävä näyttö

Ennakkopäätös KKO 2013:90 eroaa ennakkopäätöksestä KKO 2011:41 etenkin siinä, että korkein oikeus pysti lausumaan laintulkinnassaan myös neuvoston puitepäätöksestä 2008/841/YO järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta. Ennakkopäätöksessä mainitut rikokset sijoittuivat ajallisesti puitepäätöksen 2008/841/YOS antamisen jälkeiseen aikaan, minkä takia puitepäätöstä voitiin käyttää kansallisen lain, esitöiden ja oikeuskirjallisuuden rinnalla tulkittaessa lakia. *Yhdenmukaisen tulkinnan periaatteen* mukaisesti kansallisen tuomioistuimen on tulkittava kansallista lakia puitepäätöksen sanamuodon ja tarkoitusperien mukaisesti¹⁹⁸. Kyseistä puitepäätöstä ei voitu huomioida tällä tavoin vielä ennakkopäätöksen KKO 2011:41 kohdalla.

Korkein oikeus käsitteli ennakkopäätöksessä koventamisperusteen soveltamista sekä rangaistuksen mittaamista. Vastaajat kuuluivat rikosentekohetkellä moottoripyöräkerhoon nimeltä Cannonball MC (jatkossa CMC). Eräiden vastaajien kohdalla valituslupa korkeimpaan oikeuteen myönnettiin joko koventamisperusteen tai rangaistuksen mittaamisen osalta. Kolmen vastaajan osalta valituslupa myönnettiin sekä koventamisperusteen soveltamisen että rangaistuksen mittaamisen osalta. Ennakkopäätöksessä käsiteltävänä oleviin rikoksiin kuului muun ohella murhan yritys.¹⁹⁹

7.2.1 Liigaperusteen soveltamisedellytysten tulkinta alemmissa oikeusasteissa

Käräjäoikeus katsoi tuomiossaan, että vastaajista kaksi (A ja B) olivat syyllistyneet surmaamisyritykseen ja yksi (L) suunniteluun, valmisteluun sekä toteuttamisyritykseen. Käräjäoikeus otti harkinnassaan huomioon *kostomotiivin*. Kostomotiivissa oli kyse syyttäjän käsityksen mukaan ryhmän jäsenten välisestä aiemmasta kahakoinnista, jossa X (surmaamisyrityksen uhri) oli yrittänyt puukottaa R:ää (kuului ryhmän johtoon). X oli myös julkaissut Facebookissa kirjoituksia CMC:sta ja sen yksittäisistä jäsenistä. Kirjoituksia pidettiin ryhmän keskuudessa loukkaavina. CMC oli sittemmin erottanut Y:n ryhmästä ja X erosi ryhmästä itse. CMC oli vaatinut X:ää ja Y:tä suorittamaan 15 000€ erorahat. X:n mukaan CMC oli hänelle velkaa.²⁰⁰

Syyttäjä vaati ryhmän johtoon kuuluneelle kahdelle muulle vastaajalle U:lle (CMC:n presidentti) ja R:lle (CMC:n alikersantti) rangaistusta sillä perusteella, että surmaamisyritys oli perustunut heidän antamaan toimeksiantoon, käskyyn tai kehotukseen. Käräjäoikeus kuitenkin hylkäsi syytteet konkreettisen näytön riittämättömyyden vuoksi. Käräjäoikeuden mukaan tapauksessa ollut

¹⁹⁸ Pupino-tuomio, C-105/03, kohta 43.

¹⁹⁹ KKO 2013:90, s. 1.

²⁰⁰ KKO 2013 90, S.1.

runsaskaan näyttö motiivin olemassaolosta, hierarkia- ja kulttuuriselvityksestä ja indisiotodisteista ei riittänyt tuomitsemiskynnyksen ylittämiseen. Samalla jäi myös näyttämättä, että A, B ja L olisivat tehneet teon CMC:n lukuun. Lopullisessa tuomiossaan käräjäoikeus luki A:n, B:n ja L:n syyksi kaksi tapon yritystä ja lisäksi A:n ja B:n syyksi ampuma-aserikoksen.²⁰¹

Koventamisperusteen soveltaminen A:n, B:n ja L:n kohdalla olisi käräjäoikeuden mukaan edellyttänyt sitä, että rikokset olisi pystytty näyttämään tehdyn CMC:n nimissä tai lukuun. Asiassa ei ollut käräjäoikeuden mukaan kertynyt riittävän asteista selvitystä edellä mainitusta. Pelkkä järjestöön kuuluminen ei riittänyt koventamisperusteeksi. Lisäksi A:lla ja B:llä ei ollut rikosrekisterissä aikaisempia vankeusrangaistuksia. Käräjäoikeuden mukaan selvitystä ei esitetty siitä, että CMC olisi perustettu tai myöhemmässä vaiheessa järjestäytynyt käsiteltävänä olevien tekojen kaltaisten vakavien rikosten tekemistä varten, eikä että edellä mainittu järjestäytyminen olisi nyt tuomittavana olevien rikosten syy.²⁰² Eli liitanta kyseisen teon ja ryhmän välillä jäi toteen näyttämättä.

Järjestäytymisen osalta todistajana käräjäoikeudessa kuultiin keskusrikospoliisissa tiedusteluosastolla työskennellyttä rikosylikonstaapelia, joka teki töitä järjestäytyneen rikollisuuden seurantarivissä. Käräjäoikeudessa selvitetty näyttö motiivista, hierarkia- ja kulttuuriselvityksestä sekä indisiotodisteista perustui pitkälti todistajana kuullun rikosylikonstaapelin lausuntoon.²⁰³ Todistelun osalta KKO 2013:90 tapauksesta on löydettävissä yhtäläisyyksiä aiemman ennakkotapauksen KKO 2011:41 kanssa.

Tapauksessa iso osa todistelusta perustui nimenomaan rikosylikonstaapelin todistajanlausuntoon sekä poliisin esitutkimateriaaliin rikollisryhmästä, sen järjestäytymisestä ja toimintatavoista. Ongelmaksi näyttäisi oikeuskäytännön osalta tällöin muodostuvan se, että yksipuolinen näyttö rikollisryhmän toiminnasta tuottaa vaikeuksia teon ja ryhmän toimintakokonaisuuden yhteen liittämässä. Näytön arviointi ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ja riippuu usein myös sitä käsittelevästä tuomioistuimesta, kuten seuraavaksi tulemme huomaamaan.

Hovioikeus katsoi käräjäoikeudesta poiketen, että CMC täytti rikollisryhmäksi luokittelun edellytykset ja että koventamisperusteen edellytykset täytyivät kolmen vastaajan (A:n, B:n ja S:n) kohdalla. A:n ja B:n syyksi luettiin kaksi murhan yritystä, mutta L:n kuoleman johdosta lausunnon antaminen rangaistusvaatimuksista hänen kohdallaan raukesi. S:n syyksi luettiin avunanto törkeään pahoinpitelyn yritykseen.²⁰⁴ Hovioikeuden mukaan surmaamisyritykset oli tehty vakaasti harkiten ja erityisen suunnitelmallisesti. Teot olivat kostotoimia ja henkilöiden vahingoittumattomuus sattumanvaraista. A oli hovioikeuden mukaan suuremmassa vastuussa murhan yrityksistä kuin B, koska A oli ampunut

²⁰¹ KKO 2013 90, s. 4.

²⁰² KKO 2013:90 s. 2.

²⁰³ KKO 2013:90, s. 2 ja 4.

²⁰⁴ KKO 2013:90, s. 2.

useampia laukauksia useampaan otteeseen.²⁰⁵ Hovioikeus siis perusti arvionsa rikollisryhmän järjestäytyneisyydestä syytteessä mainittuihin rikoksiin ja siihen, osoittivatko ne järjestäytyneisyyttä vakavien rikosten tekemistä varten.

Hovioikeus katsoi tarpeelliseksi arvioida, *missä tarkoituksessa* vastaajien syyksi luetut rikokset oli tehty. Keskeistä koventamisperusteen kannalta oli selvittää, että yhteenliittyminen oli tapahtunut nimenomaan vakavien rikosten tekemistä varten ja että väitetyt rikokset oli tehty osana ryhmän järjestäytymisen perusteena ollutta toimintaa. Hovioikeus perusteli eriävää kantaansa sillä, että CMC oli itsenäinen moottoripyöräkerho ja useilla sen jäsenillä oli aikaisempia tuomioita muun muassa vakavista huumausaine- ja väkivaltarikoksista sekä omaisuus- ja talousrikoksista. Tätä ei voitu pitää hovioikeuden mielestä sattumanvaraisena.²⁰⁶ Lain esitöiden mukaan esimerkiksi huumausainerikoksia voidaan pitää lainkohdassa tarkoitettuina vakavina rikoksina.²⁰⁷

Näyttöä arvioidessaan hovioikeus tuli siihen tulokseen, että syyttäjän toimittama näyttö ryhmän *hierarkkisuudesta, käskyvaltasuhteista, työnjaosta ja tiiviistä keskinäisestä suhteesta* oli riittävää. Jäsenten tehtävät jakautuivat jäsenyysaseman mukaan niin, että korkeammassa asemassa olevalla oli määräysvalta. Tätä järjestystä tuettiin sisäisellä kurilla. Ryhmällä oli käytössään myös ulkoisia tunnuksia (jengiliivit ja prosenttimerkit) ja kostotoimet olivat pikemminkin sääntö kuin poikkeus.²⁰⁸

Se seikka, että rikollisryhmän tekemän kostotoimen täytyi olla ankarampi mitä alkuperäisen teon vaikutti hovioikeuden tulkintaan niin, että hovioikeus piti ilmeisenä sitä, että käskyn oli ollut tultava hierarkkisesti korkeammalta taholta. Teon luokittelua puolsi myös se, ettei A:lla ja B:llä ollut henkilökohtaisia riitoja X:n ja Y:n kanssa, vaan he olivat pyrkineet pikemminkin parantamaan omaa asemaansa ryhmän hierarkiassa. Tekojen katsottiin edistäneen ryhmän rikollista tarkoitusta. Lisäksi rikosten vakavuuden sekä tekotavan katsottiin viittaavan järjestäytyneeseen rikollisuuteen.²⁰⁹

Käräjäoikeuden ja hovioikeuden tuomioiden välisenä erona oli se, että hovioikeus perusti koventamisperusteen soveltamisen nimenomaan tehtyjen rikosten luonteeseen ja niiden tekemistarkoitukseen. Hovioikeus pyrki tällä tavalla tehtyjen rikosten luonteesta käsin osoittamaan niiden liitynnän järjestäytyneeseen rikollisuuteen, vaikka konkreettista näyttöä johdon käskystä surmaamisyriitykseen ei ollut. Käräjäoikeus ei näyttöongelmien vuoksi soveltanut koventamisperustetta. Valittu tulkinta johti tuomioistuinten välillä päinvastaiseen ratkaisuun.

²⁰⁵ KKO 2013:90, s. 3.

²⁰⁶ KKO 2013:90, s. 5.

²⁰⁷ HE 125/1975 II vp s. 11 - 12 ja HE 44/2002 vp s. 191 – 192.

²⁰⁸ KKO 2013:90, s. 5.

²⁰⁹ KKO 2013:90, s. 3.

7.2.2 KKO:n ratkaisu ja laintulkinta järjestäytymisestä

Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksen 2008/841/YOS merkitys koventamisperusteen soveltamisessa. KKO totesi, ettei puitepäätöksen 3 artiklasta ole johdettavissa tulkintaohjetta koskien koventamisperusteen soveltamisen edellytyksiä, koska artikla liittyy järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen (osallistumissäännös). 1 artiklassa oleva määritelmäsäännös otettiin laintulkinnassa huomioon kansallisen lain rinnalla niin, että rikoslakiin sisältyvään *yhteenliittymisen tarkoitusta koskevaan vaatimukseen* kiinnitettiin erityistä huomiota, vaikkei se sisältynyt puitepäätökseen.²¹⁰

Korkein oikeus poisti ratkaisussaan koventamisperusteen soveltamista koskevan lausunnon mutta korotti A:lle ja B:lle tuomittuja rangaistuksia. KKO katsoi, ettei asiassa ollut esitetty riittävää näyttöä siitä, että CMC olisi koventamisperusteessa tarkoitettulla tavalla järjestäytynyt vakavien rikosten tekemistä varten. Näin ollen koventamisperusteen soveltamiselle ei ollut edellytyksiä.²¹¹

Todistajana toiminut rikosylikonstaapeli toi oikeuskäsittelyn aikana esiin Turun hovioikeuden ratkaisun 1307 R 08/1889, jossa CMC oli katsottu järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi. Tapauksessa paikallinen moottoripyöräjengi oli joutunut CMC:n kiristyksen kohteeksi.²¹² Korkeimman oikeuden mukaan järjestäytymisharkinta tiettyä rikosta varten tehdään kuitenkin aina tapauskohtaisesti, eikä vanhasta tuomiosta voi automaattisesti päätellä järjestäytymisen toteutumista uuden asian yhteydessä. Se, että CMC oli aikaisemmin luokiteltu järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi Turun hovioikeuden tuomiossa ei saanut nyt käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta positiivista oikeusvoimavaikutusta, eikä ryhmää voitu automaattisesti luokitella järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi.²¹³ Edellä mainittu korostaa koventamisperusteen soveltamistilanteissa tapauskohtaista harkintaa entisestään²¹⁴. Korkeimman oikeuden mukaan tuomiolla oli kuitenkin todistusvaikutus koventamisperusteen sovellettavuuden arvioinnissa.²¹⁵ Turun hovioikeuden tuomio ei siis jäänyt korkeimmalta oikeudelta täysin huomioimatta.

Oikeuskirjallisuudessa olennaista on ryhmän todellinen rikollinen toiminta, luonne ja organisointitapa. Tarkastelussa pääpainon tulee olla rikosten tekemisajankohdassa ja tulevaisuuden tarkoituksissa. Näytön kannalta vaikeuksia tuottaa monesti näytön esittäminen alkuperäisestä perustamistarkoituksesta. Rikollisryhmissä tuskin tällaista tarkoitusta dokumentoidaan

²¹⁰ KKO 2013:90, korkeimman oikeuden perustelut, kohdat 13–14.

²¹¹ KKO 2013:90, korkeimman oikeuden perustelut, kohta 30..

²¹² KKO 2013:90, s. 2.

²¹³ KKO 2013:90, korkeimman oikeuden perustelut kohta 21.

²¹⁴ Palo, 2010, s. 196.

²¹⁵ KKO 2013:90, korkeimman oikeuden perustelut kohta 21.

perustamissopimukseen tai muuhun vastaavaan.²¹⁶ Yhtenäistämisuudistusta koskeissa lain esitöissä oikeustilaan on tältä osin selvennetty ja uudistuksen jälkeisiin rikoksiin järjestäytymiskriteerin täyttymisessä ratkaisevaa ei enää ole ryhmän järjestäytymisen alkuperäinen tarkoitus eikä myöskään se, onko ryhmä toiminut perustamisen jälkeen pitkään lainmukaisesti. Järjestäytymistarkoitusta selvitettäessä olennaista on *ryhmän tosiasiallinen toiminta* ja siitä saatu selvitys.²¹⁷

Lain esityöt mahdollistavat koventamisperusteen soveltamisen myös sellaiseen henkilöön, jolla ei ole aikaisempaa rikostaustaa. Yhtenäistämisuudistuksen jälkeen lain esitöissä mainitaan, ettei jäsenten rikosrekistereistä voida tehdä ratkaisevia päätelmiä. Yhtenäistämisuudistuksessa todetaan, että määritelmäsäännöksen edellytykset tulee arvioida sillä perusteella, milloin niiden voidaan katsoa kokonaisuutena arvioiden toteutuvan.²¹⁸

Rikollisryhmäksi luokittelun kriteeri vakavien rikosten tekemistä koskevasta tarkoituksesta pitää sisällään:

*Rikosten realistisen tekemistavoitteen ja
Rikoksen tekemisuhan todellisuuden*

Kriteeri täyttyy, jos rikosten tekemisestä on konkreettisia suunnitelmia liittyen kohteisiin, tekotapaan tai tekoajankohtaan. Ryhmän tarkoitusperän tulee olla aina joltain osin rikosten tekeminen, mutta ryhmällä voi olla muitakin yhdessä olemisen tarkoituksia.²¹⁹ Ryhmän tarkoituksen arvioinnissa tulee ottaa huomioon ryhmän nykyinen tosiasiallinen toiminta, eikä ryhmän alkuperäistä tarkoitusta tule ottaa huomioon, jos se on muuttunut ajan saatossa.²²⁰

Oikeuskirjallisuuden mukaan järjestäytyminen yhden rikoksen tekemiseksi ei ole riittävää, joten tilapäinen järjestäytyminen jää säännöksen soveltamisen ulkopuolelle. Lisäksi rikosten tulee olla laadultaan vakavia. Koventamisperusteen edellytyksenä ei kuitenkaan ole se, että rikokset olisivat toteutuneet vakavina. Rikollisryhmän rikollisten päämäärien edistäminen riittää.²²¹

Järjestäytymisen tiiviiden on käytävä ilmi myös käskyvaltasuhteista, työnjaon eriytyneisyydestä ja ryhmän toimimisesta yhteisen suunnitelman mukaan. Esimerkiksi näpistelevä nuorisojoukko jää koventamisperusteen soveltamisen ulkopuolelle edellä mainitusta syystä.²²² Todistajan mukaan

²¹⁶ Palo, 2010, s. 180.

²¹⁷ HE 263/2014 vp, s. 39.

²¹⁸ HE 263/2014 vp, s. 32. ja Palo, 2010, s. 178.

²¹⁹ Palo, 2010, s. 173-174.

²²⁰ Palo, 2010, s. 179.

²²¹ Palo, 2010, s. 175.

²²² Palo, 2010, s. 175.

CMC:llä oli selvät, jokseenkin muista jengeistä eriyvät käskyvaltasuhteet ja presidentillä oli suurin käskyvalta. Hierarkian laiminlyönnistä seurasi ryhmän sisällä sanktio.²²³

Näyttäisi siltä, että rikollisryhmän sisäisiin väkivallantekoihin sekä kuritoimiin, jotka kohdistuvat ryhmän jäsenen tai entiseen jäsenen, koventamisperusteen soveltaminen oli jokseenkin hankalaa. Ongelmallisen tilanteesta teki tarvittavan näytön hankkiminen ryhmän rikollisesta tarkoituksesta ja ryhmän järjestäytyneisyydestä rikosten tekemistä varten. Yhtenäistämisuudistusta koskevissa lain esitöissä lainsäätäjän tahtoa ja kostorikoksiin liittyviä tilanteita on pyritty selventämään ottamalla nimenomainen maininta kostotyyppisistä rikoksista. Koventamisperustetta on tarkoitettu sovellettavaksi myös kostotyyppisiin rikoksiin, joita usein esiintyy ryhmän nykyisten ja entisten jäsenten välillä. Tällöin ryhmän toimintatarkoitukseen tulee sisältyä määritelmän edellytykset muuten toteuttavien kostorikosten tekeminen.²²⁴

Lisäksi korkein oikeus on todennut, että rikokset, joihin koventamisperustetta on tarkoitettu sovellettavan sisältää yleensä taloudellisen hyödyn tavoittelua. Syyksi luettujen rikosten perusteella ei tässä tapauksessa voida tehdä ratkaisevia päätelmiä yhteen liittymisen rikollisesta tarkoituksesta. Muunlaisten rikosten suunnittelusta ei myöskään ole selvitystä.²²⁵ Koventamisperusteen soveltamisedellytyksiä ei siis voi perustaa tässä tapauksessa hovioikeuden tuomiossa tarkoitettulla tavalla syyksi luettujen rikosten luonteeseen ja tekemistarkoitukseen.

7.2.3 Johdon käsky ja todistaminen oikeuskäytännössä

Ryhmän johtajalla tarkoitetaan henkilöä, joka organisoii ryhmän toimintaa, suunnittelee rikoksia ja antaa rikosten tekemistä koskevia käskyjä ja määräyksiä. Jos johtaja itse osallistuu täytäntöönpanon suorittamiseen, hänen toimintansa rinnastuu ryhmän jäsenten osallisuuteen. Johtaja voi painostaa rikoksen tekemiseen esim. käskemällä, palkkaamalla tai muun laisella tahalliseksi taivuttelulla. Yllytys vastaa monesti parhaiten käskynantorooliin ja yllyttäjään sovelletaan yhtä ankaraa latitudia kuin tekijään. Jos johtajan osuutta voidaan pitää merkittävänä rikossuunnitelman toteutumisen kannalta, voidaan häntä pitää myös tekijäkumppanina.²²⁶

Lainsäädännöstä löytyvät vastuumuodot soveltuvat hieman heikosti ryhmän johtajiin. Nykyisin yksittäisen rikoksen tekemistä koskevan määräyksen antamisen toteuttaminen oikeudessa on hankalaa. Yllytykseksi tai tekijäkumppanuudeksi määrittelyllä ei kuitenkaan ole merkitystä rangaistusta

²²³ KKO 2013:90, s. 1.

²²⁴ HE 263/2014 vp, s. 30.

²²⁵ KKO 2013:90, korkeimman oikeuden perustelut, kohta 29.

²²⁶ Palo, 2010, s. 331–332.

määritettäessä, koska niihin käytetään samaa asteikkoa.²²⁷ Edellä mainittujen kriteerien ja niistä johtuvien näyttöongelmien vuoksi rikollisryhmän johtajat joutuvat harvoin vastuuseen teoistaan. Näytön hankkiminen muodostuu vaikeaksi muun muassa ryhmäkurin ja luottohenkilöiden käyttämisen vuoksi.²²⁸

7.3 KKO 2018:89: Yhtenäistämisuudistuksen vaikutus liigaperusteen soveltamiseen

KKO 2018:89 on ensimmäinen korkeimman oikeuden antama ennakkopäätös yhtenäistämisuudistuksen jälkeiseltä ajalta. Uudistuksen tavoitteina oli yhtenäistää sääntelyä, selkeyttää säännösten soveltamisalaa ja helpottaa niiden soveltamista. Lisäksi uudistuksella pyrittiin sääntelyn ymmärrettävyyden lisäämiseen ja sovellettavuuden helpottamiseen.²²⁹ Ennakkopäätöksen tarkastelussa tutkin koventamisperusteen sovellettavuuden lisäksi sitä, onko yhtenäistämisuudistuksessa tavoitellut vaikutukset pystyty saavuttamaan käytännön tasolla.

Ennakkotapauksessa KKO 2018:89 ulkomaalaisten tekemien omaisuusrikoksien vyyhti käsitti seuraavat seikat: henkilö C lähetti A:n ja B:n Latviasta Suomeen varastamaan perämoottoreita. C oli sopinut D:n kanssa, että A ja B toimittavat moottorit D:lle. D oli säilyttänyt moottoreita Suomessa ja kuljettanut ne Latviaan, jossa C oli myynyt ne. Käsiteltävänä oleviin rikoksiin lukeutui useita törkeitä varkauksia ja niiden yrityksiä. Korkeimman oikeuden käsiteltävänä oli kysymys koventamisperusteen soveltamedellytyksistä. Valituslupa koventamisperusteen soveltamisen osalta myönnettiin sekä A:lle että B:lle.²³⁰

7.3.1 Liigaperusteen soveltaminen alemmissa oikeusasteissa

Käräjäoikeus päätyi tuomiossaan soveltamaan rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan koventamisperustetta ja katsoi, että liigaperuste tulee sovellettavaksi 1.10.2015 jälkeen tehtyihin rikoksiin. Rikokset katsottiin tehdyn osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Myös hovioikeus päätyi soveltamaan koventamisperustetta 1.10.2015 jälkeen tehtyihin rikoksiin. A:n kohdalla aikavälillä 9.3.2015–7.9.2016 tehtyihin rikoksiin lukeutui peräti 23 törkeää varkautta, kaksi törkeän varkauden yritystä, 55 varkautta sekä varkauden yritys, näpistys ja väärennys. B:n tekemiin rikoksiin aikavälillä 8.9.2015–19.5.2016 lukeutui 13 törkeää varkautta, törkeän varkauden yritys ja 29 varkautta.

²²⁷ Palo, 2010, s. 335.

²²⁸ Palo, 2010, s. 332.

²²⁹ HE 263/2014, s. 26–27.

²³⁰ KKO 2018:89, s. 1.

C oli lainvoimaisesti tuomittu tekijänä osallisuudesta edellä mainittuihin anastustekoihin ja D ammattimaisesta kätkemisrikoksesta ajalla 9.3.2015–7.9.2016.²³¹

Hovioikeus otti koventamisperusteen soveltamisedellytysten käsittelyssä huomioon seuraavat asiat: 1.10.2015 jälkeen vastaajat olivat tehneet rikoksia yhteistoiminnassa lähes vuoden ajan, vastaajien työnjako oli eriytynyttä ja suunnitelmallista, kiinnijäämisriskiä oli pyritty vähentämään konkreettisin teoin, rikollisessa toiminnassa pyrittiin hyödyntämään D:n laillista liiketoimintaa. Lisäksi ryhmän järjestäytyneisyyttä puolsi ryhmän mahdollisuus jatkaa toimintaansa pitkään ilman kiinnijäämistä.²³²

B:n osalta hovioikeus lausui lisäksi, että B:n oli tullut olla tietoinen C:n ja D:n rooleista rikollisryhmän toiminnassa, koska B oli muun muassa ollut A:n mukana toimittamassa anastettua omaisuutta D:lle ja esitutkinnassa maininnut ryhmän jäseniä kysyttäessä A:n, C:n ja D:n. Toisaalta B on valituksessaan korkeimpaan oikeuteen todennut, että hän on ollut vain keikkamiehenä ja ainoastaan tekemisissä A:n kanssa.²³³

7.3.2 KKO:n laintulkinta ja sovellettavat oikeussäännöt

Korkein oikeus pohti tapauksessa kahta asiaa: ensinnäkin sitä, onko ryhmä luokiteltavissa järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi (määritelmäsäännöksen täytyminen) ja toisekseen jos on, niin onko käsiteltävänä olevat rikokset tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa²³⁴. Muutoksenhakijat ovat valituksessaan korkeimpaan oikeuteen katsoneet, ettei kyseessä ole koventamisperusteen mukainen järjestäytynyt rikollisryhmä. He perustelivat kantaansa muun muassa käskyvaltasuhteiden, hierarkian, työnjaon ja yhteistuumaisuuden puuttumisella ryhmän toiminnasta.²³⁵

Korkein oikeus totesi laintulkinnassaan, samoin kun KKO 2013:90, ettei puitepäätöksen 3 artiklasta voida johtaa tulkintaa koventamisperusteen kohdalla, koska 3 artikla koskee järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista tai toiminnasta sopimista. Soveltamista koskevaa tulkintaohjetta tuli siis edelleen hakea ensisijaisesti säännöksen sanamuodosta ja sen omista kotimaisista esitöistä.²³⁶ Korkein oikeus kuitenkin totesi, että koventamisperusteen yhteydessä olevaa määritelmäsäännöstä olisi tulkittava samalla tavalla sekä osallistumisrikoksen (rikoslain 17 luvun 1 a §)

²³¹ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 1–3

²³² KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 4–5.

²³³ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 4–5 ja 7.

²³⁴ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 28.

²³⁵ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 7.

²³⁶ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 11 ja 12, kts. myös HE 263/2014 vp s. 26 ja 31 sekä LaVM 35/2014 vp s. 3.

että koventamisperusteen (rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohta) kohdalla. Tulkinta on johdettavissa määritelmäsäännöstä koskevasta yhtenäistämisuudistuksen tavoitteesta, jonka mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmää pyrittiin yhdenmukaistamaan rikoslain sisällä.²³⁷

Korkein oikeus totesi laintulkinnan yhteydessä, että puitepäätos ja Palermon sopimus tulee ottaa huomioon *järjestäytyneen rikollisryhmän käsitettä* tulkittaessa. Puitepäätos ja Palermon sopimus eroavat rikoslain määritelmäsäännöksestä siinä, että niissä *”jäsenytyneellä yhteenliittymällä tarkoitetaan ryhmää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten”*. Jäsenillä ei tarvitse olla nimenomaisesti määriteltyjä tehtäviä, jäsenyyden ei tarvitse olla jatkuvaa ja rakenteen ei tarvitse olla kehittynyt.²³⁸

7.3.3 KKO: Ensimmäinen edellytys – Määritelmäsäännöksen täytyminen

Rikoslain määritelmäsäännöksessä on KKO:n mukaan asetettu viisi edellytystä, joiden kaikkien on täytyttävä²³⁹:

1. *Vähintään kolme jäsentä*
2. *Ryhmän tulee pysyä koossa riittävän pitkän ajan*
3. *Ryhmän tulee olla rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä*
4. *Jäsenet tekevät rikoksia yhteistuumin*
5. *Ryhmän tulee toimia tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai laissa erikseen mainittuja rikoksia.*

Lisäksi seuraavat vaatimukset voidaan katsoa sisältyvät rikoksen tekemiseen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa²⁴⁰:

*Rikos on katsottu ryhmän hyväksymäksi,
Se on tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä,
Rikos on ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen,
Rikos voidaan katsoa tehdyksi ryhmän eikä rikoksentekijän itsensä lukuun,
Tekijä on edellä mainituista seikoista tietoinen*

²³⁷ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 11–12.

²³⁸ Neuvoston puitepäätos 2008/841/YOS järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta, artikla 1, United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto, s. 5 (artikla 2) ja KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 14 ja 15.

²³⁹ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 16.

²⁴⁰ HE 263/2014 vp, s. 29 ja KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu kohta 27.

Säännöksen kannalta kiistatonta on määritelmän ensimmäisen ja toisen kohdan toteutuminen. Ryhmässä on rikoksentekeajikana ollut mukana kolme vakinaista jäsentä (A, C ja D) sekä B, joka on toiminut apumiehenä yli kymmenessä törkeässä varkaudessa ja lähes 30 varkaudessa ja siten ollut mukana ryhmän toiminnassa. KKO katsoi myös, että ryhmän ajallista kestoa koskeva vaatimus täyttyi, sillä ryhmä on tehnyt rikoksia kevästä 2015 syksyyn 2016 saman toimintaperiaatteen mukaisesti (anastamalla perämooottoreita). Lisäksi vastaajien syyksi luettujen törkeiden varkauksien vuoksi rikosten vakavuutta koskeva edellytys täyttyi (kohta 5).²⁴¹

Sekä rikoslain koventamisperusteessa että puitepäätöksessä järjestäytyneeltä rikollisryhmältä edellytetään rakenteen kannalta *jäsentynyttä yhteenliittymää*. Puitepäätöksessä ei edellytetä, että jäsenille olisi määritelty nimenomaisia tehtäviä tai kehittyneisyyttä ryhmärakenteelta. Palermon sopimuksen 2 artiklan c kohdan mukaan, jäsenillä ei tarvitse olla muodollisesti määriteltyjä tehtäviä eikä ryhmällä pitkälle kehittyneitä sisäistä rakennetta. Myöskin rikoslain esityöt mahdollistavat tilanteen, jossa ryhmällä ei ole tiukkoja hierarkkisia käskyvaltasuhteita ja pitkälle eriytyneitä työnjakoa.²⁴²

KKO erotti tuomiossaan rikollisryhmän yksittäisistä rikollisista, jotka hyödyntävät toisiaan yksittäisen rikoksen tai rikosten tekemisessä. Toisiaan hyödyntävien yksittäisten rikoksentekeajiköiden kohdalla puhutaan yleensä rikoksentekeajiköiden *tavanomaisesta yhteistoiminnasta*, eikä se vielä osoita tekijöiden järjestäytymistä rikollisryhmäksi. Keskeistä on arvioida, pystyykö ryhmä rakenteensa puolesta tekemään rikollista toimintaa koskevaa päätöksentekoa ja ryhtymään tehtyjen päätösten toteuttamiseen. Arviointia ohjaavia seikkoja ovat tällöin jäsenten työnjako, ryhmän toiminnassa tehtyjen ja tehtäväksi aiottujen rikosten määrä, laatu sekä tekoajankohdat.²⁴³

KKO lausui ryhmän jäsentyneisyyden osalta, että vastaajien syyksi luettuja rikoksia on useita. A oli matkustanut Suomeen rikosten tekoajikana noin 20 kertaa. Näistä seikoista johtuen KKO ei katsonut ryhmän muodostuneen satunnaisesti rikosten välitöntä tekemistä varten.²⁴⁴ KKO kiinnitti huomiota myös ryhmän jäsenten väliseen työnjakoon ja tehtävien luonteeseen, jotka mahdollistivat rikollisen toiminnan. Rikostentekepääätösten ja niiden suunnitelmallisen toteuttamisen kannalta keskeisiä seikkoja olivat KKO:n mielestä rikosten lukumäärä, samanlainen toistuva tekotapa ja rikosten vakavuus. Kaikki edellä mainitut seikat viittasivat järjestäytyneeseen rikollisryhmään.²⁴⁵

²⁴¹ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 29 –31 ja 38.

²⁴² HE 263/2014 vp, s. 31–32 ja KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 20 ja 21.

²⁴³ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 22.

²⁴⁴ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 32.

²⁴⁵ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 34.

Määritelmäsäännös edellyttää ryhmältä myös *yhteistuumaisuutta* (puitepäätöksessä ”toimivat yhdessä”). Lain tulkinta ei edellytä, että jokainen ryhmän jäsen osallistuisi yksittäisten rikosten suunnitteluun ja toteuttamiseen, mutta heidän tulee olla tietoisia siitä, että ryhmä toimii yhdessä tehdäkseen säännöksessä tarkoitettuja rikoksia.²⁴⁶

KKO katsoi, ettei kysymys ollut rikoksista, joissa yksittäiset henkilöt olisivat hyödyntäneet toisiaan, vaan järjestäytyneestä rikollisuudesta, jossa toiminta tapahtui yhteisen suunnitelman mukaisesti. Ryhmän jäsenten voidaan KKO:n mukaan olettaa olleen tietoisia toisistaan ja toistensa roolista rikosten tekemisessä. Tulkintaan vaikutti hovioikeuden tuomiosta ilmenevä selvitys ryhmän hierarkkisesta rakenteesta. Hovioikeuden tuomion mukaan C oli ollut keskeinen aloitteentekijä rikosten tekemisessä ja muun muassa ilmoittanut D:lle lähettävänsä henkilöitä Suomeen anastamaan moottoreita. B:n apumiehen asemaa vahvisti se, että hän kertoi esitutkinnassa tehneen sen mitä käskettiin. KKO totesi myös, että asiassa ilmenevät löyhemmät käskyvaltasuhteet eivät estäneet määritelmäsäännöksen soveltamista.²⁴⁷

Kansallinen määritelmäsäännös ei edellytä, että ryhmän tarkoitus olisi rikoksien tekeminen *taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn saamiseksi*. Kuitenkin sekä puitepäätöksessä että Palermon sopimuksessa rikollisryhmän määritelmä tätä on edellyttänyt, joten KKO totesi, että seikalle voitiin antaa merkitystä kokonaisarvioinnissa.²⁴⁸ Ennakkotapauksessa taloudellista hyötyä saatiin perämoottoreiden myymisellä ja hyöty jaettiin ryhmän kesken ennalta sovitun mukaisesti. Kyseinen seikka ei ollut määrittelyn edellytyksenä, mutta tuki tuomioistuimen tulkintaa järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi määrittelyssä.²⁴⁹

KKO totesi, että yhtenäistämisuudistuksen voimaantulon jälkeen lain soveltamiseen liittyi seuraavat muutokset²⁵⁰:

Ryhmän järjestäytymisen alkuperäisenä tarkoituksena ei tarvitse enää olla vakavien rikosten tekeminen.

Rikoksentekijän ei enää tarvitse olla järjestäytyneen rikollisryhmän jäsen koventamisperusteen soveltamiseksi.

²⁴⁶ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 23.

²⁴⁷ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 35–37.

²⁴⁸ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 25.

²⁴⁹ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 35 ja 39.

²⁵⁰ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 26.

Edellä mainituin perustein KKO katsoi selvitetyn, että kyseinen ryhmä täytti rikoslain määritelmäsäännöksen edellytykset ja kyseessä oli järjestäytynyt rikollisryhmä.²⁵¹

7.3.4 KKO: Toinen edellytys – Rikosten tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa

Korkein oikeus katsoi tuomiossaan, että A:lle ja B:lle syyksi luetut rikokset (perämoottoreiden kuljettaminen Latviaan sekä niiden myymisen eteenpäin) oli tehty yhteistuumin ja suunnitelmallisesti. Lisäksi rikoksista saatu taloudellinen hyöty oli jaettu ryhmän kesken ja jokaisen jäsenen katsottiin toimineen hänelle annetun tehtävän mukaisesti. KKO katsoi, että B on hovioikeudessa osoitetulla tavalla tiennyt ryhmän muista jäsenistä, Suomeen tulon syystä sekä jäsenten tehtävienjaosta. Tästä johtuen korkein oikeus katsoi, että rikokset ovat olleet *ryhmän hyväksymiä ja ryhmän lukuun tehtyjä*.²⁵²

Korkein oikeus kiinnitti huomiota myös rikosten luonteeseen. KKO:n mukaan A:n ja B:n tekemät rikokset ovat kuuluneet ryhmän toimintakokonaisuuteen. Näin oli myös väärennysrikoksen kohdalla. KKO katsoi, että rikokset oli tehty joko *noudattaen ryhmän toimintasuunnitelmaa tai ryhmän päärikosten selvittämisen vaikeuttamiseksi ja rikosten yhdistämiseksi ryhmän jäseniin*. Edellä mainituista seikoista johtuen KKO katsoi selvitetyn, että rikokset oli tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.²⁵³

Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä nostaa esiin lain esitöiden vaatimus siitä, että ryhmän jäsenen tulee tuntee ryhmän rikollinen toimintakokonaisuus ja ymmärtää oma rikoksensa osana kyseistä toimintaa. Muussa tapauksessa tehty rikos jää relevanssikriteerin ulkopuolelle.²⁵⁴ Edellä mainitulla pyritään välttämään tilanne, jossa henkilö ei ymmärrä tekemänsä rikoksen linkittymistä laajempaan rikolliseen toimintaan ja siten ankarampaan kohteluun tuomioistuimessa. Tällaisissa tapauksissa tulisikin kiinnittää huomiota etenkin apumiesten ja muiden alemmassa hierarkkisessa asemassa olevien henkilöiden tietämykseen ryhmän rikollisesta toimintakokonaisuudesta.

7.4 Johtopäätökset liigaperusteen sovellettavuudesta oikeuskäytännössä

Tapauksessa KKO 2011:41 korkein oikeus tulkitsi törkeiden huumausainerikosten ja koventamisperusteen välistä yhteyttä niin, että koventamisperusteen soveltamisessa oli

²⁵¹ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 42.

²⁵² KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohta 40.

²⁵³ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 41 ja 42.

²⁵⁴ HE 263/2014 vp, s. 30.

lähtökohtaisesti kyse eri asiasta kuin huumausainerikoksen törkeysarvioinnissa. Huumausainerikoksille tavanomainen rikosentekijöiden yhteistoiminta, jossa työnjako voi olla hyvinkin eriytynyttä, ei sellaisenaan osoita tekijöiden järjestäytymistä koventamisperusteen mukaiseksi rikollisryhmäksi. Yksittäistapauksessa samaa tosiasiallista seikkaa, esimerkiksi osallistumista huumausaineiden hallussapitoon ja levittämiseen voidaan joutua arvioimaan samanaikaisesti kummankin säännöksen kannalta.²⁵⁵ Voidaankin todeta, ettei korkeimman oikeuden tulkinta tältä osin siis poissulje kaksoiskvalifioinnin kiellosta poikkeamista oikeuskäytännössä.

KKO 2011:41 tuomion perusteella näyttökysymyksiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota, etenkin siihen, mihin järjestäytyneitä rikollisryhmää koskeva näyttö perustuu ja millä perusteella jokin tietty ryhmä voidaan luokitella järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi. Ennakkotapauksen perusteella siihen ei riittäisi yhden ulkopuolisen todistajan lausunto rikollisryhmän toiminnasta, vaikka lausunnon antanut henkilö olisi työnsä puolesta perehtynyt Suomessa toimiviin rikollisjärjestöihin.

Järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnasta on usein vaikeaa saada näyttöä itse ryhmän jäseniltä tiukan ryhmäkurin vuoksi. Lisäksi poliisin esitutkintakeinot vaativat pitkäjänteisyyttä ja hyvää ajoitusta, että konkreettista näyttöä kertyy rikoksen sekä ryhmän käskyvaltasuhteiden osalta. Optimaalisin tilanne todistelun kannalta olisi tietysti se, että poliisiviranomaisille tulisi rikoksesta tieto hyvissä ajoin, jolloin konkreettisen näytön kerääminen helpottuisi. Myös KKO 2013:90 kohdalla näyttö jäi riittämättömäksi, eikä rikollisryhmän johtoa voitu ilman varteen otettavaa epäilystä sitoa ryhmän muiden jäsenten tekemään rikokseen. Riittävän näytön saamista tukee poliisille mahdollistettujen esitutkintakeinojen laajuus. Yksityiselämän suoja kuitenkin toimii rajoittavana tekijänä esitutkintakeinojen laajuudelle. Tosiasiallisesti rikosten torjuntaan liittyvien intressien korostus on näkynyt viime aikoina yksityiselämän suojaa enemmän²⁵⁶.

Palo ottaa kantaa väitöskirjassaan näyttöä koskeviin ongelmiin. Käytännössä tilanteet ovat sellaisia, että kaikista osatekijöistä on vaikea hankkia vahvaa näyttöä. Tällaisissa tilanteissa näytön keskinäinen punninta ja kokonaisharkinta ovat keskeisessä asemassa näytön riittävyyden arvioinnissa. Myöskään laissa ei ole suoraan ilmaistu, mikä on riittävän näytön määrä langettavan tuomion saamiseksi. Näyttökynnyksen ylittyminen on siis aina tapauskohtaisesti kiinni siitä, mitä tuomioistuin voi pitää totena.²⁵⁷

Oikeuskäytännön ja syyttäjänlaitoksen kannalta asiantilaa selventäisi se, että tuomioiden perustelut olisivat mahdollisimman selvällä tavalla kirjattu jokaisen tapauksen yhteyteen. Palo ehdottaa eri

²⁵⁵ KKO 2011:41, korkeimman oikeuden ratkaisu, kohdat 22 ja 23.

²⁵⁶ Metsäranta, 2015, s. 332.

²⁵⁷ Palo, 2010, s. 196.

ominaisuuksien avointa ja analyttistä erittelyä sekä *pro et contra* -argumentointia. Epäselvissä tilanteissa painoarvon antaminen muiden kriteerien täyttymiselle sekä kokonaisarvion tekeminen kasvavat entisestään. Tässä yhteydessä voidaan myös pohtia, hankaloituuko käytännön lainkäyttö sen vuoksi, että määritelmä on liian yksityiskohtainen.²⁵⁸

Tuomion KKO 2018:89 kohdalla näyttäisi siltä, että yhtenäistämisuudistus toi tarvittavaa selkeyttä järjestäytyneitä rikollisuutta koskevaan lainsäädäntöön. Tuomioistuin käsitteli tapauksessa kahta edellytystä: määritelmäsäännöksen täyttymistä eli järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi luokittelun edellytyksiä ja rikosten tekemistä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Lisäksi kattavien esitöiden laatiminen lainsäätäjän tahdon ilmaisuna helpottaa tuomioisuuksissa tehtävää lain tulkintaa. Lainkäyttö on tällöin helpommin ennakoitavissa ja asianosaisten oikeusturva paranee, kun tiedossa on ne seikat, jotka vaikuttavat lainkäyttöratkaisuun.

²⁵⁸ Palo, 2010, s.196–167.

8. Pohdintaa

Järjestäytynyt rikollisuus on laaja ja haastava ilmiö. Ryhmien toimintatapojen ja rakenteiden selvittäminen esitutkinnassa vie aikaa sekä resursseja. Haastavuutta lisää se, että järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnassa kansainväliset elementit ovat ominaisia. Järjestäytyneet rikollisryhmät toimivat usein monen eri oikeusjärjestelmän piirissä. Kansainvälistä järjestäytymistä on pyritty hillitsemään kansainvälisen sääntelyn avulla.²⁵⁹

Sääntelyn lähentämisessä ongelmia aiheuttaa kuitenkin se, että rikosoikeus on perinteisesti nähty varsin kansallisena oikeudenalana ja pitkälti valtioiden oman suvereniteetin alaisuudessa.²⁶⁰ Oman valtiollisen suvereniteetin suojeleminen hidastaa sääntelyn lähentämistä eri valtioiden ja oikeusjärjestelmien välillä niin Euroopassa kuin maailmallakin.

EU-oikeudessa pilarijaon poistuttua Lissabonin sopimuksen jälkeen, myös rikosoikeus siirtyi jaetun toimivallan alueelle. Tällä alueella sekä jäsenvaltio että unioni voivat käyttää lainsäädäntövaltaa. Unionin oikeuden tulkintavaikutuksen vuoksi kansallinen lainsäädäntö on kuitenkin aina jossain määrin alisteista unionin oikeudelle, eikä esimerkiksi rikoslakia voi tulkita unionin sääntöjen vastaisesti. Käytännössä tämä edellyttää tinkimistä omasta suvereniteetista.²⁶¹

Kansainvälisiä piirteitä sisältävässä rikollisuudessa tarvitaan siis tehokasta yhteistyötä sekä eri viranomaisten että lainsäätäjien tasolla. Siinä missä yhden valtion kansallinen lainsäädäntö vaikuttaa järjestäytyneeseen rikollisuuteen siinä maassa, ei kansallisilla lainsäädäntömuutoksilla voida kovinkaan hyvin vaikuttaa rikollisryhmän toimintaan laajemmin. Täytyy kuitenkin todeta, että valtiolla on yleensä vahva intressi järjestäytyneen rikollisuuden tehokkaaseen torjuntaan ja oikeushyvien suojelemiseen.

EU-sääntely mahdollistaa sen, että tiettyjen lainsäädäntöinstrumenttien kohdalla jäsenvaltiot voivat suhteellisen vapaasti päättää, miten ylikansalliset vaatimukset sisällytetään kansalliseen lainsäädäntöön (sanamuoto, lainsäädännölliset ratkaisut).²⁶² Joustavuus mahdollistaa toisistaan poikkeavat lainsäädännölliset ratkaisut valtioiden kesken, vaikka ylikansallisen instrumentin säätämä tavoite lain säätämiseksi on sama. Mikäli EU-velvoitteet (ja kansainvälisten sopimusten velvoitteet) eivät ole kansallisessa lainsäädännössä vedottavissa ja sovellettavissa, heikentää se järjestäytyneen

²⁵⁹ Tapani – Tolvanen, 2019, s. 196–197

²⁶⁰ Tapani – Tolvanen, 2019, s. 196–197

²⁶¹ Tapani – Tolvanen, 2019, s. 196–197 ja 198.

²⁶² Melander, 2015, s. 83.

rikollisuuden torjuntaa ja on sitä paitsi EU-oikeuden kannalta unionin oikeuden tarkoitusperien vastainen.²⁶³

Näyttäisi kuitenkin siltä, että ylikansalliset lainsäädäntövelvoitteet ovat yhtenäistäneet lainsäädäntöä järjestäytyneen rikollisuuden alalla Euroopassa ja maailmalla (EU:n ulkopuolella toki niiden maiden kesken, jotka ovat ratifioineet Palermon sopimuksen). Parannettavaa kuitenkin varmasti löytyy esimerkiksi käytännön rikostorjunnan tasolla, josta voidaan mainita eri maiden viranomaisten välinen yhteistyö.

8.1 Tutkimustulokset

Kahden ensimmäisen KKO:n ennakkopäätöksen kohdalla riittävän näytön saaminen rikollisryhmän järjestäytyneisyyden tarkoituksesta osoittautui varsin hankalaksi. Näytön riittävyteen vaikutti myös ennen yhtenäistämisuudistusta vallinnut oikeustila, missä pirstaleinen lainsäädäntö hankaloitti sekä tuomioistuinten että poliisiviranomaisten työtä. Toki näyttökynnyksen asteeseen vaikuttaa rikosprosessissa myös väärän langettavan tuomion vahingollisuus vastaajalle ja vastaajan suojaaminen eri tavalla, mitä riita-asioissa²⁶⁴. Riittävän näytön saaminen hankaloituu, jos laissa ei ole selkeää ohjetta järjestäytyneen rikollisuuden määrittelystä ja koventamisperusteen soveltamisedellytyksistä. Tällainen tilanne on erityisen hankala esitutkintaviranomaisille sekä syyttäjälle.’

Oikeuskirjallisuudessa on omaksuttu kanta, jonka mukaan *jokaisessa rikosjutussa täytyy olla ainakin yksi kausaalinen todiste, joka muodostaa jutun lujan ytimen*. Todiste voi olla esimerkiksi todistajanlausuma tai teknisen todistelun muoto.²⁶⁵ KKO 2013:90 rikosylikonstaapelin lausunto ja rikostutkinnasta saadut todisteet eivät yksinomaan riittäneet koventamisperusteen soveltamiseen vaan KKO:n mukaan vaadittiin myös konkreettista näyttöä.

Hypoteesimetodin käyttäminen todistusharkinnassa edellyttää sen selvittämistä, kuinka tyhjentävästi eri vaihtoehtoja on selvitetty esitutkinnassa. Tästä seuraa se, ettei todistusharkintaa ole lupa perustaa yksistään poliisin näyttöön. Poliisin rooli esitutkinnassa on pääsääntöisesti hankkia näyttöä tiettyä epäiltyä vastaan eikä etsiä ja eliminoida muita tekijöitä.²⁶⁶

²⁶³ Melander, 2015, s. 83–84.

²⁶⁴ Prosessioikeus, V Todistelu, 3. Näytön arviointi, Todistustaakka, Todistustaakka siviiliproessissa, Näyttökynnys, Vertailu rikosprosessiin.

²⁶⁵ Prosessioikeus, V Todistelu, 3. Näytön arviointi, Todistustaakka, Todistustaakka rikosprosessissa, Milloin näyttöä on riittävästi langettavaan tuomioon?, Rakenteellinen näyttö.

²⁶⁶ Jokela, 2018, s. 662–663.

Tuomioissa KKO 2018:89 korkein oikeus totesi, ettei ryhmän rakennetta koskevalle edellytykselle tule asettaa liian tiukkoja vaatimuksia. KKO perustelee kantansa puitepäätöksen ja Palermon sopimuksen sanamuodoista tehdyllä tulkinnalla.²⁶⁷ Väljempien ryhmärakennemuotojen sisältyminen koventamisperusteen soveltamisalaan helpottaisi myös lisääntyvien verkostorakenteiden huomioon ottamista tuomioistuimissa.

Rikollisryhmän jäsenet saattavat myös tehdä rikoksia, jotka ovat selkeästi irrallaan ryhmän rikollisesta toimintakokonaisuudesta ja/tai täysin suunnittelemattomia²⁶⁸. Rikollisen toiminnan liittäminen ryhmän toimintakokonaisuuteen onkin ensisijaisen tärkeää koventamisperusteen soveltamisedellytysten kannalta. Näyttäisi siltä, että rikoksen kiistäminen toimintakokonaisuuteen kuuluvaksi sisältyy syytettyjen puolustukseen, näyttötaakka rikoksen kuulumisesta toimintakokonaisuuteen jääkin rikosprosessissa aina syyttäjän velvollisuudeksi (*in dubio pro reo ja syyttömyysolettama*)²⁶⁹.

Lain esitöiden mukaan rikollisryhmän ”jäsenien” tulee olla tietoisia toistensa rikoksista ja omasta panoksestaan tähän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Kuten lain esitöissäkin todetaan koventamisperusteen alainen seikka saattaa joissakin tilanteissa muuttua lieventämisperusteeksi. Tämä tekee koventamisperusteesta ongelmallisen. Tyypillinen tilanne, jossa koventamisperusteeseen vaikuttavia seikkoja voidaan pitää yhtä lailla lieventämisperusteena tulee silloin, kun tekijä on mukana rikollisessa toiminnassa muiden painostuksesta ja ryhmäkurin vaikutuksesta. Rikollisryhmille ominaista on tiukka ryhmäkuri, jonka rikkomisesta seuraa usein jonkinlainen sanktio.²⁷⁰

KKO 2013:90 jakoi hovioikeuden ja korkeimman oikeuden mielipiteet koventamisperusteen soveltamisedellytyksistä kahtia. Koventamisperusteen soveltaminen rikollisryhmän kurinpitotoimissa tapahtuneeseen rikokseen näyttäisi olevan asteen haastavampaa, koska konkreettisen näytön saaminen ja johdon liittäminen tekoon voi olla hyvinkin hankalaa ryhmän sisäisen kurin ja lojaaliuuden vuoksi.

Tiedot lain koventamis- ja lieventämisperusteiden soveltamisesta ovat ensisijaisen tärkeitä ja tulisi sisällyttää ratkaisuun mahdollisimman aukottomasti. Väitöskirjassaan Palo toteaa, että tuomioistuimet edelleen arastelevat mittaamisharkinnassa vaikuttavien seikkojen esiin tuomista.²⁷¹ Osaltaan tähän on saattanut vaikuttaa myös lainsäädännön silloinen hieman epämääräinen tila

²⁶⁷ KKO 2018:89, korkeimman oikeuden perustelut, kohta 22.

²⁶⁸ Palo, 2010, s. 70.

²⁶⁹ Prosessioikeus, V Todistelu, 3. Näytön arviointi, Todistustaakka, Yleistä todistustaakasta, Siviili- ja rikosprosessin erot.

²⁷⁰ HE 263/2014 vp, s. 30.

²⁷¹ Palo, 2010, s. 360.

järjestäytyneen rikollisuuden osalta. Tämän toivoisi kuitenkin nyt yhtenäistämisuudistuksen jälkeen muuttuvan, jotta lainsoveltaminen olisi läpinäkyvämpää. Avoimempi tiedonanto tuomion yhteydessä hyödyttäisi varmasti molempia osapuolia.

8.2 Järjestäytyneen rikollisuuden muutokset

Järjestäytyneen rikollisuuden rakenteissa ja toimintatavoissa on havaittavissa variaatioita riippuen siitä, millaisessa yhteiskunnassa rikollisryhmä toimii – ryhmän toimintatavat mukautuvat yhteiskunnassa niin, että toiminta on sille kannattavaa. Rikollisryhmien toimintatapojen muuttuminen kertoo yleensä siitä, että niiden piirissä etsitään uutta tehokkaampaa tapaa toimia.²⁷² Yleensä kyseisiä muutoksia on nähtävissä vastapainona lainsäätäjien tekemille muutoksille ja rikollisryhmien toimintaedellytysten kaventumiselle. Vaikka meillä Suomessakin on aktiivisesti toimivaa järjestäytyntä rikollisuutta, on tässäkin suhteessa hyvä verrata rikollisuuden muotoja muihin Pohjoismaihin, joiden yhteiskuntarakenteet ovat lähellä omiamme. Etenkin Ruotsissa järjestäytynt rikollisuus on viime vuosien aikana muuttanut toimintatapojaan ja tullut jollain tasolla myös näkyvämmäksi osaksi yhteiskuntaa. Ruotsin poliisin tekemän vuoden 2019 tilannekatsauksen mukaan järjestäytynt rikollisuus oli levittänyt ainakin seuraaville osa-alueilla: rikokset hyvinvointijärjestelmää vastaan, työmarkkinat, talousrikollisuus, huumausainerikollisuus, terrorismin rahoittaminen, tietoliikenne rikollisuus ja väkivaltarikollisuus.²⁷³

Ruotsissa järjestäytyneen rikollisuuden organisoima opintotukien huijaus ulkomaille, lääkärinlausuntojen väärentäminen sairausetuksien maksamiseksi sekä eläkkeen nostaminen kuolleiden henkilöiden puolesta paljastavat vain osan rikollisjärjestöjen toimintamahdollisuuksien laajuudesta²⁷⁴. Mikään toimiala ei yksiselitteisesti ole järjestäytyneen rikollisuuden vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Vaikka järjestäytynt rikollisuus ei näkyisi katukuvassa on kyse silti vakavasta rikollisuuden muodosta, jonka toimintatavat ovat hyvin alttiita yhteiskuntamuutoksille.

Lainsäädännöllisten ratkaisujen kehittäminen rikosoikeuden alalla, valvontaviranomaisten tehokas yhteistyö ja digitalisaation sekä muiden yhteiskuntamuutosten tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen on tärkeää järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Lisäksi järjestäytyneen rikollisuuden tuomien uhkien kartoittaminen on ensisijaisen tärkeää. Tuomioistuinkäsittelyä edeltävät

²⁷² Poliisihallituksen käsikirja, 2019, s. 5.

²⁷³ Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet, 2019, s. 7.

²⁷⁴ Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet, 2019, s. 9.

vaiheet ja järjestäytyneen rikollisuuden toimintaympäristön ymmärtäminen auttavat lainsäädännön kehittämisessä sekä tuomioistuinkäsittelyssä.

Poliisin järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arvio vuodelta 2019 paljastaa, että esimerkiksi petosvyyhtien osalliset eivät välttämättä koskaan konkreettisesti käy Suomessa. Silti petoksen uhriksi joutumisen uhka on todellinen ja aktualisoituu esimerkiksi kohteen hyväuskoisuutta hyväksikäyttäen.²⁷⁵ Viranomaisten välinen yhteistyö on tärkeää rikosprosessin eri vaiheissa sekä lainsäädännön kehityksessä, koska se auttaa ymmärtämään järjestäytyneisyyttä ja ongelmakohtia kyseisen rikollisuuden eri osa-alueilla ja prosessien eri vaiheissa.

Rikollisryhmien verkostorakenteiden lisääntyminen ja ryhmien jäsenten monikansallistuminen tuottaa nykypäivän rikostorjuntaan ja tuomioistuinkäsittelyyn lisää haasteita²⁷⁶. Myös lainsäädännöltä tulisi edellyttää tietynlaista joustavuutta – kuitenkin oikeusturvaan liittyviä seikkoja vaarantamatta. Hieman kapeampaan tulkintaan perustuvan *jäsenyyседелlytyksen* poistaminen järjestäytyneen rikollisuuden määritelmäsäännöksestä yhtenäistämisuudistuksen yhteydessä oli sinänsä järkevä lainsäädännöllinen ratkaisu ottaen huomioon järjestäytyneiden rikollisryhmien viimeaikaisen kehityksen²⁷⁷. Löyhempien verkostomallien lisääntyminen järjestäytyneissä rikollisryhmissä muodostaa myös intressin lainsäädännön joustavuudelle. On tärkeää, että lainsäädäntö ei kompastu omaan sanamuotoonsa.

Järjestäytyneen rikollisryhmän osalta esimerkiksi osallistumisedellytyksen täytyminen voi näyttää hyvin erilaiselta riippuen järjestäytyneisyyden muodosta ja toteuttamistavasta. Rikoslain tulkinnan ei toivoisi johtavan siihen, että löyhemmän verkostorakenteen omaava ryhmä, joka kuitenkin suunnitelmallisesti ja laajamittaisesti pyrkii tekemään rikoksia, jää rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle useammin, kuin perinteinen järjestäytynyt rikollisryhmä, jonka hierarkiarakenteet ovat helpommin osoitettavissa ja ehkä myös ymmärrettävissä.

Tällä hetkellä kansainväinen tulkinta kyllä mahdollistaa löyhempienkin verkostorakenteiden huomioon ottamisen. Palermon yleissopimuksen mukaan *rakenteeltaan jäsentynyt ryhmä* kattaa myös ei-hierarkkiset ryhmät, joissa jäsenten roolit eivät ole muodollisesti määriteltyjä. Jäsentynyt ryhmä ymmärretään siis laajassa merkityksessä²⁷⁸. Tällaisen tulkintalinjan voisi perustellusti olettaa myös tuomioistuinten ottavan, mikäli tarpeelliseksi tulee arvioida löyhemmän verkostomallin vaikutusta lain soveltamiseen.

²⁷⁵ Poliisihallituksen käsikirja, 2019, s. 22–23.

²⁷⁶ Poliisihallituksen käsikirja, 2019, s. 22–23.

²⁷⁷ HE 263/2014 vp, s. 1.

²⁷⁸ Palo, 2010, s. 154.

Globalisaation ja tietotekniikan parantuessa järjestäytyneet rikollisryhmät ovat tulleet entistä taitavammiksi uusien toimintatapojen omaksumisessa, eräs näistä on online-toiminta. Järjestäytyneet rikollisryhmät siirtävät entistä enemmän toimintaansa verkkoympäristöön, jolloin myös kiinnijäämisriski laskee. Esimerkiksi tuoteväärengysten, huumaavien aineiden ja villieläinten kauppa on verkossa lisääntymään päin.²⁷⁹ Tämän lisäksi järjestäytyneet rikollisryhmät saattavat olla rikollisen toimialansa puolesta suuntautuneita esimerkiksi hakkerointiin.²⁸⁰ Hakkeroinnilla pystytään aiheuttamaan paljon haittaa nykyisessä tietoyhteiskunnassa. Lisäksi hakkerointirikoksen selvittäminen vaatii normaalista poikkeavia ja tietoteknisesti kehittyneitä esitutkintakeinoja, joskus apua joudutaan pyytämään ulkomailta asti.

8.3 Järjestäytyneet rikollisryhmät ja toimivan sääntelyn erityispiirteet

Järjestäytyneessä rikollisuudessa yhdistyy sekä oikeussosiologia että oikeustiede; ilman ryhmän toimintatapojen ja käyttäytymisen tuntemista, järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttaminen vaarojen kartoittaminen ja oikeushyvien suojeleminen on hankalaa. Edellä mainittu tuntemus on tärkeää onnistuneen esitutkinnan kannalta, koska esitutkinta itsessään luo usein pohjan tuomioistuinkäsittelyssä esitetulle näytölle järjestäytyneitä rikollisryhmiä vastaan.

Menestyvät syytteet tarvitsevat toki tuekseen lainsäädännön, joka on tarpeeksi selkeä konkreettisen soveltamisen kannalta. Lainsäädännön selkeyttäminen oli yksi suurimmista haasteista järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyssä ennen yhtenäistämisuudistusta vuonna 2015. Selkeät säännökset vähentävät tulkintatuen tarvetta korkeammilta oikeusasteilta sekä helpottavat esimerkiksi poliisiviranomaisten työtä.

Poliisihallituksen käsikirjassa tuodaan esiin viranomaistoimintaa ja -yhteistyötä koskevia haasteita. Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistaminen vaikutti poliisihallituksen käsikirjan mukaan konkreettisesti viranomaisten väliseen yhteistyöhön. Tiedonvaihdon asetetut rajoitukset ja menettelyt hankaloittivat viranomaisten välistä yhteistyötä, mikä on poliisihallituksen mukaan nähtävissä erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnassa ja ennalta ehkäisemisessä. Hallituksen mukaan suunta on kuitenkin parempaan päin.²⁸¹ Rajat ylittävässä rikollisuudessa viranomaisten välisen tiedonvaihdon ja kansainvälisen yhteistyön tärkeys korostuu entisestään, edellä mainittua voidaan parantaa esimerkiksi yhteisten tiedonvaihtojärjestelmien kehittämisellä²⁸².

²⁷⁹ Rider, Xing, Tupman, 2015, s. 156–157.

²⁸⁰ Galeotti, 2005, s. 146.

²⁸¹ Poliisihallituksen käsikirja, 2019, s. 23-24.

²⁸² Poliisihallituksen käsikirja, 2019, s. 6.

Tässä yhteydessä täytyy todeta, että rajoitteilla on myös kansalaisia suojaava funktio. Liiallinen valta esitutkintakeinojen suhteen ja niiden kohdistuessa vaikkapa sivulliseen saattaa loukata henkilön oikeutta yksityisyyden suojaan. Tällaisissa tilanteissa tulee aina punnittavaksi käytettyjen keinojen ja tavoitellun tuloksen välinen suhde. Lisäksi punninnan tulisi mielestäni olla mahdollisimman avointa väärinkäytösten torjumiseksi. Sen ei tulisi jäädä pelkästään poliisiviranomaisen vastuulle, viranomaisen ensisijainen tehtävä kun on rikollisen toiminnan selvittäminen.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan ja tuomioistuinvaiheen kannalta lainsäädännön toimivuus tarkoittaisi ainakin sitä, ettei lainsäädäntö olisi kovin pirstaleista ja että lainsäädännön tavoitteet olisivat helpommin saatavilla. Järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevan sääntelyn jakautuminen moneen eri säännökseen ja lakiin ei useinkaan ole toimiva ratkaisu – jollei kokonaisuudesta saada loogista. Hankaluuksia vanhan lainsäädännön kanssa tuotti erityisesti se, ettei esimerkiksi yhteistä käsitettä järjestäytyneen rikollisuuden määrittelyyn löytynyt edes Suomen sisältä. Lisäksi määritelmää tukevat säännökset olivat pirstaleina EU-tason eri instrumenteissa sekä kansallisessa laissa. Onneksi yhtenäistämisuudistus toi lain soveltamiseen selvyden.